

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MİMAR SİNAN İLE İLGİLİ TARİHİ

YAZMALAR-BELGELER

Y.Doç.Dr.ZEKİ SÖNMEZ

Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları

MİMAR SİNAN İLE İLGİLİ TARİHİ

YAZMALAR-BELGELER

Y.Doç.Dr.ZEKİ SÖNMEZ

Grafik düzenleme F.Müge Yurdakoş
Basım MSÜ. Matbaası, Nisan 1988—İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
I. Giriş	9
Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar ve Belgeler Hakkında Notlar	
II. Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar	19
1- Tezkiret ül-Bünyân	/21
2- Tezkiret ül-Ebniye	/59
3- Tuhfet ül-Mi'marin	/79
4- Risâlet ül-Mi'mariye	/96
5- Adsız Risâle	/98
6- Selimiye Risâlesi	/101
III. Mimar Sinan ile İlgili Belgeler	123

Büyük Mimar Sinan'ın 400. ölüm yıldönümüne rastlayan 1988 yılı, bilindiği gibi bizde ve dünyanın önemli ülkelerinde "Mimar Sinan Yılı" olarak belirlenmiş bulunuyor. Bizde, 1986'dan başlayarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde oluşturulan çeşitli kurullarla geniş kapsamlı bir faaliyet programı hazırlanarak Mimar Sinan'ın anılması, eserlerinin Osmanlı ve Dünya mimarlığına, mühendisliğine katkılarının incelenerek tanıtılması amaçlanmıştı. Ülkemizden katılacak kurumlarla kişilerin de belirlendiği bu programa göre faaliyetlerden bazıları 1988'den önce gerçekleştirilecek, asıl ağırlıklı bölüm ise 1988 yılı başından itibaren uygulamaya konulacaktı. Üniversitemiz de doğal olarak katıldığı bu programda, elindeki imkânlar oranında, işbölümü çerçevesinde kendisine düşeni vererek, hem bir yüksek öğretim kurumu olarak görevini yerine getirecek, hem de adını taşımaktan şeref duyduğumuz bu büyük sanatçımıza karşı olan manevi bağlılığını belirtmiş olacaktı.

Mimar Sinan Üniversitesi'nin Mimar Sinan'ı anmaktan çok onu tanımak, anlamak ve mimarlık, mühendislik alanlarındaki katkılarını statik olarak değil, onun döneminde gerçekleştirdiklerinin, güncel imkânlarla ihtiyaçların belirlediği günümüz koşullarına, yarınlara koşullarına göre uyarlayabilecek biçimde ileriye dönük olarak incelemek ve tanıtmak olmalıydı, bu programdaki görevi. Bunun anma toplantılarından çok, seminer ve sempozyumlarla bilimsel platformda ele alınması ve kalıcı olması amacıyla yayına dönüştürülmesi gerekiyordu. İşte burada bunlardan ilkinin veriyoruz. Daha çok Mimar Sinan'ı ve eserlerini tanıtmaya yönelik olan ve "Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler" başlığını taşıyan bu boyutça küçük eserde, Sinan ve eserleriyle ilgili, günümüze kadar tesbit edilmiş 6 adet yazma ve 60 adet arşiv belgesinin günümüz Türkçesine aktarılmış metinleri yer alıyor. Genç kuşaklara Koca Sinan ile ilgili bilgilerin birinci elden aktarılmasına katkıda bulunulması amacıyla yayınladığımız bu eserin öncelikle Türk Mimarlığı üzerinde bilgilenmek ve çalışmalarını yoğunlaştırmak isteyenlere de yararlı olacağına inanıyorum.

"Mimar Sinan'ın 400. Anma Yılı Faaliyetleri Programı" çerçevesinde 7-9 Mayıs 1987 günleri arasında Üniversitemizde gerçekleştirilen "Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı Sempozyumu" bildirileri halen basım aşamasındadır.

Bunun dışında, 30 Mayıs-3 Haziran 1988 tarihleri arasında gerçekleştirmek üzere düzenlediğimiz ve Mimar Sinan'ın bir strüktür ustası olarak en büyük uygulayıcılarının başında geldiği "kubbe"nin başlangıcından günümüze kadar olan gelişiminin inceleneceği "Antikiteden Günümüze Kubbe Formunda Strüktürler" konulu uluslararası sempozyumun İngilizce yayınlanacak olan bildirileriyle yayın çalışmalarımız ülkemiz sınırları dışında da tanınmış olacaktır.

Yalnızca Osmanlı Türk Mimarlığının değil, kanımca Dünya mimarlığının en önde gelen isimlerinden Koca Sinan'ı 400. ölüm yıldönümünde Mimar Sinan Üniversitesi olarak saygıyla anıyoruz.

Prof. GÜNDÜZ GÖKÇE

Mimar Sinan Üniversitesi Rektörü

I

GİRİŞ

MİMAR SİNAN İLE İLGİLİ TARİHİ YAZMALAR VE BELGELER HAKKINDA NOTLAR

Anadolu Türk mimarisinin 16. Yüzyıl başlarına kadar olan dönemlerini araştıranların yararlanabileceği tarihi belge niteliğindeki malzeme oldukça sınırlıdır. Bilindiği gibi bu dönemlerde inşa edilmiş çok sayıda mimari eseri incelerken eserlerin kendisi, eğer varsa kitabesi ve ancak birkaç günümüze gelebilen vakfiyeleri dışında, kullanılabilir tarihi döküman bulabilmek hemen hemen imkansızdır. Ancak Osmanlı mimarisinin 16. Yüzyıl başlarından itibaren olan dönemi için ise yararlanılabilir nitelikte bir hayli yoğun tarihi malzemeye sahibiz. Bu kaynakların başında hiç kuşkusuz “Vakfiyeler”, “Tapu Defterleri”, “Şer’i Mahkeme Kayıtları” ve devlet arşivine girmiş çoksayıdaki “Buyruklar” gelmektedir. Ayrıca çoğunluğu doğrudan devletin sorumluluğunda bulunan inşa ve imar faaliyetleriyle ilgili oldukça önemli bilgileri de “İnşaat Defterleri”, “Tamirat Defterleri”, “Keşif Defterleri”, “Keşif ve Tamirat Defterleri”, “İnşaat Malzeme Defterleri”, “İnşaat Masraf Defterleri”, “İşçi Ücret Defterleri” ile yine benzer konuları içeren “Müteferrik Defterler” de bulmak mümkündür ⁽¹⁾. Ancak bu türe giren önemli tarihi dökümanların-birkaç istisna dışında- bugüne kadar yeterince kullanılarak değerlendirildiğini söyleyemeyiz.

Osmanlı mimarisinde bazı mimarlar ve eserleri hakkında bilgi veren tarihi kaynaklar olarak da İstanbul’daki Sultan Ahmet Camii’nin mimarı Sedefkâr Mehmet Ağa’nın Cafer Efendi’ye yazdırdığı “Risâle-i Mi’rariye” dışında, sadece Mimar Sinan ile ilgili yazmaların varlığından haberdarız ⁽²⁾. Gerçekte Cafer Efendi’nin bu eseri, Sedefkâr Mehmet Ağa’nın biyografisi olmasının yanında, Osmanlılarda mimarlıkla ilgili terimler, ölçü sistemi, yapı malzeme ve araç gereçleri hakkında oldukça yoğun bilgi vermesi bakımından da son derece önemlidir.

(1) Başbakanlık Arşivi’nde bulunan bu türdeki tarihi belgeleri tanıtan bir yazı için bkz: M. Erdoğan, “Osmanlı Mimari Tarihinin Arşiv Kaynakları”, *Tarih Dergisi*, sayı: 5-6, 1953, s. 95-122.

(2) Cafer Efendi, *Risâle-i Mi’rariye*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeni Yazmalar, No: 339. Bu yazma oldukça erken tarihlerde dikkati çekmiş ve ilk olarak Ahmet Cevdet Bey tarafından

Yalnız 16. Yüzyıl Osmanlı mimarisinin değil tüm Anadolu Türk mimarisinin en önemli sanatçılarından başında gelen Mimar Koca Sinan ve eserleriyle doğrudan ilgili olarak bugüne kadar altı adet tarihi yazma tesbit edilmiştir. Bu sayıya, Mimar Sinan'ın adını anmadan, İstanbul'a su getirilmesiyle ilgili çalışmalarına değinen Eyyûbî'nin "Padişahnâme"si de ilave edilebilir (3). Ancak bu sonuncu yazma gerçekte Kanuni Sultan Süleyman için yazılmış manzum bir eserdir. Doğrudan Mimar Sinan ile ilgili olan tarihi yazmalara gelince; bunlardan birkaçı araştırmacılarca incelenmiş, yararlanılmış ve yayınlanarak daha geniş kitlelere tanıtılmıştır. Bazıları ise metinleri tam yayınlamadığı için az tanınmakta ya da hiç incelenmediği ve yayınlanmadığından tanınmamaktadır(4). Ayrıca bu altı yazmanın İstanbul'daki belli başlı kütüphaneler dışında özel kişilerde ve hatta yurt dışında da istinsahlı nüshalarının bulunduğu bilinmektedir. Çeşitli bibliyografik kaynaklarda mevcudiyetlerinden söz edilen özel kişilerdeki istinsahlı nüshaların zaman içindeki akıbetlerini tesbit edebilmek bugün için hemen hemen imkansızdır.

Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleriyle ilgili tarihi yazmaların günümüz Türkçesine aktarılmış tam metinlerine geçmeden önce, bu yazmalar hakkında bibliyografik kimliklerini içeren bilgilere ihtiyaç vardır.

1- TEZKİRET ÜL-BÜNYÂN

Yazmanın özgün nüshası Sultan III. Murat döneminde, Mimar Sinan'ın yakın dostu Sâi Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınmıştır (5). Münacat ve na't

"Kitab ül-Mimariye ve Safanâme", *İkdam Gazetesi*, sayı: 10373, 26 Şubat 1926; "Konferans Tarzında Serbest Bir Ders Nümunesi", *İkdam Gazetesi*, sayı: 10378, 3 Mart 1926; "Kitab ül-Mi'mariye", *İkdam Gazetesi*, sayı: 10385, 10 Mart 1926; "Kitab ül-Mi'mariye", *İkdam Gazetesi*, sayı: 10395, 20 Mart 1926'da bazı bölümleri yayınlanarak tanıtılmıştır. Yazmayla ilgilenen ikinci araştırmacı T. Öz olmuştur. Bkz. T. Öz, "Mimar Mehmet Ağa ve Risâle-i Mi'mariye", *Arkitekt*, Sayı: 139-140, 1943, S. 179-186; Sayı: 141-142, 1943, s. 228-234; sayı: 143-144, 1943, s. 276-282; sayı: 145-146, 1944, s. 37-38. Yazmayı kısaltarak veren araştırmacı daha sonra bu metni bağımsız bir kitapçık olarak da yayınlamıştır. Bkz: T. Öz, *Mimar Mehmet Ağa ve Risale-i Mimariye*, Arkitekt Yayınları, İstanbul, 1944. Adigeçen yazmanın metni üçüncü kez O. Şaik Gökyay tarafından ele alınmış ve dili sadeleştirilerek tam metin halinde yayınlanmıştır. Bkz. O. Şaik Gökyay, "Risale-i Mimariyye-Mimar Mehmet Ağa Eserleri", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 113-215. Bu yazma zaman içinde yalnız Türk araştırmacıların değil batılı araştırmacıların da ilgisini çekmeye devam etmiş, son kez tıpkı basım ve İngilizce tam metni bağımsız bir kitap olarak 1987'de yayınlanmıştır. Bkz. Howard Crane, *Risâle-i Mi'mariyye: An Early-Seventeenth-Century Ottoman Treatise on Architecture*, Studies in Islamic Art and Architecture, Supplements to Muqarnas, Volume I, Leiden and New York, E. J. Brill, 1987.

- (3) "Menâkıb-ı Sultan Süleyman" ya da "Risale-i Padişahnâme" olarak da anılan yazma için bkz: Eyyûbî, *Padişahnâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Kitapları, No: 2422. Padişahnâme üzerine olan bir tanıtma yazısı için bkz: R. Anhegger, "Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı", *Tarih Dergisi*, sayı 1, 1949, s. 119-138.
- (4) Mimar Sinan ile ilgili yazmalarayer veren, tanıtan ve kritiğini yapan yayınlar konusunda bkz. M. Sözen vd. *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul, 1975, s. 367-370; R. Şeşen, "Mimar Sinan Hakkındaki Kaynaklar", *II. Uluslararası Türk İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi*, Bildiriler, Cilt: II, İstanbul 1986, s. 1-11; A. Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul, 1986, s. 20-27.
- (5) Sâi Mustafa Çelebi ve eseri hakkında kısa bilgi için bkz: F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev: C. Üçok), Ankara 1982, s. 151-152.

ile başlayan giriş bölümü Sultan III. Murat'a, Şehzade Mehmet'e (Sultan III. Mehmet) ve Sadrazam Siyâvûş Paşa'ya övgülerle devam etmekte, ardından eserin yazılma nedeni üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde Mimar Sinan'ın isteği üzerine ve onun anlatımıyla yazmaya başladığını kaydeden Sâî Mustafa Çelebi, büyük sanatçının kendi ağzından başmimar oluncaya kadar geçen hayatını ve başmimar olduktan sonra inşa ettiği eserlerin oniki bölüm halinde bir listesini vermektedir. Yapı türlerine göre verilen listelerde 81 cami, 50 mescid, 55 medrese, 26 darülkurra ve türbe, 14 imaret, 3 darüşşifa, 6 su yolu kemeri, 8 köprü, 16 kervansaray, 33 saray, 6 mahzen ve 37 hamam adı sayılmıştır. Bu yazmaya göre inşa ettiği eserlerinin toplamı 335'tir. Daha sonra Mimar Sinan'ın ağzından altı önemli eserinin: Şehzade Camii, Kırkçeşme Suyolları ve Su Kemerleri, İskender Çelebi Bahçesi'nde Sukuyusu ve Sudolabı, Büyükçekmece Köprüsü ve Edirne Selimiye Camii'nin yapım ve serüveni ayrıntılarıyla aktarılmaktadır. Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleri konusunda en kapsamlı bilgileri bulabildiğimiz bu eserin ilk özgün nüshasının kesin olarak hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir. Ancak eserin giriş bölümünde zaman olarak; III. Murat'ın saltanatının, III. Mehmet'in şehzadeliliğinin ve Siyâvûş Paşa'nın sadrazamlığının söz konusu edildiği, Mimar Sinan'ın da çok yaşlandığını söylemesi dikkate alınarak Tezkiret ül-Bünyân'ın büyük ihtimalle 1586 ya da 1587 yılında kaleme alındığı düşünülebilir.

Çeşitli kütüphanelere dağılmış olarak bugüne kadar sekiz dolayında yazılı nüshası belirlenen Tezkiret ül-Bünyân'ın en eski nüshası **Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Kitapları**, Yazma No: 4911'de bulunan ve 16. yüzyıl sonlarından kaldığı sanılan nüshadır. Yazmanın, **Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Kitapları**, Yazma No: 4628/2'de 17. Yüzyılda kopye edilmiş bir nüshası ile yine **Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Bağışları**, No: 81/1'de 1791 yılında hazırlanan bir nüshası bulunmaktadır. Ayrıca **Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar**, No: 1456'da 1731 tarihli, **Ankara Cebeci İl Halk Kütüphanesi**, No: 7989'da tarihi saptanamayan ve **Fatih Millet (Ali Emiri) Kütüphanesi**, Yazma No: 921'de 19. Yüzyıl sonlarına doğru kopye edildiği anlaşılan birer nüshası vardır. Yakın zamana kadar Mimar Sinan ile ilgili yazmaların istinsahlı nüshalarının yalnızca Türkiye'de bulunduğu sanılıyordu. Ancak bu yazmalardan Tezkiret ül-Bünyân'ın Kahire'de de iki nüshasının bulunduğu ortaya çıkmıştır. **Kahire Dârülkütüb, Ta'lat Koleksiyonu**, Türkî-Mecâmî No: 119/4'te bulunan nüsha 1678'de kopye edilmiştir. Yine **Kahire Dârülkütüb, Tal'at Koleksiyonu**, Türkî Mecâmî No: 81/4'te bulunan bir diğer nüsha ise Tezkiret ül-Bünyân ve Tezkiret ül-Ebniye'nin karışımından meydana gelen ilginç bir örnektir ve 1757 yılında istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Mimar Sinan yazmaları içinde en fazla bilgi veren eser olduğu için, Mimar Sinan ve eserlerinden söz eden hemen hemen tüm çalışmalarda Tezkiret ül-

Bünyân'a gönderme yapılır ya da alıntılara yer verilir. Bu yüzden eser oldukça erken tarihlerde basılma şansı bulmuştur (6). 19. Yüzyılın sonlarında yapılan bu baskının en büyük şanssızlığı, yayıncısı tarafından kaleme alınarak kitabın baş tarafına konulan "Mukaddime"sidir. tümüyle yanlış bilgi ve değerlendirmelerle dolu olan bu ek, bazı araştırmacılarca eserin özgünlüğünü zedeleyen bir müdahale olarak kabul edilmektedir (7). Ancak bu görüşe bütünüyle katılmak mümkün değildir ve "Mukaddime"si dışında, yayınlanmaya ve kullanılmaya değer önemli bir eserdir.

2- TEZKİRET ÜL-EBNİYE:

Doğrudan Mimar Sinan'ın ağzından aktarılan bir anlatımla kaleme alınan bu tarihi yazmanın da yine şair ve nakkaş Sâî Mustafa Çelebi'nin eseri olduğu anlaşılmaktadır. Metnin içinde yer alan övgü bölümünden, Sultan III. Murat döneminde ve muhtemelen 1586 yılı dolayında özgün nüshasının hazırlandığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Gerçekte bu yazma Mimar Sinan ile ilgili diğer yazmalardan üçünün, yani "*Adsız Risâle*", "*Risâlet ül-Mi'mariye*" ve "*Tuhfet ül-Mi'marin*"'in düzenli bir redaksiyonudur. Özellikle bu yazma ile "*Tuhfet ül-Mi'marin*" arasında, genel düzenlemeleri dışında, büyük benzerlik vardır. Yazma, Mimar Sinan'ın hayatını anlatan manzum bir girişle başlamakta, ardından nesir olarak münacat, na't ve Sultan III. Murad'a övgü ile devam etmektedir. Nesir olarak Sinan'ın hayatına tekrar yer verilen kısa bir bölümden sonra inşa ettiği eserlerin oniki bölüm halinde fihristi, ardından da listesi verilmektedir. Yapı türlerine göre verilen listelerde 84 cami, 51 mescid, 57 medrese, 7 darülkurra, 22 türbe, 17 imaret, 3 darüşşifa, 6 su yolu kemeri, 8 mahzen, 52 hamam adı sayılmıştır. Bu yazmaya göre inşa ettiği eserlerin toplamı 370'tir.

Çeşitli kütüphanelere dağılmış olarak bugüne kadar araştırmacıların on dolayında nüshasını tesbit edebildikleri "Tezkiret ül-Ebniye"nin metni, ilki 1873 yılında ikincisi ise 1965 yılında olmak üzere iki kez yayınlanmıştır (8). İstinsahlı nüshalarından **Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Kitapları**, Yazma No: 2258/2'de bulunanı 18. yüzyılda, **Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Kitapları**, Yazma No: 4628'de bulunanı 17. yüzyılda; **Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Bağışları** No: 81/2'de bulunanı 1791 yılında; **Topkapı Sarayı Emanet Ha-**

(6) Ahmet Cevdet (Yay.), *Tezkiret ül-Bünyân*, Kütüphane-i İkdam Sayı: 13, İkdam Matbaası, İstanbul 1315 (1897).

(7) Bu görüşle ilgili olarak bkz: İ.Hakkı Konyalı, **Mimar Koca Sinan**, İstanbul 1948, s. 6-8; R.M. Meriç, "Beyazid Camii mimarı", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, sayı: II, Ankara (1957) 1958, s.5.

(8) Ethem Paşa (Ed), *L'architecture Ottomane*, Constantinople 1873, s. 81-86'da kısaltılmış olarak; R.M. Meriç, **Mimar Sinan Hayatı, Eseri I. Mimar Sinan'ın hayatına, Eserlerine Dair Metinler**, Ankara 1965, s. 53-129'da tam metin olarak yayınlanmıştır.

zinesi, No: 1236'da bulunan 18. yüzyılda; **İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi**, Türkçe Yazmalar No: 6826'da bulunan 18. yüzyılda çoğaltılmışlardır. "Tezkiret-ül Ebniye"nin iki istinsahlı nüshasının da Mısır'da bulunduğu bilinmektedir. **Kahire Darülkütüb, Tal'at Koleksiyonu**, Türki-Mecâmî No: 81/4'te bulunan nüshanın 1660 yılında; **Kahire Darülkütüb, Tal'at Koleksiyonu**, Türki-Mecâmî No: 119/3'te bulunan ikinci nüshanın ise 1678 yılında istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

3- TUHFET ÜL-Mİ'MARİN:

Büyük ihtimalle Sâi Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınan "*Tuhfet ül-Mi'marin*"de de doğrudan Mimar Sinan'ın ağzından aktarılan bir anlatım şekli kullanılmıştır. Redaksiyonu tam olarak yapılmamış bir prova yazımı izlenimi veren bu eser, yukarıda belirtildiği gibi "*Tezkiret ül-Ebniye*" ile hemen hemen aynı şeyleri içermektedir. Kısa bir münacat ve na't bölümünün ardından Mimar Sinan'ın hayatıyla ilgili bir pasaj ve daha sonra da asıl konuya giriş bölümü gelmektedir. Mimarlığın kurallarına ve yapılarda temellerin önemine değinen bu giriş bölümünü Mimar Sinan'ın yapılarının fihristi ve türlerine göre listesi izlemektedir. Bu listeye göre Mimar Sinan tüm hayatı boyunca 112 cami, 45 mescid, 69 medrese-darülhadis-darülkurra, 19 imaret, 3 darüşşifa, 29 saray, 6 su yolu kemeri, 7 köprü, 5 kasır ve köşk, 40 hamam, 6 mahzen ve 24 kervansaray inşa etmiş ya da onarmıştır. Eserlerinin bu listelerdeki toplamı 365 olmaktadır. Yazmanın sonunda ise Şehzade Camii'nin ardından Ayasofya tarzında yapılar inşa ettiğini belirterek söze başlamaktadır. Ancak, herhalde müsvedde yaptığı için olsa gerek, ne dediği pek net anlaşılamayan ve yer yer eksik cümleleri bulunan bir sonuç kısmı ortaya çıkmıştır.

"Tuhfet ül-Mi'marin"ın şimdiye kadar **Topkapı Sarayı Kütüphanesi**, Yazma No: 1461/4'te bulunan tek bir nüshası tespit edilebilmiş ve bu nüshanın tam metni yayınlanmıştır (9).

4- RİSÂLET ÜL-Mİ'MARİYE:

Mimar Sinan'ın ağzından anlatılan ve belki de bizzat Mimar Sinan'ın yazmış olması ihtimali bulunan bu yazmaya beş sayfalık bir müsvedde demek daha doğru olur. Kısa bir münacat ve na't bölümünün ardından yine kısaca Mimar Sinan'ın hayatı anlatılmış ve yaptığı eserlerin türlerinin onbir madde halinde başlıkları verilmiştir. Değiştirilen birkaç sözcük dışında, yazmanın tam metni "Tuhfet ül-Mi'marin"ın giriş bölümünün aynısıdır. "Risâlet ül-Mi'mariye"nin şimdiye kadar **Topkapı Sarayı Kütüphanesi**, Yazma No: 1461/4'te bulunan tek bir nüshası tespit edilebilmiş ve bu nüshanın tam metni yayınlanmıştır (10).

(9) R.M.Meriç, a.g.e., s. 13-52.

(10) R.M. Meriç, a.g.e., s. 11-12

5- ADSIZ RİSALE:

Geçmişte Mimar Sinan ve eserleri üzerine hazırlanan ve günümüze gelebilen en eski yazmadır. Yazım tarihi bilinmemesine karşılık, bizzat Mimar Sinan'ın kendisi tarafından kaleme alınmış olması ihtimali vardır. Gerçekte daha kapsamlı olarak hazırlanması tasarlanan bir kitapçığın sadece bir bölümüdür (Dördüncü bölüm). Bu bölüm, zaman içinde "Adsız Risale" olarak tanımlanmıştır. Yazmada Mimar Sinan'ın kısaca hayatı, yaptığı eserlerin onbir madde halinde türleri ve hamamların bir listesi bulunmaktadır. Bu yazmaya göre Mimar Sinan 45 hamam binası inşa etmiştir. **Topkapı Sarayı Kütüphanesi**, Yazma No: 339'da bulunan nüshasının tam metni yayınlanmıştır⁽¹¹⁾.

6- SELİMİYE RİSALESİ:

Mimar Sinan ve eserleriyle ilgili tarihi yazmalar arasında hiç yayınlanmamış olmasının yanı sıra, tek bir eseri konu edinmesi açısından da Türk mimarlık tarihinde ilk monografi olarak ayrıca dikkati çeker⁽¹²⁾. Bu nedenle eserin biraz daha fazla üzerinde durulması gerekmektedir.

"Selimiye"nin yazarı, kendisini "Kethüdâ-yı Defterdâr-ı Eyâlet-i Rumeli" yani Rumeli Eyaleti Defterdarı'nın Kahyası olarak tanıtan Dâyezâde Mustafa Efendi'dir⁽¹³⁾. **Süleymaniye Kütüphanesi**, **Esad Efendi Kitapları**, No: 2283'te bulunan özgün nüshası 1741 yılında tamamlanmıştır. Eserin ayrıca üç istinsahlı nüshası daha vardır. Bunlardan 1747 tarihli nüsha **Süleymaniye Kütüphanesi**, **Nuri Arla-sez Bağışları**, No: 82'de; 1769 tarihli nüsha yine **Süleymaniye Kütüphanesi**, **Esad Efendi Kitapları**, No: 2283'te, tarihi tespit edilemeyen sonuncu nüsha ise **Fatih Millet (Ali Emiri) Kütüphanesi**, Yazma No: 923'te bulunmaktadır⁽¹⁴⁾.

Münacat ve na't ile başlayan "Selimiye" yazmasının birinci bölümünde yazar önce kendisini tanıtmakta, ardından özellikle halkın anlayabileceği kadar sa-

(11) R.M. Meriç, a.g.e., s. 5-7

(12) bu yazma bilim çevrelerine, kritiği yapılmış olarak ilk kez tarafımızdan tanıtılmıştır. Bkz.: Z.Sönmez, "A Source About Architect Sinan's Works, Dayezade Mustafa Efendi and Risale of Selimiye", The 8th International Congress of Turkish Art. 26 Eylül-1 Ekim 1987, Kongreye Sunulan Tebliğler (Özetler), Kahire, 1987, s. 70.

(13) F.Babinger, Mehmet Süreyya ve Bursalı Mehmet Tahir Efendi bu kişi hakkında çok sınırlı bilgi vererek Üsküdarlı olduğunu, "Selimiye"den başka Osmanlı-İran ilişkileri üzerine "Şerrü'l-Vesvasi Fi Hayli't-Tahması" ile bir tür Hac rehberi olan "Cami-ul-Menâsik Li'r-Ragibi'n-Nâsik" adlı iki eserin daha bulunduğunu kaydederek. "Selimiye" risalesinin metni içinde de adlarından söz edilen bu iki eser günümüze gelmemiştir. F.Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri** (Çev. Coşkun Üçok), Ankara, 1982, s. 300; Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmâni**, Cilt 4, İstanbul 1308-1315 (1890-1897), s. 380.; Bursalı Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri** (Haz. İ.Özen), Cilt: 3, İstanbul, 1975, s. 46.

(14) F.Babinger, a.g.e., s. 300'de "Selimiye"nin bir diğer istinsahlı nüshasının Dr. Halil Ethem'in özel kütüphanesinde bulunduğu kaydedilmiştir. Ancak bu nüshanın halen nerede bulunduğunu tespit edemedik.

de bir dille eserini yazmayı amaçladığını öne sürmektedir. Bu savına karşılık, yazmanın özgün dil ve anlatımının çok sade olmadığı görülmektedir. Ayrıca Dâyezâde Mustafa Efendi kendi bilgi ve kültürünü -biraz da övünerek- göstermekten geri durmamıştır. Bu amaçla 1717-1741 yılları arasında Topkapı Sarayı'ndaki kütüphanelerde okuduğunu öne sürdüğü 300 ciltten fazla kitaptan bir bölümünün adlarını saymaktadır. Bu arada Topkapı Sarayı Revan Köşkü kitaplığında Mimar Sinan'a ait bir "*Mimarnâme*" yi incelediğini söylemesi, ilk anda Mimar Sinan'a ait gerçek bir "*Mimarnâme*"nin var olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ancak bu eserden aldığını öne sürdüğü pasajların tümüyle "*Tezkiret ül-Bünyân*"dan aktarıldığı ve yazarın "*Mimarnâme*" olarak tanımladığı eserin aslında "*Tezkiret ül-Bünyân*" olduğu anlaşılmaktadır. Dâyezâde Mustafa Efendi daha sonra eserin yazılış nedenini açıklamakta ve ardından Edirne Selimiye Camii'nin yerinin Hz. Muhammed tarafından belirlenerek Sultan II. Selim'e rüyasında bildirildiği, bu yüzden yapımında dini ve mistik açıdan da türlü özellik ve hikmetler bulunduğu görüşüne yer verilmektedir. Yazmanın son bölümünde, Edirne Selimiye Camii ile ilgili olarak, o güne kadar halk arasında anlatılagelen ilginç hikayelere yer verilmiştir. Bu hikayelerden çoğunluğu günümüzde de hala anlatılmaktadır.

Dâyezâde Mustafa Efendi'nin 18. yüzyıl ortalarında hazırladığı bu risaleyi, günümüzün gelişmiş sanat tarihi kriterleriyle yargılayıp başarılı bir eser olduğunu öne sürmek hiç kuşkusuz mümkün değildir. Orta kratta bir bürokrat ve vakanüvis olduğu anlaşılan Dâyezâde Mustafa Efendi, Selimiye Camii'ni daha çok monografi türüne yaklaşan bir tutumla ele alırken: tarih, üslup, yöntem, teknik ve terminoloji açısından fazla derinliği olmayan, kendi deyişiyle "Halkın anlayıp yararlanabileceği" bir kitap ortaya koymuştur. Kullandığı dil ve üslup, tarihi ve teknik olmaktan çok edebidir. Sanat-mimarlık konu ve çevreleriyle bir Cafer Efendi, bir Sâî Mustafa Çelebi, bir Hafız Hüseyin Ayvansarayî hatta Evliya Çelebi kadar bile ilgili olmadığı açıkça anlaşıyor. Ancak mimarlık tarihimizde ilk monografiyi yazmış olması oldukça önemlidir.

Bilindiği gibi Edirne Selimiye Camii, yapıldığı tarihten itibaren, başta yapının mimarı Koca Sinan olmak üzere tüm Türk-İslam dünyasının gözünde simgesel değer yükleme açısından Ayasofya'nın karşıtı olmuştur. Bizans döneminde Ayasofya üzerine bazı monografiler yazıldığını, hatta İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul ve Ayasofya ile ilgili eserleri Bizanslı papazlara tercüme ettirdiğini biliyoruz. Salt Ayasofya'yı konu alan monografilerin Türkler döneminde de büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Dâyezâde Mustafa Efendi eserini hazırlarken, Bizans Ayasofya'sının simgesel karşıtı olan Selimiye Camii ile ilgili özleme de bir bakıma karşılık vermiştir.

Mimar Sinan ve eserleriyle ilgili tarihi kaynaklar hiç kuşkusuz yalnızca sözünü ettiğimiz yazmalarla sınırlı değildir. 1935 yılında Türk Tarih Kurumu'nca Mimar Sinan ve Eserleri üstüne kapsamlı çalışmalar yapılması planlanmış, Atatürk'ün de ilgi gösterdiği bu konuyu araştırarak bilim adamlarına, uzmanlık alanlarıyla ilgili görevler verilmiştir. Türk Tarih Kurumu adına yapılacak olan bu

araştırmalardan, çeşitli nedenlerle ve aradan çok uzun bir zaman geçtikten sonra ancak ikisi sonuçlandırılabilmiştir. Sonuçlandırılan çalışmalardan en önemlisi hiç kuşkusuz Prof. Ömer L. Barkan'ın sayıları 164'ü bulan Süleymaniye Camii'nin "Mufasssal Muhasebe Defterleri" üzerinde yaptığı çalışmadır (15). Aynı araştırma programı içinde Rıfki M. Meriç tarafından hazırlanması öngörülen Mimar Sinan ile ilgili yazmalar ise araştırmacısının ölümü üzerine yeterince işlenemedi ve ancak eksik olarak yayınlanabilmiştir (16).

Osmanlı merkez teşkilatı içinde Şehremenliği'ne bağlı olan Hassa Mimarlar Ocağı'na Divan'dan doğan olarak çeşitli "Buyruklar" yazılırdı. Bu buyruklar arasında Sinan'ın başmimarlık dönemine rastlayanların önemli bir bölümü A.Refik Altınay tarafından yayınlanmıştır (17). Dönemin imar ve bayındırlık işleri ile çeşitli yapılar ve etkinlikler üstüne ilginç bilgiler veren bu buyruklar, birçok konuda yararlanılabilecek kaynak niteliği göstermektedir. Genç kuşakların kolaylıkla faydalanması amacıyla bu buyruklar günümüz Türkçesine aktarılmış ve birkaç buyruk daha eklenerek bu kitabın son bölümüne konulmuştur.

Mimar Sinan ile doğrudan ilgili ve günümüze gelebilmiş önemli bir tarihi belge de ünlü mimarın vakfiyeleridir. Mimar Sinan'a ait iki vakfiye İ.Hakkı Konyalı tarafından yayınlanmıştır (18).

(15) Ömer L. Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmaret-i İnşaatı*, Cilt: I, Ankara, 1972, Cilt: II, 1979.

(16) R.M. Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri*, Ankara, 1965.

(17) A.Refik Altınay, *Türk Mimarları* (Haz: Z. Sönmez), İstanbul, 1977 (2.baskı).

(18) İ.Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul, 1948, s. 13-28, 50-88.

II

MİMAR SİNAN İLE İLGİLİ YAZMALAR

1-TEZKİRET ÜL-BÜNYAN

Hamd ve şükürler olsun yedi tabakanın asıl kurucusuna ve övgüler olsun bu benzersiz billur şişeyi andıran semanın sahibine ki; gül bahçesine benzeyen dünya sarayında, kısa bir süre canını ve gönlünü konuk etmek için yarattığı insanoğlunun kalbini, iyi ahlakla ince bir nakış gibi işiyeerek şenlendirdi.

**Bu kâhı tarh kıldı kâf ve nûndan
Direksiz durdurub bu nûh kubabı
Muallâk asdı tûb-ı âfırabı
Yedi kudretle tahmir itdi lâyı
Vücûd-i âdeme urdu binayı
Nazar kasr-ı vücûda munzar oldu
Kitabe ona ol ebrûlar oldu
Çevgâh cism-i âdem oldu bünyâd
Halîlullah kabe itdi bünyâd**

Faziletli gönüllerin yapıcısı ve kabesi olan sevgili Peygamber'e sonsuz selam ve sonsuz dualar olsun. O; yolları yanlış olan eski kavimler ile onlardan sonra gelenlerin içinde Allah'ın yolunu seçenlerden hayattakilere, sonsuzluğa göçenlere, güçlülere ve zayıflara sırat köprüsünden geçip cennet sarayının bahçelerine ulaşmalarına kılavuzluk edecektir.

**Zih-i kemâl-i kerem sun Haktaala'da
Götürdü ahrete hep misâl dünyada
Sırat köprüsü şer-i Habib-i Ekrem'dir
Şu kimse kim düşe andan yeri Cehennem'dir**

DİNİN VE DÜNYANIN EFENDİSİ OLAN HAZRETİ MÜHAMMED'İN SEÇKİN DÖRT DOSTUNUN VASIFLARI

Ebubekir Sıddık; birinci dost, gerçekler kabesinin mihrabı, doğruluk yolunun kapısındaki kandil, Peygamber'in hicret sırasında sığındığı mağaradaki arkadaş, sevinç ve sadakatin sembolü, dört seçkin dostun ilki, Yüce Allah'ın Elçisi'nin vekili, inanmış ve başarmışların eski dostu!

**Yâr-ı gâr-ı Resul'dür Sıddık
Gam-güsar-ı Resul'dür Sıddık
Ol minber-i cami-i adl vidâd
Ve ol mazhar-ı ehl-i Sıddık**

Ömer; İslâmın doğruluktaki temel direği, doğruyu yanlıştan ve haklıyı haksızdan ayıran seçkin insan, adaletli yönetici, İslâm dininin ak duvarı!

**Âleme gelmemiştir misl-i Ömer
Reh-i din içre bir mücahid er
Ol cami-i mahfel hüsn-i ahlâk
Ve ol cami-i kelâmlahi-l melik-ül alam.**

Osman bin Affan; şehitler ordusunun başı, İslâmın çatısının değerli süsü, Hazreti Muhammed'in damadı!

**Sarf idüb nur dîdesin Osman
Oldu fazile cami-ül Kur'an**

Ali; şehrin ilim ve irfan kapısı, yiğitlik anıtı. Hayber'in kapılarını açan, dinin temel direği, seçkin imam, Peygamber'in amcasının oğlu!

**Esedullah ol İmam Ali
Şule-i şem-i bezm-i lem yezeli**

Hasan ve Hüseyin; sonuncu imamlar, Hazreti Fatma'nın nurlu gözbebekleri, iki cihan peygamberinin torunları, günahsız ve zulmedilmiş seçkin imamlar, Kerbelâ çölünün şehitleri!

**Sebzezar her bahar Hasan'ın zühreden geçtiğin beyân eyler
Lâleler hem Hüseyin mazlûmun kanlı pirahenin iyan eyler**

SALTANATI VE DEVLETİ SONSUZA KADAR YAŞAYACAK OLAN ALLAH'IN YERYÜZÜNDEKİ GÖLGESİ, AZİZ VE İZZETLİ PADİŞAH'A (Sultan III. Murat) ÖVGÜ

Hamd-i Hudâ ve nât-i Nebi oldu çün eda
Lâayık budur ki Padişah'a eyleyim dua
Sultan-şark-u garb-u şehinşâh-ı bahr-ü ber
Ol aftâb-ı evc-i kerem saye-i Hudâ

Tanrı; yeryüzündeki sultanların en seçkini, din düşmanlarının ülkelerini fet-
heden, Şirvan mülkünün sahibi, Kars ve Revan kalelerinin yapıcısı, geçitlerin ko-
ruyucusu, eşsiz Tebriz'in yeniden kurucusu, Osmanlı sultanlarının kahramanlığının
ve üstünlüğünün simgesi, ülkeler fatihi Gazi Murat Han bin Selim Han bin Süley-
man Han'ın saltanatını kıyamet gününe kadar sürdürsün!

Kimdir ol şehriyâr-ı âli-kadr
Padişah-ı güzin sahib-sadr
Zıll-ı Hak padişah-ı heft-iklim
Ünü Sultan Murad Han ibni Selim
Rafızı Şahı'na sürüb hem at
Akıbet hanesinde eyledi mat
Bir kulu açdı mülk-i Şirvan-ı
Kesdi düşmen kuluna şir-i Van'ı
Yedi Rûmilerin tapançasını
Kelb ahen sanırdı pençesini
Sanma Kars-u Revan'ın aldırdı
Malın aldırdı canın aldırdı
Tacdâr-ı cihan iken nâçâr
Eylediler başına tacını dar
Sebb-i Ashab eden münafıkdır
Ne cefa olunursa layıkdır
Şah-ı âlem-penâh sağ olsun
Çerh-i gerdûn ana otağ olsun

TALİHLİ ŞEHZADE'YE (Şehzade Mehmet/Sultan III. Mehmet) ÖVGÜ

Devletin gülbahçesinin yeni fidanı, saltanat ağacının taze meyvası, Murad'-
ın bağının gülü, iyi huylu şehzade, cihan pâdişahlığı vadedilen sultan şehzadesi

Mehmet Han, Nun ve Sâd hakkı için Cihan Şahı'nın (Sultan III. Murat) koruyucu gölgesinde yaşasın!

İlm-u maarifden olup behrever
Olsun o manzûr-ı şeh-i nâmver

SULTAN MURAT HAN'IN VEZİRİAZAMI'NIN (Siyâvüş Paşa) SIFATLARI

Kanunların gereğini yapan aziz ve izzetli kişi, açık ve açık olmayan konulardaki bilgili danışman, insanların haklarıyla ilgili tedbirler alan iyi yönetici, olgun ve sağlam fikirlerin sahibi, Tanrı'nın gölgesi olan padişahın otağının en güvenilir kişisi, vezirlerin en büyüğünün ve şereflişinin her işini Tanrı kolaylaştırsın!

**Asaf-ı devrân Şiyâvüş-i zaman düstûr-i hâs
Kıldı hâs-ul hâs-ı âlem anı tesir-i havâs**

BU KİTABIN YAZILMASININ NEDENİ

Bu kitabın yazılmasına sebep olan olay şöyledir: Bir gün, padişahın başmimarlığını yapma mutluluğuna erişmiş olan Abdülmennan oğlu Sinan, bana yani Sai'ye şöyle dedi:

— Artık çok yaşlandım. Ancak rüzgârın savurduğu yapraklar gibi geçip giden zamanın içinde, yaptığım işlerin unutulmamasını ve hayırla anılmayı istiyorum. Anlatacaklarımı nazım ve nesir olarak yazar mısın?

İsteğine uyarak, anlattıklarını nazım ve nesir şeklinde yazmaya başladım. Sonuçta “Tezkiret-ül-Bünyân” adını verdiğim bu küçük kitap (risale) ortaya çıktı. Kitabı okuyanlardan ve dostlardan ricam; yanlışlarımı ve hatalarımı bağışlayıp, Tanrı'nın bu zayıf kulunu affetmeleridir.

Meyve-i bağ-ı meani-i sahn
Cûy-i bâr zend kâni-i sahn
Söz ki manidâr hem mevzun ola
Anı her gûş eyleyen meftûn ola
Ehl-i insafın kuluyuz hasıl
Kâmil anlar yine bedr-i kâmilî
Marifet bir bahr-ı bi-payandır
Zeyli anın birdir rahşandır
Lecesinden ahzeder kimi sade f
Cem ider kimi kenarında hazef
İnseler karîne gavaslar

Kılsalar her yanların pür güher
Kâh olur hep lû'lü lâle çıkar
Kâh olur hâr-u has derya çıkar
Dâd-ı hakdır hasılı bu şi'r-i ter
Ola mı her katre-i nisan güher
Kâbil-i dahil olmadık eşar yok
Bağ-ı âlemde gül-i bi-har yok
Ayb bin olmuşdur rûşimdi cihan
Yok hüner gibi meta-ı râygân
Cahil ve nâdânların kadri celil
Marifet ehli ayaklarda zelil
Kimse ashab-ı dile kılmaz nazar
Filhakika şimdi ayb oldu hüner

Ben; Abdülmennan oğlu Sinan, övücüsü ve duacısı olduğum Tanrı'ya hamdolsun ki, Osmanlı devletinde dört padişaha hizmet etme şerefine eriştim. Sanatımla ve hizmetimle bütün dünyada ün kazanıp, başmimarlığa kadar yükselmek nasip oldu. Hizmetinde bulunduğum dört padişahdan ilki; Osman'ın yüce kılıcı, Arap ve Acem ülkelerinin fatihi, dünyanın yenilmeyen hükümdarı, Sultan Bayezid Han'ın oğlu Sultan Selim Han'dır. Tanrı kabrini nurla doldursun ve mekânı Cennet olsun!

Şeh-i âlem Selim bin Bâyezid Hân
Gazâ kılıcı seyf-i âl-i Osman
Anın devşirmesiyim ben kemine
Aceb lûtf eylemiştir ben hazine
İdip rihlet kodu bağ-ı cihânı
Gülistân-ı Cinân ola mekânı
Kılıp hâki makarr ol genc-i pinhân
Cülûs etdi yerine Han Süleymân
Hak'ın bir lûtfu imiş kaabiliyet
Kılıp cehd eyledim tekâmîl-i san'at
Hudâ şâd eyleye rûh-ı revânın
Ede Firdevs-i âlâda mekânın
Benim üstâdıma kim âferin bâd
Beni neccârlıkda kıldı üstâd

Ben; Tanrı'nın bu değersiz kulu, Sultan Selim Han'ın gülbahçesini andıran saltanat yıllarında devşirildim. Kayseri sancağından erkek çocuğu devşirilmesi o devirde olmuştur. Acemioğlanlığın kurallara uygun yollarını izleyerek, dülgerliğe kendi isteğimle girdim. Üstalarımın yanında yılmadan sürekli çalışıp, mesle-

ğimle ilerlemeyi amaçladım. Yükselmek ve kendimi göstermek için fırsat gözledim. Bu sıradaki en büyük isteğim ülkeler gezip görgümü artırmaktı. Bir süre sonra Padişah'ın (Yavuz Sultan Selim) hizmetinde Arap ve Acem ülkelerini baştan başa gezmek imkanı buldum. Bu sırada gördüğüm her binadan, her hara-beden bilgi edinip yeniden İstanbul'a döndüm. Daha sonra dönemin önde gelenlerinin hizmetinde bulundum ve Yeniçeri olarak kapıya çıktım.

Erip ahdi Süleymân-ı zamânın
Açıldı bahtı mûr-ı nâtuvânın
Anın devrinde etdim nice hizmet
Nazar kıldı bana a'yân-ı devlet
Olup Yeniçeri çekdim cefâyı
Piyâde eyledim nice gazâyı
Yolumla san'atımla hıdmetimle
Dahi akrân içinde gayretimle
Dürüşdüm tâ ki tıfliyet çağından
Yetişdim Hacı Bektaş Ocağı'ndan
Rodos ile Belgrad'a azimet
Edip geldik yine sağ ve selâmet
Yolumla eylediler Atlısekban
Sefer kıldı Mohaç'a Şâh-ı Devrân
Gelip oldum Yayabaşı nice dem
Verildi Zemberekçibaşılık hem
Yine Şah eyledi azm-i Alaman
Gözüne düşmenin teng oldu meydân
Gelip Belgrad'a etdik sonra azmi
Kızılbaş ile etdik nice rezmi

Allah'ın rahmetine kavuşmuş olan mutlu insan Sultan Süleyman Han'ın Acem seferi (İran) sırasında, Van kalesi yakınındaki Tatvan Denizi (Van Gölü) adıyla tanınan yerin kıyısında, Kızılbaşla (İran) savaşa karar verilmişti. Sadrazam Lütü Paşa hazretleri, öbür yakadaki Kızılbaş askerinin (İranlıların) durumunu öğrenmek için Tatvan Denizi'nin (Van Gölü) üzerinde gemilere ihtiyaç duymuştu. Bu aciz kulu çağırıp “gemilerin yapımını denetle” şeklinde emir ve görev verdi. Tanrı'nın yardımıyla, sefer durumunda ve şartlar uygun olmamasına rağmen , arkadaşlarımla beraber kısa zamanda üç kadirge yaptım ve içine top, tüfek yerleştirerek savaşa hazırladım. Paşa Hazretlerinin “kaptanlığını da yine sen yap” buyruğu üzerine, buyruğa uyarak arkadaşlarımla beraber yola çıktım ve Kızılbaş askerinin (İranlıların) durumu hakkında bilgi toplayarak Paşa Hazretlerine arz ettim. İltifatlarıyla bu aciz kulu yüceltti.

**Seferden geldi çün şâhiyle a'yan
Yolumla Hâsekilik oldu ihsân
Dahî Korfu'yla Pulya azmin etdik
Gelip andan Karaboğdan'a gitdik
İdüb hizmet seferde ve hazerde
Rikâbında bulundum nice yerde.**

Bir müddet sonra Sultan Süleyman Han, Karaboğdan'a doğru yola çıktı. Prut nehri kıyısına gelindiğinde, askerin geçmesi için köprüye ihtiyaç duyuldu. Birçok kişi, çeşitli köprüler yapmaya çalıştı. Yaptıkları köprülerin hepsi yıkıldı. Çünkü nehrin kıyısı kildi ve kazık çakılması mümkün değildi. Bataklıkta köprü yapılması başarısız oldu. Bunun üzerine merhum Lütü Paşa Hazretleri "Padişahım, köprü inşa edilmesi ancak Sinan Subaşı denilen kulunuzun bilgisi ve becerisiyle olabilir. Aciz, haseki kulunuzdur; emredin, arkadaşlarıyla beraber çalışmaları yürütsün. Gayet usta ve işini bilen bir mimardır" dedi. Yüce emirleri gereği, adığeçen nehir üzerinde güzel bir köprü yapımına başladım ve onüç gün içinde yüksek bir köprü inşa ettim. Padişah Hazretleri ve askerleri üzerinde emniyetle geçtiler. Ardından Lütü Paşa Hazretleri, köprüyle ilgili olarak, "Bu köprü biz gittikten sonra kafirler tarafından mutlaka yıkılacaktır. Yanına bir küçük kale inşa edip, korunması için içine bir miktar asker koyalım" diye fikir yürüttüler. Bunun üzerine Büyük Vezir Ayas Paşa, ben aciz kula "Kale inşa edilmesi uygun bir önlem midir?" diye sordular. "Aslında uygun değildir. Çünkü kafirler daha sonra harekete geçip birkaç adamlarıyla bu küçük kaleyi aldıklarında, kendilerini ünlü bir kaleyi almış sayacaklardır. Gerçekte bu köprüyü fazla önemsememek gerekir. Padişah'ın emir buyurduğu ve ihtiyaç duyduğu her yerde köprü inşa etmek mümkündür" dedim. Lütü Paşa, fikrine karşı çıktığım için kırıldı ve "Senin korkun, belkide kalede komutan olarak kalmaktan ileri geliyor" dedi. Ben ise "Padişah'ın kullanıyız; emrettiğinde, hizmetten dönüşümüz olmaz" dedim.

**Padişah'ın kadimi çâkeriyiz
Kal'a hıfz etmenin dahi eriyiz
Eskiden kuluyuz Yeniçeri'yiz
Yanar oda girer semenderiyiz**

O sıralarda Rumeli beylerbeyi olan Sofu Mehmet Paşa, ordunun gerisindeydi. Bir süre sonra o da Rumeli askerleriyle beraber geldi. Onun huzurunda da kale yapılması veya köprünün yıkılması konusu yeniden gündeme geldi. Sofu Mehmet Paşa "Osmanlılar Rumeliye ilk geçtiklerinde gemilerini yakmışlardı. Bizim de köprüyü kendimiz kesmemiz gerekirken, burada ayrıca kale yapıp ordunun kaçaklarına imkan mı hazırlayalım?" diyerek kale yapılmasını önledi.

Daha sonra düşman topraklarında fetihler yapıldı ve zaferler kazanıldı. Ancak Tanrı'nın aciz kulu olan ben, bu olayda merhum Lütü Paşa'ya karşı çıktığım

için gayet üzgündüm ve ayrıca bana bir zararı dokunacağını da düşünerek kaygı duyuyordum. Yüce Allah'ın takdiri gereği, o sırada Mimar Acem Alisi vefat etti ve başmimarlık görevi boşaldı. Aynı tarihlerde Veziriazam Ayas Paşa'da ahirete göçetti. Merhumun mezarını yapabilecek usta bir mimar bulunamıyordu. Mimarlığın teknik bilgisine sahip usta bir mimar aranırken, Lütü Paşa "Başmimarlığa, Haseki Sinan Subaşı'nın getirilmesi gerekir. Çünkü bu görevi yapabilecek yeteneği sahip kişi O'dur" diyerek görüşünü bildirir. Bunun üzerine Yeniçeri Ağası beni çağırdı ve "Paşa Hazretleri seni başmimar yapmaya karar verdi. Kabul ediyor musun? Kabul etmeyeceksen, kendisine verilebilecek bir cevap hazırla" dedi. Gerçekte, bunca yıl emek verdiğim ve bağlandığım asker ocağından ayrılmak bana hüznü verecekti. Ancak çeşitli camiler inşa edip, dünyaya ve ahirete hizmet edeceğimi düşünerek, kabul ettim.

**Murad idindim olam tâ ki mimar
Kemaliyle koyam âlemde âsâr
Der idim ki müyesser eyleye Hak
Bana bir âli beytullah yapmak**

Osmanlı Devleti'nde pek çok paşanın hizmetinde bulunup, bir çok yüce caminin yapımını gerçekleştirdim. Ve yine uzun bir zaman padişahın ve devletin önde gelenlerinin, seferde ve sefer dışında yakınında bulunup, konuşmalarını dinlemek şerefine eriştim. İhsanı bol olan Yüce Allah'a şükürler olsun ki, bu aciz kulunu bağışlarıyla yüceltti.

Alemin yaratıcısı olan Yüce Allah'a şükürler olsun ki; şimdi aklıma getirdi. Resmedip (tasarlayıp) inşa ettiğim camiler ile mescidleri ve diğer önemli yapıları oniki bölüm halinde yazıp benzeri bugüne kadar yapılmamış olan bir risalede (kitap) topladım ve adına "Tezkiret ül-Bünyan" dedim. Ümid ederim ki; geçen zaman içinde ve devran değiştiğinde, eserlerime bakanlar (ve bu kitabı okuyanlar) gayretimi, çabamı görüp beni inşaatlarıyla yargıtasınlar ve hayırlı dualarıyla anınsınlar!..

Birinci Bölüm:

İnşa edilen cami-i şeriflerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

İkinci Bölüm:

İnşa edilen mescidlerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Üçüncü Bölüm:

İnşa edilen medreselerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Dördüncü Bölüm:

İnşa edilen darülkurrâ ve türbelerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Beşinci Bölüm:

İnşa edilen imaretlerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Altıncı Bölüm:

İnşa edilen darüşşifaların adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Yedinci Bölüm:

İnşa edilen su yolu ve kemerlerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Sekizinci Bölüm:

İnşa edilen köprülerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Dokuzuncu Bölüm:

İnşa edilen kervansarayların adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Onuncu Bölüm:

İnşa edilen sarayların adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Onbirinci Bölüm:

İnşa edilen mahzenlerin adlarını ve sayılarını göstermektedir.

Onikinci Bölüm:

İnşa edilen hamamların adlarını ve sayılarını göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Camilerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- İstanbul şehrinde merhum Sultan Süleyman (Süleymaniye) Camii.
- 2- Merhum Şehzâde Sultan Mehmed Camii.
- 3- Merhume Haseki Sultan Camii. Avratpazarı'nda.
- 4- Merhume Mihrimah Sultan Camii, Edirnekapısı'nda.
- 5- Osmanşah Validesi Camii. Aksaray Pazarı yakınında.
- 6- Merhum Sultan Bayezid Kızı Camii. Yenibahçe yakınında.
- 7- Merhum Kara Ahmed Paşa Camii. Topkapı yakınında.
- 8- Merhum Rüstem Paşa Camii. Tahtakale yakınında.
- 9- Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Camii. Kadirga limanı yakınında.
- 10- Merhum (Hadım) İbrahim Paşa Camii. Silivrikapı'da.
- 11- Merhum Bali Paşa Camii. Hüsrev Paşa Türbesi yakınında (Yenibahçe).
- 12- Kazasker Abdurrahman Çelebi Camii. Mollagürani'de (Çapa).
- 13- Kapağası Mahmud Ağa Camii. Ahırkapı'da.
- 14- Odabaşı Camii. Yenikapı yakınında.
- 15- Hoca Hüsrev Camii. Kocamustafapaşa yakınında.
- 16- Hamami Hatun Camii. Sulumanastır yakınında (Samatya).
- 17- Defterdar Süleyman Çelebi Camii. Üsküblü Çeşmesi yakınında (Cibali).
- 18- Ferruh Kethüda Camii. Balatkapısı yakınında.
- 19- Dırağman Yunus Bey Camii. Balat çevresinde.
- 20- Hürrem Çavuş Camii. Yenibahçe yakınında.
- 21- Sinan Ağa Camii. Kadı Çeşmesi yakınında.
- 22- Ahi Çelebi Camii. İzmir İskeleyi yakınında (Eminönü).
- 23- Süleyman Subaşı Camii. Unkapanı'nda.
- 24- Merhum Zal (Mahmud) Paşa Camii. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 25- Şah Sultan Camii. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 26- Nişancı (Mustafa) Paşa Camii. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 27- Emir Buharî Camii. Edirnekapısı dışında (Otakçılar).
- 28- Merkez Efendi Camii. Yenikapı dışında (Merkezefendi).
- 29- Çavuşbaşı Camii. Sütlüce'de.
- 30- Nûr Şeyhlzâde (Turşucuzâde) Hüseyin Çelebi Camii. Kiremitlik'te (Hasköy).
- 31- (Güzelce) Kasımpaşa Camii. Tersane yakınında (Kasımpaşa).
- 32- Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Camii. Azablarkapısı yakınında.
- 33- Kılıç Ali Paşa Camii. Tophane'de.
- 34- Muhviddin Çelebi (Çukurcuma) Camii. Tophane'de.
- Molla Çelebi Camii. Tophane ile Beşiktaş arasında.
- 36- Ebulfazl Camii. Tophane üzerinde.

- 37- Merhum Şehzâde Cihangir Camii. Tophane'de.
- 38- Merhum Sinan Paşa Camii. Beşiktaş'da.
- 39- Merhume (Atik Valide) Sultan Camii. Üsküdar'da.
- 40- Merhum Şemsi Ahmed Paşa Camii. Üsküdar'da.
- 41- Merhum İskender Paşa Camii. Kanlıca'da.
- 42- Merhum (Çoban) Mustafa Paşa Camii. Gegbuze (Gebze'de).
- 43- Merhum Pertev Paşa ruhu için bir camii (Pertev Paşa/Yenicuma Camii). İzmit'de.
- 44- Merhum Rüstem Paşa Camii. Sapanca'da.
- 45- Yine Merhum Rüstem Paşa Camii. Samanlı'da (Yalova).
- 46- Merhum Mustafa Paşa Camii. Bolu adlı kasabada.
- 47- Merhum Ferhad Paşa Camii. Bolu'da.
- 48- Merhum Mehmet Bey ruhu için İzmit'te bir camii (Mehmet Bey/Fevziye Camii).
- 49- Merhum Osman Paşa Camii. Kayseri'de.
- 50- Merhum Hacı Paşa Camii. Kayseri'de (Hacı Ahmed Paşa/Kurşunlu Camii).
- 51- Merhum Cenabî Ahmed Paşa Camii. Ankara'da.
- 52- Merhum (Lala) Mustafa Paşa Camii. Erzurum'da.
- 53- Merhum Suitan Alaaddin (Ulu) Camii (yenileme). Çorum'da.
- 54- Merhum Abdüsselam (İmaret) Camii (yenileme). İzmit'de.
- 55- İznik'te kiliseden camiye çevrilmiş olup yangın geçiren yapı Sultan Süleyman Han tarafından inşa ettirilmiştir (İznik Ayasofya/Süleymaniye Camii).
- 56- Merhum Hüsrev Paşa (Hüsreviye) Camii. Halep'in içinde.
- 57- Kabe-i Mükerreme harem-i şerifinin kubbeleri tamir edildi.
- 58- Sultan (III) Murad Han Hazretlerinin Manisa'daki camii şerifleri.
- 59- Orhan Gazi Camii (Ulu Camii). Kütahya'da yeniden inşa edilmiştir.
- 60- Merhum Rüstem Paşa ruhu için Bolvadin adlı kasabada bir Camii.
- 61- Merhum (Lala) Hüseyin Paşa Camii. Kütahya'da.
- 62- Karabiga'da Merhum (II) Selim Han Camii.
- 63- Şam-ı şerifde Gökmejdani'nda Sultan Süleyman Han (Süleymaniye) Camii.
- 64- Merhum Sultan Selim Han (Selimiye) Camii. Edirne'de.
- 65- Mahmud Paşa ruhu için Taşlık Camii. Edirne'de zavlyeden yapıldı.
- 66- Defterdar Mustafa Paşa Camii. Edirne'de.
- 67- Merhum (Semiz) Ali Paşa Camii. Babaeski'de.
- 68- Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Camii. Havsa adlı kasabada oğlunun ruhu için.
- 69- Merhum (Sokollu) Mehmed Paşa Camii. Burgaz'da (Lüleburgaz).
- 70- Merhum (Semiz) Ali Paşa Camii. (Tekirdağ) Ereğli'de.
- 71- Merhum Bosnalı Mehmet Paşa Camii. Sofya'da.
- 72- Merhum Sofu Mehmet Paşa Camii. Hersek'de.
- 73- Merhum Ferhat Paşa ruhu için cami (Damat Ferhat Paşa Camii). Çatalca'da.
- 74- Maktûl (Sokollu) Mustafa Paşa Camii. Budin'de (Budapeşte).
- 75- Firdevs Bey Camii. Isparta adlı kasabada.

- 76- Memi Kethudâ Camii. Ulaşlı adlı köyde (Sivas).
- 77- Tatar Han Camii. Gözleve'de inşa edildi (Kırım).
- 78- Merhum Rüstem Paşa Camii. Rodosçuk'da (Tekirdağ).
- 79- Vezir olan Osman Paşa Camii. Tırhala'da (Trikkala).
- 80- Edirne'de Meriç suyu üzerinde Mustafa Paşa Köprüsü başında Haseki Sultan Camii (Sivilengrad).
- 81- Merhume Valide Sultan Camii. Üsküdar'da.

İKİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Mescid ve Mabedlerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Merhum Rüstem Paşa Mescidi. Yenibahçe yakınında.
- 2- Merhum (Hadım) İbrahim Paşa Mescidi. İsakapısı'nda.
- 3- Müftü (Şeyhülislâm) Çivi-zâde Mescidi. Topkapı yakınında.
- 4- Emir Ali (Çelebi) Mescidi (Derviş Ali Camii). Gümrükhane çevresinde (Karagümrük).
- 5- Bu fakir-ül hakirin (Mimar Sinan) mescidi. Yenibahçe yakınında.
- 6- Avcıbaşı Mescidi. Gümrükhane çevresinde (Karagümrük).
- 7- Defterdar Şerif-zâde Efendi Mescidi (Çarşamba).
- 8- Merhum Defterdar Mahmut Çelebi Mescidi (Defterdar).
- 9- Hafız Mustafa (Çelebi) Mescidi. Yenibahçe yakınında.
- 10- Simkeşbaşı Mescidi. Lütfü Paşa Çarşısı'nda (Yenibahçe).
- 11- Hocagi-zâde (Hacegi-zâde) Mescidi (Fatih).
- 12- Çavuş Mescidi. Silivrikapısı yakınında.
- 13- Çivi-zâde Kızı Mescidi. Davutpaşa yakınında.
- 14- Takyeci (Arekiyeci) Ahmet Mescidi. Silivrikapısı yakınında (Kocamustafapaşa).
- 15- Sarı Hacı Nasuh Mescidi (Sarigüzel).
- 16- Kasap Hacı İvaz Mescidi (Sarigüzel).
- 17- Tabbağ Hacı Hamza Mescidi. Ağaçayırı'nda (Kocamustafapaşa).
- 18- Tok Hacı Hasan Mescidi (Zeyrek).
- 19- İbrahim Paşa Zevcesi (Muhsine Hatun) Mescidi. Kumkapı yakınında.
- 20- Bayram Çelebi Mescidi. Langa yakınında (Samatya).
- 21- Şeyh Ferhad Mescidi. Langa taraflarında (Kumkapı).
- 22- Kürkcübaşı Mescidi. Kumkapı dışında.
- 23- Kemhâcılar Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar).
- 24- Kuyumcular Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar).
- 25- Hersek bodrumu üzerinde yapılan mescid (Hersek Mescidi). Ayasofya yakınında.
- 26- Yayabaşı Mescidi. Fenerkapısı içinde (Fener).
- 27- Abdi Subaşı (Kuburbeli) Mescidi. Sultan Selim yakınında (Fener).

- 28- Hacı İlyas Mescidi. Ali Paşa Hamamı yakınında (Sarığözel).
- 29- Hüseyin Çelebi Mescidi. Sultan Selim Camii yakınında.
- 30- Duhâni-zâde Mescidi. Kocamustafapaşa yakınında.
- 31- Kadî-zâde (Çırçır) mescidi. Çukur Hamam yakınında (Fatih).
- 32- Müftü (Şeyhülislâm) Hamid Efendi Mescidi. Azablar Hamamı yakınında (Zeyrek).
- 33- Tüfekhane Mescidi. Hisar (Sur) dışında (Unkapanı).
- 34- Saray Ağası (Davud Ağa) Mescidi. Edirnekapısı yakınında.
- 35- Dökmecibaşı Mescidi. Eyyüb Ensari'de (Eyüp).
- 36- Arpacıbaşı Mescidi. Eyyüb Ensari'de (Eyüp).
- 37- Hekim Kaysûnî-zâde Mescidi. Sötlüce'de (Halıcıoğlu).
- 38- Karcı Süleyman (Subaşı) Mescidi. Eyyüb Ensari'de (Eyüp).
- 39- Ve yine İstanbul içinde bir mescid (Süleymaniye'de Süleyman Subaşı Mescidi).
- 40- Ahmet Çelebi Mescidi. Kiremitlik'te.
- 41- Yahya Kethudâ Mescidi. Kasımpaşa'da.
- 42- Şehremini Hasan Çelebi Mescidi. Kasımpaşa'da.
- 43- Süheyl Bey (Salıpazarı) Mescidi. Tophane'de.
- 44- İlyas-zâde Mescidi. Topkapı dışında.
- 45- Pazarbaşı Memi Kethudâ Mescidi. Kasımpaşa'da (Galatasaray).
- 46- Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Mescidi. Büyükçekmece'de.
- 47- Hacı Paşa Mescidi. Üsküdar'da.
- 48- Saraçhane Mescidi. Hasköy'de.
- 49- Sarrafbaşı Mescidi. Topkapı dışında.
- 50- Rûznâmeci Abdi Çelebi Mescidi. Sulumanastır'da (Samatya).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İnşa Edilen Medreselerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Merhum Sultan Süleyman Medresesi. Mekke-i Mukerreme'de.
- 2- Sultan Süleyman merhumun altı aded medresesi. İstanbul'da (Süleymaniye Külliyesi'nde).
- 3- Merhum Sultan I. Selim Medresesi. Halıcılar Köşkü'nde (Vatan Caddesi).
- 4- Merhum Sultan II. Selim Medresesi. Edirne'de (Selimiye'de).
- 5- Merhum Sultan Süleyman Han Medresesi. Çorlu'da.
- 6- Şehzade Sultan Mehmet Medresesi. İstanbul'da (Şehzadebaşı).
- 7- Haseki (Hürrem) Sultan Medresesi. Avratpazarı'nda (Haseki).
- 8- Haseki (Hürrem) Sultan'ın Kariye (?) adlı Medresesi. Sultan Selim yakınında.
- 9- Valide Sultan Hazretlerinin Üsküdar'da inşa edilen medresesi (Atik Valide Medresesi).
- 10- Mihrimah Sultan Medresesi. Üsküdar'da.

- 11- Mihrimah Sultan Medresesi. Edirnekapı'da.
- 12- (Sokollu) Mehmet Paşa Medresesi. Kadırğa Limanı'nda.
- 13- (Sokollu) Mehmet Paşa Medresesi. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 14- Osman Şah Validesi Medresesi. Aksaray yakınında.
- 15- Merhum Rüstem Paşa Medresesi. İstanbul'da (Cağaloğlu)
- 16- Merhum (Semiz) Ali Paşa Medresesi. İstanbul'da (Zincirlikuyu).
- 17- Maktul (Kara) Ahmet Paşa Medresesi. Topkapı'da.
- 18- Sofu Mehmet Paşa Medresesi. İstanbul'da (Babiâli).
- 19- İbrahim Paşa Medresesi. İstanbul'da.
- 20- Merhum Sinan Paşa Medresesi. (Beşiktaş).
- 21- Merhum İskender Paşa Medresesi. (Kanlıca).
- 22- Merhum (Semiz) Ali Paşa Medresesi. Babaeski'de.
- 23- Mısırlı (Çoban) Mustafa Paşa Medresesi. Gebze'de.
- 24- Ahmet Paşa Medresesi. İzmit'te.
- 25- Merhum (Güzcelce) Kasım Paşa Medresesi. (Kasımpaşa'da).
- 26- (Hadım) İbrahim Paşa Medresesi. İstanbul İsa Kapısı'nda.
- 27- Merhum Şemsi Paşa Medresesi. Üsküdar'da.
- 28- Merhum Kapağası Cafer Ağa Medresesi (Soğukkuyu Medresesi.) Alemdar.
- 29- Kapağası Mahmut Ağa Medresesi. (Ahırkapı).
- 30- Merhum Mâlul Emir Efendi Medresesi (İncirli Medrese). Karagömrük.
- 31- Ümm-i Veled adıyla tanınan medrese (Karagömrük).
- 32- Avcıbaşı Medresesi (?). İstanbul.
- 33- Merhum Müftü (Şeyhülislâm) Hamid Efendi Medresesi (Zeyrek).
- 34- Kazasker olan Firuz Ağa Medresesi.
- 35- Hâcegi-zâde (Hocâgi-zâde) Medresesi. Sultan Mehmet yakınında. (Fatih Camii yakınında). Fatih.
- 36- Ağa-zâde Medresesi (?). İstanbul.
- 37- Merhum Yahyâ Efendi Medresesi. (Beşiktaş'da).
- 38- Defterdar Abdüselam (Çelebi) Medresesi. (Küçükçekmece).
- 39- Merhum Tutî Kadın Medresesi. (Fatih).
- 40- Hekim Mehmet Çelebi Medresesi. (Laleli)
- 41- Hüseyin Çelebi Medresesi. (Çarşamba).
- 42- Emin Sinan Efendi Medresesi. (Küçükpazar).
- 43- Merhum Şahkulu Medresesi (Sinekli Medrese). Parmakkapı.
- 44- Yunus Bey Medresesi. Dıranman'da.
- 45- Karcı Süleyman (Subaşı) Bey Medresesi. (Süleymaniye).
- 46- Hacı Hatun Medresesi. (Üsküdar).
- 47- Defterdar Şerifezâde Medresesi. (Çarşamba)
- 48- Kadı Hakim Çelebi Medresesi. Küçük Karaman'da (?).
- 49- Merhum Baba Çelebi Medresesi. (Fatih).
- 50- Merhum Kirmasti Medresesi yeniden inşa edildi (Fatih).
- 51- Sekban Ali Bey Medresesi. Gümrükhane'de (Karagömrük).

- 52- Nişancı Mehmet Bey Medresesi. Altımermer'de yeniden inşa edilmiştir (Altımermer).
- 53- Bedesten Kethüdası Hüseyin Çelebi Medresesi. (Yavuz Selim'de).
- 54- Gülfem Hatun Medresesi. Üsküdar'da.
- 55- Hüsrev Kethüda Medresesi. Ankara'da.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İnşa Edilen Dârülkurrâ ile Türbelerin Adını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Merhum Sultan Süleyman Han Dârülkurrâsı. (İstanbul Süleymaniye Külliyesi'nde).
- 2- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Dârülkurrâsı.
- 3- Hüsrev Kethüda Dârülkurrâsı. (Vefa)
- 4- Eyyûb Ensari'de (Eyüp) Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Dârülkurrâsı.
- 5- Küçük Karaman'da Müftü Said Çelebi Dârülkurrâsı. (Fatih)
- 6- Bosnalı (Sofu) Mehmet Paşa'nın Dârülkurrâsı. (İstanbul ?).
- 7- Müftü olan Kadı-zâde'nin Dârülkurrâsı. (Çırçır Dârülkurrâsı, Fatih).
- 8- Merhum Sultan Süleyman Han Türbesi. (Süleymaniye).
- 9- Merhum Sultan (II.) Selim Han Türbesi. (Ayasofya avlusunda).
- 10- Merhum Şehzâde Mehmet Türbesi. (Şehzâdebaşı).
- 11- Merhum Şehzâdeler Türbesi. Sultan Selim Türbesi yakınında (Ayasofya).
- 12- Rüstem Paşa Türbesi. Şehzâde Türbesi yakınında (Şehzâdebaşı).
- 13- Merhum Hüsrev Paşa Türbesi. (Yenibahçe).
- 14- Merhum (Kara) Ahmet Paşa Türbesi. Topkapı'da.
- 15- Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Türbesi. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 16- Siyavuş Paşa'nın evlatları için inşa edilen türbe. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 17- Zal Mahmut Paşa merhumun türbesi. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 18- Şemsi Paşa Türbesi. Üsküdar'da.
- 19- Merhum Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi. Beşiktaş'da.
- 20- Merhum Yahya Efendi Hazretlerinin türbe-i şerifesi. (Beşiktaş).
- 21- Kıbrıs Beylerbeyi olan Arab Ahmet Türbesi. (Fındıklı).
- 22- Kılıç Ali Paşa Türbesi. Tophane'de.
- 23- Pertev Paşa Türbesi. Eyyûb Ensari'de (Eyüp).
- 24- Şah Huban Kadın (Hatun) Türbesi. Yenibahçe'de.
- 25- (Güzel) Ahmet Paşa Türbesi. Edirnekapi'da.
- 26- Hacı Paşa Türbesi. Üsküdar'da.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen İmaretlerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- İstanbul'da merhum Sultan Süleyman Han İmareti (Süleymaniye İmareti). Gök-meydan adıyla bilinen yerde Sultan Süleyman Han bir imaret inşa ettirmiştir.
- 2- Kabe-i Mükerreme'de Haseki (Hürrem Sultan) merhume imareti.
- 3- Karapınar'da merhum Sultan Selim Han İmareti (Konya).
- 4- İstanbul'da Şehzâde (Mehmet) İmareti (Şehzâdebaşı).
- 5- Çorlu adlı kasabada merhum Sultan Süleyman İmareti.
- 6- Üsküdar'da Mihrimah Sultan İmareti.
- 7- Üsküdar'da Valide Sultan İmareti.
- 8- Manisa'da Sultan Murat Han Hazretlerinin (Muradiye) İmareti.
- 9- (Tekirdağ) Rodoscuk'ta Rüstem Paşa İmareti.
- 10- Sapanca'da merhum Rüstem Paşa İmareti.
- 11- Burgaz'da (Lüleburgaz) merhum (Sokollu) Mehmet Paşa İmareti.
- 12- Havsa'da (Sokollu) Mehmet Paşa (Kasım Paşa) İmareti.
- 13- Gebze adlı kasabada (Çoban) Mustafa Paşa İmareti.
- 14- Bosna'da (Sarajevo) Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa İmareti.

ALTINCI BÖLÜM

İnşa Edilen Darüşşifaların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Merhum Sultan Süleyman Han (Süleymaniye) Darüşşifası. (İstanbul).
- 2- Haseki (Hürrem) Sultan merhumenin darüşşifası. (Haseki).
- 3- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Darüşşifası.

YEDİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Suyolları Kemerlerinin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Evvel Bend (Paşa Dere) Kemer. Suyun başına yakın yeredir (Kağıthane).
- 2- Uzun Kemer. Yeniden inşa edilmiştir. (Kemberburgaz).
- 3- Muallak Kemer. (Mağlova Kemer). Yeniden inşa edilmiştir. (Kemberburgaz).
- 4- Gözlüce (Güzelce) Kemer. (Cebeciköy).
- 5- Müderris Köyü Kemer (Kavuk Kemer). Müderris Köyü yakınında (Kemberburgaz).
- 6- Havuz (Büyük Havuz). Sular burada toplanmıştır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Köprülerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Büyükçekmece'de inşa edilen köprü (Sultan Süleyman Köprüsü).
- 2- Silivri'de inşa edilen köprü (Sultan Süleyman/Silivri Köprüsü).
- 3- (Çoban) Mustafa Paşa Köprüsü. Meriç suyu üzerinde (Svilengrad).
- 4- Merhum (Sokollu) Mehmet Paşa (Çorlu) Köprüsü. Marmaracık'da (Tekirdağ).
- 5- Halkalı'da Odabaşı Köprüsü.
- 6- Haramideresi'nde Kapağası Köprüsü.
- 7- Sinanlı'da (Sokollu) Mehmet Paşa Köprüsü. (Kırklareli-Alpullu).
- 8- Bosna'da Vişegrad adlı kasabada Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa (Drina) Köprüsü.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İnşa Edilen Kervansarayların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir

- 1- Merhum Sultan Süleyman Han'ın imareti yakınındaki kervansarayı (Süleymaniye Külliyesi'nde).
- 2- Merhumun (Sultan Süleyman) Çekmece'de inşa edilen (Sultan Süleyman) kervansarayı.
- 3- Merhum Rüstem Paşa'nın Rodosçuk'taki (Rüstem Paşa) kervansarayı (Tekirdağ).
- 4- Rüstem Paşa'nın Batpazarı'ndaki (Bitpazarı) Kepeciler Kervansarayı (Cebeciler Hanı).
- 5- Rüstem Paşa'nın Galata'daki Kervansarayı (Kurşunlu Han).
- 6- (Semiz) Ali Paşa'nın Batpazarı'ndaki (Bitpazarı) kervansarayı. İstanbul.
- 7- Vefa'da merhum Pertev Paşa Kervansarayı.
- 8- İlgin adlı yerde (Lala) Mustafa Paşa Kervansarayı (Konya).
- 9- Akbıyık'ta Rüstem Paşa Kervansarayı (Bursa-Yenişehir).
- 10- Sapanca'da Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 11- Karaman (Konya) Ereğli'sinde Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 12- Karıştıran'da Rüstem Paşa Kervansarayı (Kırklareli).
- 13- İpsala'da Hüsrev Kethüda Kervansarayı (Edirne).
- 14- Burgaz'da (Sokollu) Mehmet Paşa Kervansarayı (Lüleburgaz).
- 15- Edirne'de Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 16- Edirne'de (Semiz) Ali Paşa Çarşısı'nda Ali Paşa Kervansarayı.

ONUNCU BÖLÜM

İnşa Edilen Sarayların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Yanan Saray-ı Atik (Eski Saray) yenilenerek inşa edilmiştir. Beyazıt.
- 2- Saray-ı Cedid'in (Topkapı Sarayı) birçok bölümü yenilenerek inşa edilmiştir.
- 3- Üsküdar Sarayı (Kavak Sarayı) yenilenerek inşa edilmiştir.
- 4- Galata Sarayı yeniden inşa edilmiştir. Eski yapı tamamen ortadan kalkmıştır.
- 5- Atmeydanı Sarayı yenilenerek inşa edilmiştir. (Sultanahmet)
- 6- Yenikapı Sarayı yenilenerek inşa edilmiştir. (Silivrikapı).
- 7- Kandilli Sarayı yenilenerek inşa edilmiştir. (Kandilli).
- 8- Fenerbahçesi Sarayı yenilenerek inşa edilmiştir. (Fenerbahçe).
- 9- İskender Çelebi Bahçesi Sarayı yenilenerek inşa edilmiştir. (Kazlıçeşme-Bakırköy arasında).
- 10- Halkalı Sarayı yenilenerek inşa edilmiştir. (Halkalı).
- 11- Rüstem Paşa Sarayı. Kadirga Limanı'nda.
- 12- (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı. Ayasofya yakınında.
- 13- (Koca) Mehmet Paşa Sarayı. Üsküdar'da.
- 14- Rüstem Paşa Sarayı. Üsküdar'da.
- 15- Siyavuş Paşa Sarayı. Üsküdar'da.
- 16- Siyavuş Paşa Sarayı. Üsküdar'da. (Paşa'nın ikinci sarayı).
- 17- Siyavuş Paşa Sarayı. İstanbul'da (Süleymaniye).
- 18- (Semiz) Ali Paşa Sarayı. İstanbul'da (Atmeydanı).
- 19- (Güzel) Ahmet Paşa Sarayı. Atmeydanı'nda.
- 20- (Damat) Ferhat Paşa Sarayı. Bayezit'te.
- 21- Pertev Paşa Sarayı. Vefa Meydanı'nda.
- 22- Sinan Paşa Sarayı. Atmeydanı'nda.
- 23- Sofu Mehmet Paşa Sarayı. Hoca Paşa'da.
- 24- Mahmut Ağa Sarayı. Yenibahçe içinde.
- 25- (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı. Halkalı'da.
- 26- Şah Huban Kadın Sarayı. Kasımpaşa Çeşmesi yakınında.
- 27- Pertev Paşa Sarayı. Şehzadebaşı yakınlarında (Vefa).
- 28- (Güzel) Ahmet Paşa Sarayı. Şehrin dışındaki çiftliğinde.
- 29- (Semiz) Ali Paşa Sarayı. Eyyüb Ensari'de (Eyüp).
- 30- (Semiz) Ali Paşa Sarayı. Yine Eyyüb Ensari'de (Eyüp).
- 31- (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı. Şehrin dışındaki Rüstem Paşa çiftliğinde.
- 32- (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı. Bosna'da (Sarajevo).
- 33- Rüstem Paşa Sarayı. İskender Çelebi Çiftliğinde. (Kazlıçeşme-Bakırköy arasında).

ONBİRİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Mahzenlerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Galata köşesinde Buğday Mahzeni.
- 2- Tersane-i Amire'de Zift Mahzeni. (Kasımpaşa).
- 3- Saray-ı Sultani'de (Topkapı Sarayı) Saray Ambarı.
- 4- Hasbahçe Yalısı'nda Saray Ambarı (Hasköy).
- 5- Saray-ı Sultani'de (Topkapı Sarayı) Saray Mutfığı ve Kiler Binası.
- 6- Unkapanı'nda inşa edilen mahzen.

ONİKİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Hamamların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

Merhum Sultan Süleyman Han Hazretleri, Saray-ı Amire'de (Topkapı Sarayı) su-suzluk çekilmemesi için ancak üç adet hamam yapılmasına izin vermiş ve bu yüz-den üç hamam inşa edilmiştir.

- 1- Merhum Sultan Süleyman Han'ın yaptırdığı birinci hamam. Topkapı Sarayı'nda.
- 2- Merhum Sultan Süleyman Han'ın yaptırdığı ikinci hamam. Topkapı Sarayı'nda.
- 3- Merhum Sultan Süleyman Han'ın yaptırdığı üçüncü hamam. Topkapı Sarayı'nda.
- 4- Merhum Sultan Süleyman Han (Dökmeciler) Hamamı. Süleymaniye.
- 5- Kefe'de (Feodosiya) Sultan Süleyman Han'ın inşa ettirdiği çifte hamam. (Sultan Süleyman Hamamı).
- 6- Üsküdar Sarayı'nda inşa edilen birinci hamam.
- 7- Üsküdar Sarayı'nda inşa edilen ikinci hamam.
- 8- Üsküdar Sarayı'nda inşa edilen üçüncü hamam.
- 9- Haseki (Hürrem) Sultan Hamamı. Ayasofya yakınında.
- 10- Haseki (Hürrem) Sultan Hamamı. Yahudiler içinde (Bahçekapı).
- 11- Valide Sultan Hamamı. Üsküdar'da.
- 12- (Valide) Sultan (II. Selim) Hamamı. Karapınar'da (Konya).
- 13- Valide Sultan (Ayakapı) Hamamı. Cebe Ali Kapısı'nda (Cibali Kapısı).
- 14- Mihrimah Sultan Hamamı. Edirnekapısı'nda.
- 15- Merhum Lütü Paşa Hamamı. (Yenibahçe)
- 16- Galata'da merhum (Sokollu) Mehmet Paşa (Yeşildirek) Hamamı. Azapkapı.
- 17- Edirne'de merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Hamamı.
- 18- Yenibahçe'de Koca Mustafa Paşa (Eski Ali Paşa) Hamamı.

- 19- Silivrikapısı'nda (Hadım) İbrahim Paşa Hamamı.
- 20- Sulumanastır'da Kapağası (Yakup Ağa) Hamamı. (Samatya).
- 21- Beşiktaş'da Sinan Paşa Hamamı.
- 22- Fındıklı'da Molla Çelebi Hamamı.
- 23- Tophane'de Kaptan (Kılıç) Ali Paşa Hamamı.
- 24- Fenerkapısı'nda Kaptan Ali Paşa (Fener İskeleyi) Hamamı. (Fener).
- 25- Macuncu Çarşısı'nda Müfti (Ebussuud Efendi) Hamamı. Çapa.
- 26- Havsa adlı kasabada (Sokollu) Mehmet Paşa (Kasım Paşa) Hamamı. Edirne.
- 27- Yenikapı dışında Merkez Efendi Hamamı. (Merkezefendi).
- 28- Eyyüb Ensari'de (Eyüp) Nişancı (Mustafa) Paşa Hamamı.
- 29- Ortaköy'de Hüsrev Kethüda Hamamı.
- 30- İzmit'te bir hamam. (Hüsrev Kethüda/Yenicuma Hamamı).
- 31- Çatalca adlı köyde bir hamam (Hüsrev Kethüda/Belediye Hamamı).
- 32- Sapanca'da Rüstem Paşa Hamamı.
- 33- Kayseri'de Hüseyin Bey (Paşa) Hamamı.
- 34- İstanbul'da Sarıgözel Hamamı. (Sarıgözel).
- 35- Zeyrek'te (Barbaros) Hayrettin Paşa (Çinili) Hamam.
- 36- Gümrükhane'de (Barbaros) Hayrettin Paşa Hamamı. (Karagömrük).
- 37- Tophane'de Yakub Ağa Hamamı.

ALLAH'IN RIZASINA VE RAHMETİN KAVUŞAN ŞEHZADE MEHMET HAN'IN CAMİİ'NİN YAPILMASI

Bir gün; dünyanın güneşi olan Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han, Allah'ın başışına ve rahmetine kavuşmuş olan sevgili şehzadesi Sultan Mehmet Han'ın ruhu için İstanbul'da büyük bir cami yapılmasını ferman buyurdular. "Eski Odalar" denilen yerde ve Şehzade Mehmet'in türbesinin yanında yapılmasına karar verilen caminin inşası için hemen mimarlar ve taşçılar toplanıp, hayırlı bir zamanda binanın temelleri atıldı. Az zamanda bina yerden yükselirken, kubbele-ri denizin dalgaları gibi boy gösterdi. Renkli kemerleri ise gökkuşağı gibi gök-
le yükseldi.

**Dikilmiş sanmanız mermer direklerdir harîminde
Temâşa etmeye durmuş nice serv-i seman-sîmâ**

Caminin iç açıcı sofaları, insanın neşesini artıran mesire yerleri gibiydi. İki minaresi ise kalbi aydınlık bir ulu kişinin önünde kıyama durmuş iki delikanlıyı andırıyordu. Allah'ın yardımıyla tamamlamak kismet oldu. 950 (M.1543) yılında

başlanıp 955 yılının recep ayında (Ağustos 1548), içinde ilk namaz kılındı. Bitirilişine “Mabed-i Resûl-i Emin” terkibi tarih düşürüldü. Yapımında toplam 151 yük akçe harcanmıştır.

Zehî â’li binay-ı Cennet-âsâ
Hevâsı can-fezâ âbı musaffâ
Olup makbûl-i âlem cami-i hûb
Huzûr-i Şeh’de düştü hayli mergûb
Salıb bünyâd kıldım vaktini tâm
Edip itmâmına bin sây-ü ikdâm
Çalışdım fazl-ı Hak’la nice günler
Temâmı oldu hayr ile müyesser
Bana ol Şâh istihsanlar etdi
Nice ummadığım ihsanlar etdi

Böylece; Tanrı’nın aciz kulu olan ben, zaman içinde padişahlar, vezirler ve önde gelenler için 80 yerde cami, 400’den fazla mescid, 60 yerde medrese, 31 tekke, 33 yerde saray, 19 türbe, 7 darûlkurra, 17 imaret, 3 darüşşifa, 7 yerde köprü, 15 yerde suyolu kemeri, 6 mahzen, 19 han ve 33 hamamı planlayıp inşa ettim.

ALLAH’IN RIZASINA, RAHMETİNE KAVUŞAN VE CİHANIN SÜLEYMANI OLAN PADİŞAHIN İSTANBUL’UN ÇEŞMELERİNE SU TAŞIYAN VE FELEKTEN BİRER İŞARET OLAN KEMERLERİ İNŞA ETTİRMESİ

Han-ı Süleyman çeşme-i cûd ve ihsân
İtdi maksûd ki sirâb ola lûtfiyle cihan
Eberr-i feyziyle ire teşnelere âb-ı revân
Nûş idüb haşre değîn ide dua pîr-u civan

Feleğin bahçesi, mutluluğun işareti, gönüllerin ferahlığı, sultanların yiğidi, tahtların güneşi, meclislerin yüce kişisi, dünya saltanatının büyü ve talih güneşi olan merhum Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han, birgün İstanbul’un Kağıthane bölgesinde gezintiye çıkmıştı. Bu sırada yeşillikler ve bahçeler arasında ve harap durumda eski su kemerlerini gördü. Coşkun ve gür sular boşuna akıp gidiyordu.

Kaçgın gibi bozub meğher ol ab bendini İtdi nihân hâr-ü has içinde kendini

Herkesin sığındığı saadetli Padişah bu temiz suyu asasıyla karıştırarak baktı. Bu akar suyun İstanbul şehrine getirilmesi, Padişah'ın cihanı gören gözlerine mümkün göründü. Suyun kaçaklarını toplayıp herkesin yararına sunmayı amaçlayarak Saray-ı Hümâyûn'a (Topkapı Sarayı) döndü. Daha sonra danışacağı kişileri toplayarak, eskiden şehrin nüfusu daha yoğunken, su sorununun nasıl çözümlendiğini sordu. Kendisine eski tarihçilerden edinilen bilgilere göre Kostantiniye şehrinin kurucusu Yanko bin Madyan'ın şehri inşa ettirirken, yedi dağı sur içine alıp "Yedi Tepeli Şehir" diye ad verdiğini söylediler. Ayrıca o dönemde (Bizans) büyük binalara su verebilmek için kanallar inşa etmişlerdir. Çukurbostan ve Atmeydanı'nın altındaki Binbirdirek bunun örnekleridir. Buralarda toplanan yağmur suları kullanılmış. Daha sonra bir hükümdar Kırkçeşme kemerlerini inşa ettirip o yöreden su getirmiş. Zaman içinde bu tesisler bakımsız kalmış ve sular dağılarak kullanılmaz olmuştur. Allah'ın rahmetine ve bağışlamasına kavuşmuş olan Padişah, anlatılanları dinledikten sonra:

— Her sanatın üstadı ve her dağı yaracak bir Ferhat mutlaka vardır. Bu işi mimarla (başmimar) konuşmak gerekir, diye buyurmuşlar.

Sultan Süleyman Han, bu suların İstanbul'a dikkat ve özenle getirilebilmesi için, durumu etraflıca araştırmamı istediler.

Bağladım künk gibi bir nice yerden kemeri Olmak için bu safâ-bahş suyun râhberi

Bu aciz kul, Yüce Allah'a güvenerek, hava terazisiyle vadilerin eyimini ölçmeye başladım. Ayrıca Yüce Allah'a yaptığım işi verimli kılması ve Süleyman Han zamanında itibarımın düşmemesi için dua ettim. "Gayret olunca yardım eli de uzanır" diyerek çalışmalarımı sürdürdüm. Sonuçta, oldukça karışık yollarda kaybolan suların gerçekte ova yönünde aktığını tesbit ettim. Kaynağı başından alıp ve dağı yönünde bir hendekle kesip, ovaya yayılan suyu özenle bir derede topladım. Daha sonra tahtalara lüleler takıp, toplam kaç lüle su taşıdığını belirledim. Elde ettiğim sonucu, karşılaştırma yoluyla diğer derelere de uygulayarak, sonuçta bölgede ne kadar su bulunduğunu hesapladım ve Padişah Hazretlerine şu şekilde arz ettim:

— Saadetli Padişahım! Yeryüzünde gönül çeşmesini andıracak ve gökkub-beye yeşillik katacak olan sular bu vadilerde vardır ve getirilmesi için emirlerini beklemektedir.

Ey Süleymân-ı zaman taht-ı sa'adette budur Arzı bu mûr-ı za'ifin ayağın toprağına Himmet eylen kim su aktığı yere yine akar

man av ve gezinti amacıyla bu yöreye gelirdi. Ancak bu kez ansızın çıkageldi. Bina Emîni ile beraber selama durduk. Padişah Hazretleri:

— Mimar! Bu derede ne kadar su var?

diye sordu. O'na şu cevabı verdim:

— Saadetli Padişahım! Beş lüle olduğunu tahmin ediyorum ve bu tahmini mi daha önce yazılı olarak da arzetmiştim. Bina Emîni de söze girerek:

— Padişahım! Mimar Ağa kulunuz bu işin tekniğinde ustadır ve tam bir üstat'tır. Yerin altında gizli olan suyu yerin üstünde akan su kadar iyi bilir. Bu konuda herkesten farklı bir sezgi gücü vardır.

Bina Emîni'nin cevabından, bu konuda çeşitli görüşler ve gelişmeler olduğunu anladım.

Padişahım müdâm var olasın
Taht-ı devlette ber-karâr olasın
Ben ne hâkim ki hemcû Hızr-ı zamân
Edem izhâr çeşme-i hayvân
Liyk fennimde hayli üstâdım
Husrevâ hıdmetinde Ferhad'ım
Nola olsa bu mûr zâr-u zelil
Sen Süleyman'a böyle hayra delil
Vire menâ hayra hak insaf
Erişir menzile bu çeşme-i sâf
Nûş edip subh-u şâm bâ-y-u gedâ
Edeler Padişâh'a hayr duâ

Padişah'ın gelişini gördüğümde, adamlarımı yukarıdaki su dolu derelere gönderip lüleleri hazırlatmıştım. Padişah Hazretleri:

— Hani arzettiğin sular nerede, gel göster?

diye buyurdular. Yol göstermek için önlerine düştüm ve heyecan içinde birinci dereye kadar ulaştık. Bu arada sürekli Yüce Allah'tan işimi kolaylaştırmasını diledim.

Yâ İlâhi alim-u dânasın
Cümle azdâddan müberrasin
Beni vâdi-i gamda zâr etme
Şeh yanında zelil-u hâr etme

Nihayet tahtalarla lüleleri konulan ve otuz lüle su akıtan dereye ulaştık. Otuz lüle sudan başka, üzerinden ayrıca on lüleye yakın su da fazladan akıp gidiyordu. Saadetli Padişah akan tertemiz suyu görünce rahatladı ve:

— Mimar, yakınımı gel! Suyun hepsi bu kadar mıdır? yoksa başka yerlerde de var mı ? diye sordu.

— Evet Saadetli Padişahım, iki derede daha bununla eşit bollukta su vardır. Padişahım! size daha önce yüz lüle olarak arz etmiştim. Ancak bu yüz lüleden başka, elli lüle daha fazlasını almak ta mümkündür. Özellikle bahar aylarında sular bundan daha az olmayacaktır.

**Pâdişahım revân ola her dem
Su gibi hâk-i pâyine â'lem
Kelimâtın misâl-i çeşme-i cân
Vere dil-i teşneye safâ her an
Umarım vere sana Hayy-i Samed
Hızr-ı zinde gibi hayat-ı ebed
Taht-ı devletde kâmrân olasın
Baht-u izzetle hem-inan olasın**

Saadetli Padişah ile beraber oradan ikinci dereyi görmeye gittik. Burada da lüleler dolusu su akıyordu. Sultan tertemiz sulardan kana kana içti ve üçüncü dereye doğru yola çıktık.

Orada da suları yeryüzüne çıkmış, çağlayarak akar görünce, mübarek kaşlarının çatıklığı geçti ve denizin dalgaları gibi kabarmış olan öfkesi tümüyle din-di. Daha sonra ödül olarak kemha elbise hediye edip, beni övgüleriyle akranlarım arasında yüceltti.

**Bî-sütûn dehr de ol Hüsrev Şirin sahn
Bende de cân oynamakda hizmetinde kûhun**

Daha sonra, bütün işleri dedikodu çıkarmak ve karışıklık yaratmak olan kişilere yanlışlıklarını söylemek ve suyun övgüsünü yapmak üzere sarayına döndü. Ancak beni sevindiren Saadetli Sultan'a, tam döneceği sırada aklıma gelen bir şeyi daha söyledim:

— Saadetli Padişahım! bendenizin suyolları yapımı sırasında güzel bir diğer çalışmasını da arz etmek istiyorum. Dereleri kazarken toprak altından tek parça mermer oluklar çıktı. Bunlar zaman içinde yıkılmış ve toprak altında kalmışlardır. Allah'ın izniyle bunlardan daha fazlasının çıkacağını ümit ediyorum. Anlattıklarına büyük ilgi gösterdi ve daha sonra Saray'a gitmek üzere yola çıktı.

Allah'ın yardımıyla, derelerin herbirinde büyük kagir havuzlar ve çok güzel tek parça mermer oluklar ortaya çıkmaya başladı. Adıgeçen Bina Emni, her seferinde Padişah'a müjdeciler gönderiyordu. Padişah bir müddet sonra yeniden geldi ve toprak altından çıkan havuzlarla mermer olukları gördü. Bana yeniden elbise hediye edip, iltifatlarda bulundu ve gördüğüm yakınlıktan dolayı çok mutlu oldum.

Mazhar düşünce lûtf-i şeh-i dâd-güstere
Ol demde himmetiyle el urduk kemerlere
Dökdük o yolda su yerine sîm ile zeri
Eflâke erdi kavs-i kuzuh-veş kemerleri
Yolundan eyledik suları çeşmeye revân
Kıldı dua-yı hayr bize şâh-i ins-u can

Yaptığım kemerlerden birisi “Üzunkemer” adıyla ünlü olmuştur. Temeli de dahil yüksekliği 20 zira (15.16 m), uzunluğu 1220 ziradır (924.76 m.). “Güzcelcekemer” de birkaç büyük kemerden birisidir. “Mağlova Kemerı” ise üç katlıdır ve her katında köprü gibi yolu vardır. Bu yollardan bir atlı kolayca geçebilir. Yüksekliği 65 zira (49.27 m.), temeli 18 ziradır (13.64 m.). “Müderriş Kemerleri” birkaç kemerden oluşmaktadır. Havuzunda büyük akarsular toplanır ve bendin yüksekliği, temeliyle beraber, yaklaşık Galata Kulesi kadardır.

Orada dil-gûşâ ab-ı musaffa
Olur aynen tesemmi selsebilâ
O havz-ı mehveş ve hûb-ı müdevver
Olur bağ-ı cinanda havz-ı kevser

Daha sonra kemerlerin geçtiği yolları onardım. 962 yılının zülkadei evvelinde (M.1555 yılının 17 Eylülünde) başladığım çalışmalar 971 (M. 1564) yılında tamamlandı. Yapımında toplam dört yüz kere yüz bin ve iki yüz bin ve altmış üç bin altmış üç akçe harcanmıştır. Ayrıca büyük su baskınında harap olan “Muallak Kemer”in yeniden yapımına doksan yedi yük ve doksan bir bin yüz kırk dört akçe sarfedilmiştir. Sonuçta pek çok güçlükten sonra “Kırkçeşme Suları” adı verilen suyu İstanbul’a getirdik. Cihanın Sultanı’na haber vermek için müjdeciler yola çıktı.

Dediler Ey Şâh-ı A’lem, Husrev-i encüm-i haşem
Baht-ı izz-ü devletin olsun ziyâde dem-be-dem
Hamdû’lî’llah padişahım geldi âb-ı revân
Oldu âsûde devam-ı devletinde ins-u cân

Meğer, Saadetli Padişah adam gönderip, şehre yeni getirilen sudan bir miktar nümuneyi Saray’a aldirtmış. Bazı kimseler suyu inceledikten sonra:

— Bunda yeni su kokusu yoktur, bu eski (birikinti) sudur diye muhalefet etmişler. Bu aciz kul, Padişah’ın huzuşuna çıktığımda, bazı saray ağalarının suyun kokusuyla ilgili görüşlerine cevabımın ne olduğunu sordu:

— Saadetli Padişahım! Bildiğiniz gibi bu suyu künklerle getirmediğim. Kagir yollardan bir ırmak şeklinde şehre ulaştırdım. Bu yüzden, göz pınarlarından akan su kadar temizdir, cevabını verdim.

Padişah tatmin oldu ve elbise armağan ederek beni ödüllendirdi.

O sıralarda sadrazam olan yüce kişi, şehir içinde kırk çeşme başı ve çeşitli yerlerde sakaların su alabileceği çeşmeler yapılması fikrini ortaya attı. Merhum Padişah şöyle buyurdu:

— Benim amacım bu suyun her mahalleye ulaşmasıdır. Çeşme yapılması mümkün olmayan yüksek yerlere ise içine tatlı su dolacak kuyular yapılsın. Böylece başta yaşlılar, hastalar, dul kadınlar ve çocuklar olmak üzere, herkes her yerde testisine ve bardağına su doldurup, devletimin devamına dua etsin.

**Olub Hak dest-giri ol emirin
Mu'ini oldular bây ve fakirin**

Yüce Allah'a şükürler olsun ki dünyanın emirliğini bağışladığı devrin Süleyman'ı, sabah-akşam fakirin ve zenginin, kadının ve erkeğin, ihtiyarın ve gencin pekçok duasını alma mutluluğuna erişti.

**Zehî Sultân Ebu'l -Hayrât-ı Gazi
Selâtıyn-i cihânın ser-fırâzı
Getirdi çeşmeler Sultan Süleymân
Anın hayrâtına yok hadd-ü pâyân
Demişler seyr edenler rûzgârı
Olur bir hayr-ı câri mâ-ı câri
Hazine dökdü su yoluna Sultân
İstanbul halkını hep kıldı reyyân
Çekip şemşîr kıldı kasd-i küffâr
Gazâ üstünde verdi canı nâçâr
Açıb Bulgar ile efrenc-i Rus'u
Tamâm aldı kılâ-ı Engürûs'u
İmâretle medâris kıldı muhkem
Binây-ı câmi vü darûş-şifâ hem
Yedi andan gedâ vü bây nimet
Dura durdukça âlem tâ kıyamet
O şâhın rûhu için her sakaaya
Sebil eyler durup bây-u gedâya
Bürehne-pây olur Sâdi-i şeydâ
Hüseyn-i Kerbelâ aşkına sakkaa
Erip Hızır'a olur pîr-i hünevver
Su gibi hayr olmaz ey birader
Olur çeşme sakaa-veş yolda gûya
Durup herkese der Allah için mâ
Tarik-ı dostu hayrın isteyen dâd
Ede Allah için bir çeşme bünyâd**

Umarım bu sudan eden safâyı
Duâdan ana Mi'mâr-ı gedâyı
Hudâya avn ile hem-râh eyle
Yerin kurb-i Resulullah eyle.

SULTAN SÜLEYMAN HAN'IN İSTANBUL ŞEHRİNDE YAPTIRDIĞI CAMİNİN (SÜLEYMANİYE) VASIFLARI

Gökyüzünün doğan güneşi, insanların kalplerindeki sevgili, mutlu padişah ve Allah'ın rahmetine kavuşmuş olan Sultan Süleyman Han Hazretleri'nin bir sabah vakti aklına, ulu bir cami yaptırmak fikri geldi. Allah'ın aciz kulu ve Padişah'ın hizmetkarı olan beni, yani Abdülmennan oğlu Sinan'ı huzuruna çağırıp, yaptıracığı cami konusunda görüşlerimi aldı ve binanın genel planını belirleyip, inşaatıyla görevlendirdi.

Buyurdu ol Şeh-i ferhunde-tâli
Yapam kendilerine bir hûb câmi
O dem tarh eyleyip Eski Saray'ı
Süleymâniye'ye vurdum binâyı
Bilir ehl-i hünerler evvel âhir
Ne san'atlar olupdur anda zâhir

Uğurlu bir günde ve güzel bir saatte adıgeçen caminin temelleri atıldı ve kurbanlar kesilip fakirlere, salihlere sınırsız ihsanlar dağıtıldı.

UĞURLU CAMİNİN MERMER SÜTUNLARININ GETİRİLMESİ

İslâm dininin bahçesinde gökyüzüne boy atan birey selviyi yeni Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi temsil eden o dört mermer sütunun herbiri bir başka yerden getirilmiştir. Bunlardan birisi (İstanbul'da) Kıztaşı mahallesi dedikleri yere kafirler zamanında bir kız tarafından dikilmişti. Bu yüzden "Kıztaşı" olarak anılan tek parçalı bu sütun, adeta bir minare boyundaydı.

Meğer kim ol sütûn-u pâk-i mermer
Sipihrin çarhına olmuşdu mihver
Döküp bir kız hazine ins-u câne
Anı yâd olmağa kılmış nişâne
Erip bir kühken-veş zû-fünûna
Sütûn etmiş bu fâk-ı bisûtûna

Dünyanın sığınağı olan Padişah'ın buyruğuyla, "Büyük Kalyon" denilen sütunlar dikildi ve kat kat kuvvetli iskeleler kurup, insan gövdesi kalınlığında halatlarla demir makaralara bağladık. Adıgeçen sütunun (Kıztaşı) yerde yatan gövdesini boydan boya kadırğa direkleriyle takviye edip, iki yerden insan vücudu kalınlığındaki halatlarla bağlandıktan sonra bu halatları çelik makaralara taktık. Daha sonra binlerce Acemioğlan ve binlerce Hristiyan esirinin gayretleriyle yedeğe alınan mermer sütun "Allah Allah" sesleri arasında inşaat alanına taşındı. Taşınma işi bittiğinde kurbanlar kesildi ve fakirlere ihsanlar dağıtıldı. Padişah'ın emriyle sütunun fazlası kesilip istenen boyuta getirildi. Yapıda kullanılacak olan dört büyük sütundan ikincisi İskenderiye'den gemiyle, üçüncüsü Baalbek'ten deniz kıyısına indirilip İstanbul'a yine gemiyle taşındı. Dördüncü sütun ise Topkapı Sarayı'nda hazır olarak bulundu.

**Oldu Kâbe bu câmie mevzun
Çâr Yâr oldu anda çâr sütun
Çâr rûkn üzre hâne-i İslâm
Çâr Yâr ile buldu istihkâm
Umarım ola bende-i zâre
Bunların yüzü suyuna çâre
Bir nice rûzgâr leyl-u nehâr
Bir nice üstâd-ı kâr-gûzâr**

Yapı için gerekli alan beyaz mermerler Marmara adlı adadaki mermer ocaklarından kesilerek getirildi. Yeşil mermerler Arabistan'dan, Somaki mermerler ise çeşitli diyarlardan sağlandı. Gerçekte bu mermerler, eşi ve benzeri yok denilecek kadar güzel, gözden dökülen yaş gibi paha biçilemez mücevherlerin değerindeydi.

**Mermeri verirdi anın her zamân
Mevc-i derya-yı melâhetden nişân
Soffalar menzilgeh-i ehl-i safâ
Câmlar âyine-i âlem-nümâ**

Caminin sanat eseri olan kapılarının "Kündekâri" tekniğindeki bölümleri abanoz ağacından yapılmış ve gereken yerler "Sedefkâri" teknikle süslenmiştir. Bütün dünyanın hayran kaldığı bu güzel süslemeler, ünlü üstadların geleceğe kalacak olan birer armağanıdır. Bunlarla karşılaştırılabilecek eserler ne daha önce vardı, ne de bundan sonra yapılabilir.

**Kılsa o kürsiyi nola uşşak gibi bûs
Menend subh ve şânı âna âc abnûs**

Caminin kubbeleri, açık denizin üstünü süsleyen dalgalar gibiydi. Büyük kubbesi ise gökyüzüne altınla çizilmiş bir resmi andırıyordu. Bu kubbe ve minareler adeta, İslâmın kubbesi olan sevgili Peygamber'i ve onun dört dostunu simgeliyordu. Renkli ve nakışlı benzersiz camları, Cebrail'in kanatları gibi her ışıpta renk değiştiriyor ve her an bahar bahçelerinin güzelliğini sunuyordu. Gökkuşağı renklerinin yer aldığı bu camlar, güneşin ışıklarıyla değişen bir bukalemunun renkleri gibi herkesi güzelliğine hayran bırakıyordu.

**Oldu câmi mecma-i ehl-i safâ
Cennet-âsâ bir makam-ı dil-güşâ
Camlar çün şehper-i rûh-ül Emîn
Resminin hayrânı nakkaşân-ı Çin**

Nihayet caminin büyük kubbesi kapandı ve diğer bölümlerde de inşaat ilerledi. Hattatların kiblesi olan rahmetli Hasan Karahisarî, kubbe içine çok güzel bir hatla (Allah-u yûmsikû-s-semâvâti ve'l-ard) ayet-i kerimesini, sonsuza kadar kalması dileğiyle yazdı. Ayrıca her kapıya ayrı ayrı kitabeler kondu. Bu kitabeler en büyük hattatlara hazırlattırılıp, usta taşçılar ve nakkaşlar tarafından rüzgar gibi geçen zamandan bir sayfa kalması için taşla geçirildi.

Bu sırada Padişah Edirne'ye gitti. Görevlilerden bazıları kendi evlerini onarmak istiyorlardı. Ben de bu arada Ferhad Paşa Sarayı'nı inşa ettim. Ancak caminin geç kalacağı bahanesiyle, bazı kötülük yanlısı kişiler Padişah'a mektuplar yazıp, cami inşaatıyla uğraşmadığımı ve başka işler yaptığımı bildirmişler. Gerçekte caminin inşaatı bu zaman içinde durmamıştı ve ek binaların yapımı devam ediyordu. Aslında şikayet daha çok bina eminiyle ilgiliydi. Ancak bu akılsızlar benim için de "binayı kara çamurdan çıkarmaya gücü yetmeyecek bir kişidir. Yeteneksizliği belli oldu. İnşa ettiği kubbenin de ayakta durması şüphelidir. Bu yüzden bütün gününü onu seyrederek geçiriyor ve hiç bir önlem almıyor. Yaptığı büyük kubbeye hayranlık derecesinde bağlanmıştı ve cinnet geçirmektedir" demişler.

**Oldu efkâr ile meğr şeydâ
Kıldı muhtel dimağın sevdâ
Padişeh'den ki ihtimâm olmaz
Şüphe yoktur bu iş tamam olmaz
Budurur şimdi cümle kavl-i enâm
İki yılda becid ola temâm
Dikkat oldu ise ser-kârın
Bâki ferman cenâb-ı Hünkâr'ın
Çünkü Şeh bu cevabı gûş etti
İsteyip at gazabla Şah-ı Cihân
Hiddet ile olur binaya revân**

Tanrı'nın aciz kulu olan ben ise bütün bunlardan habersiz, mermerciler atel-yesinde mihrabın ve minberin yapımıyla uğraşıyordum. Saadetli Padişah ansızın çıkageldi. Saygıyla selamlayıp, ellerimi kavuşturarak huzurunda durdum. Allah'ın rahmetine ve başına kavuşmuş olan Padişah, bana binaların durumu hakkında sorular sordu:

— Niçin benim camimle ilgilenmeyip, önemli olmayan başka işlerle vakit kaybediyorsun? Atam Sultan Mehmet Han'ın mimarının başına gelenler sana örnek oluşturmuyor mu? Bana bu binanın ne kadar zamanda tamamlanacağını çabuk söyle, yoksa sen bilirsin!...

Padişah'ın sözlerinden çok kızgın olduğunu anladım. Şaşkınlıktan dilim tutuldu. Ancak, Allah o anda bana yardım etti ve hiç tereddüd etmeden şu cevabı verdim:

— Saadetli Padişahım, Allah'ın izniyle iki ayda tamamlanacaktır!...

Bu soruyu bir kez daha tekrarladığında, yanındaki ağalardan birisi:

— Mimar Ağa, Saadetli Padişah'ın ne buyurduğunu duyuyor musun? Bu bina ne zaman kapısı kapanacak şekilde tamam olur?

— İki ay sonunda bu bina tamam olur, dedim. Rahmetli Padişah, orada hazır bulunan ağaları şahit gösterip:

— Eğer iki ayın sonunda tamamlanmaz ise seninle söyleşiriz, dedi ve sarayına gitmek üzere yola çıktı.

Saray-ı Hümâyün'a vardıklarında, Hazine Darbaşı'na ve diğer ağalara şöyle buyurmuş:

— Mimarın cinnet geçirdiği açıkça belli oldu. Bunca yıllık iş hiç iki ayda biter mi? Adam başının korkusundan aklını yitirdi. Çağırıp bir de siz sorun, bakalım ne cevap verecek. Eğer tutarsız sözler söylerse binanın bitirilmesi güçleşecektir, diye buyurmuşlar.

Kısa bir süre sonra çalıştığım yere haberciler geldi ve Saray'a davet edildim. Saray'a vardığımda ağalar bir kez daha:

— Binanın ne kadar zamanda bitirilmesi mümkündür, diye sordular:

— Padişah Hazretleri'ne iki ayda tamam olur diye cevap verdim. Sizleri şahit tuttu. Yüce Allah'ın izniyle iki ayda tamamlayıp tarihe namımı bırakacağım, dedim.

**Aşk-ı Şirin ile taş eyledübdür kârı
Kestiği dağ taş seyrediniz Ferhad'ın
Cân verip cân eridir mihnetle san'atına
Her ki işbaşına düşse eğer üstdân**

Ağalar, verdiğim cevabı Cihan Padişahı'na arz edip şöyle demişler:

— Padişahım, adamın içine bir gayret ateşi düşmüş. Allah'ın yardımıyla akli yerindedir. Onda bu azim varken, yakında cami-i şerifinizde namaz kılmak nasip olacaktır!...

Bunun üzerine, ne kadar sanatçı, taşyontucu, kalifiye işçi ve hatta vasıfsız işçi varsa inşaat için topladım ve hepsine tembihte bulunarak iş verdim. Güvenilir mutemetlerin denetimi altında, götürü usulüyle yapılmaya uygun işleri bölüm bölüm bu işin ustalarına götürü olarak verdim. Herbirine süre verip, işlerini zamanında tamamlamaları için gece ve gündüz hiç durmaksızın çalışmalarını sağladım. Bir hafta sonra Saadetli Padişah binayı görmeye geldi ve:

— Mimar!... Verdiğin söz ve anlaşmamız hâlâ devam ediyor mu? diye sordu.

— Yüce Allah'ın izni ve Saadetli Padişahımın yardımlarıyla, kararlaştırdığımız gibi iki ay sonra cami-i şerifi tamamlayıp kapısını kapatacak ve anahtarını ellerinize teslim edeceğim, dedim. Yine ağalarını toplayıp şahitliklerini yeniledikten sonra, Saray-ı Hümayûn'a gitmek üzere yola çıktı.

**Padişah'ın devletinde cehd edip
Eyledim her küşesin nakş-u nigâr
Hem serî vû hem latıyf-u bî-bedel
Az olur ânı bilir üstâd-ı kâr**

Bu süre içinde daima, kusur ve eksiklerin gidericisi olan Yüce Allah'a dualar edip, gece-gündüz, kalbimle ve dilimle yakarıшта bulundum.

**İlâhî bin bir adın hürmeti için
Habîbin Mustafa'nın izzeti için
Tap-na kurbeti için enbiyanın
Künûz sırrı için evliyânın
Ziyâd et Padişah'ın devletini
Adûya fırsatını nusretini
Bana tevfikini hem-râh-ü yâr et
Esâsın bu binânın üstüvâr et**

Yüce Allah'ın izni ve Padişah'ın yardımlarıyla, iki ay dolduğunda, hiç bir eksik köşesi kalmamak üzere yapı tamamlandı. Caminin kapısı kapanır hale geldi. Cihanın Padişahı, maiyeti ve devletin önde gelenleriyle beraber teşrif buyurdular. Dualar ettikten sonra, cami-i şerifin büyük kapısının anahtarını mübarek ellerine teslim ettim.

**Hamd-i Allah Padişah'ım hak sana
Eyledi bir cami-i âli bina
Al bunu miftâh-ı Beytullah'dır
Reh-nûmây-ı salikin âgâhdır
Babının her mısraıdır bir kitâb
Bundan olur sana lî-ebed feth bâb**

Anahtarı mübarek eline verdikten sonra dua ettim ve ellerimi kavuşturup bekledim. Saadetli Padişah, Odabaşı'na dönüp:

— Caminin kapısını açmaya en fazla layık olan kimdir? diye sordu.

— Padişahım, Mimar Ağa kulunuz bir pîr-i azizdir. Caminin kapısını açmaya herkesten fazla o layıktır, cevabını verdi. Allah'ın rahmetine ve bağışına kavuşmuş olan Sultan Süleyman Han:

— Bu inşa ettiğin Allah'ın evini sıdk, safa ve dua ile yine senin açman gerekir, diyerek önce dua etti ve ardından anahtarı bana verdi.

Ya Fettâh, deyip kapıyı açtım. Bu olayın ardından Padişah'ın sınırsız iltifatına ve armağanlarına nail oldum. Yüce Allah, benden sonra gelenler ile evlatlarıma da mimar olmayı ve Sultan Süleyman'dan sonra başa geçecek olan Sultan Murad'a mimarlık yapmayı nasib etsin...

Ben ki mi'mâr-ı mübarek mukaddemim

Ben ki pîr-i hânkah-ı âlemim

Hak bilir yaptım nice beyt-i ilâh

Nice bin mihrâbı kıldım secde-gâh

Hamdu li'llâh saklayıp islâmımı

Adl ile hükm eyledim ahkâmımı

Hasb-ı hâlim anlamak kasd-ı riyâ

Umarım kim edeler hayr duâ

Malı olanlar eder câmi binâ

Bir duâ muhtâcıdır bâ-yu gedâ

Ben de umarım olardan olayın

Rahmetullahi aleyhîm ecmaîn

Adıgeçen cami-i şerif ve külliyesi ile müstemilatının yapımına toplam dokuz yüz doksan altı bin üçyüz sikke harcandı. Bu rakkam altmış akçe üzerinden, beşyüz doksanyedi yük ve altmış bin yüz seksen akçe eder.

ALLAH'IN YARDIMLARIYLA KURÜLAN BAHÇE SU DOLABI HAKKINDA

Bir gün, Allah'ın rahmetine ve bağışlamasına erişmiş olan Selim Han oğlu Sultan Süleyman, İstanbul şehrinin batısındaki İskender Çelebi Bahçesi olarak tanınan yere saadetle teşrif buyurmuş. Cennet'i andıran bu bahçeler gerçekten çok güzel düzenlenmişti. Oradan, Rüstem Paşa'nın eşi Mihrimah Sultan'ın bahçesine geçmiş. Ancak bu bahçeyi bir önceki bahçe kadar bakımlı ve güzel bulaamayınca, bahçivanına:

— Neden bu bahçe İskenden Çelebi Bahçesi kadar bakımlı ve güzel değil? Halbuki bu bahçenin bahçivanları daha çok, manzarası ise daha güzeldir.

Anın sahnı serâser sebze-i ter
Bu bağıın sebzesi hâşâ ki benzer
Anın nahli şükûfeyle müzeyyen
Açılmış gülleri bir tâze gülşen
Bunun eşcârı hep bi-berk uryân
Meğer kahr-ı Hudâ'dan oldu lerzân
Anın her kûşede âb-ı revânı
Verir çün Ab-ı Hayvan'dan nişânı
Bunun bir sebzesi çün Hızr-ı pinhân
Suyu zulmetde mahfi çeşme-i cân

Yanında bulunan devlet görevlileri bu soruya şöyle cevap vermişler:

— Padişahım, bir bahçede su akmayınca, elbette yeşillik ve canlılık ta olmaz!

Ateşi gör ki oldu rahat-ı dey
Bahta olur anın ile her şey
Abdan erişir cihâna hayat
Ve min-el-mâi külli şey'in Hay

Saadetli Padişah hemen o anda, mübarek eliyle bahçenin bir köşesini işaret ederek, gösterdiği yere bir su dolabı yapılmasını istemiş. Ardından, buraya mimarın davet edilmesini ve mümkün olup olmadığının sorulmasını emir buyurup, her işin ustasına verilmesi gerektiğini belirtmişler. Beni çağırdılar. Dualar ederek Saadetli Padişah'ın huzuruna vardım ve dedim ki

— Saadetli Padişah'ım çok güzel düşünmüşler. Oraya dolap yapmak mümkündür ancak dolabın iyisi, bağıın en yüksek yerinde olanıdır. Böylece yüksekten akan su bağıın her yerine ulaşabilir. Padişah'ımın buyurduğu yerde yapılırsa, bazı yerlere su çıkmayabilir. Bunun üzerine Padişah Hazretleri:

— Yüksek yerde su olur mu? dediler.

— Evet Padişahım! Pınarların çoğunluğu dağların başındadır, dedim.

Yeryüzünde alçağa akmaktadır âb-ı revân
Leyk bâlâya aka hâk içre oldukça nihân

— Rahmetli Padişah'ın, görüşünün karşısına çıktığımı için, sultanlık gururu incinir gibi oldu. Ancak gerçeği söylediğimi anladığı için kabul etti.

Kimseler görmüş değildir aktığın bâlâya âb

— Mimar, eğer buradan su çıkmazsa, seninle asıl o zaman konuşuruz! diyerek, saraya doğru yola çıktı. Hemen çalışmalara başladım. Bu iş için ilgililerden istediğim çok sayıdaki Acemioğlan, Ferhad gibi çalışıp kuyuyu kazmaya başla-

dılar. Bir insan boyu kadar zemini kazdıktan sonra kargir olarak inşa edilmiş büyük bir dolab dairesine rastladık. Bu tesisin kafir zamanında dolab kuyusu olarak yapıldığı anlaşılıyordu. Taşları harap olmuş, içerisi de yıkılmıştı. Fakat içinde su olduğu belliydi. Bu durum beni rahatlattı. Yüce Allah'a hamd edip, Saadetli Padişah'a müjdeciler gönderdim. Merakını yenemeyen Sultan hemen çıkageldi. Suların bolluğunu ve bahçenin her bölümüne ulaştığını görünce, bu aciz kuluna iltifatta bulundu ve elbise armağan etti. Rahmetli'nin yanında bulunan Odabaşı'sı dua ettikten sonra şöyle dedi:

— Padişahım! Bu Mimar Ağa kulunuz tekin adam değildir. Evliyalık mertebesine ulaşmış galiba. Toprağın altında olan suyu bilmesi bunu gösteriyor.

**Meğer Hızr-ı zamandır mudhasal bu pîr-i nûrânî
Nümâyân etdi şâha zulmet içre âb-ı hayvânî**

Dedi Şeh zâhîren bu san'atdır
Leyk mânâda hem keramettir
Olsa fenninde bir kişi üstâd
Ana bâb-ı saâdet ola küşâd
Şükr-ü minnet Hûdâ-yı Mennân'e
Mâlikiz böyle kâmil insâna

ALLAH'IN RAHMETİNE VE BAĞIŞINA KAVUŞAN SÜLEYMAN HAN'IN BÜYÜKÇEKMECE'DE YAPILMASINI İSTEDİĞİ GÜZEL KÖPRÜ HAKKINDA

Karaların ve denizlerin sultanı, adı bütün dünyaya yayılan padişah Süleyman Han, bir gün İstanbul'un etrafında gezintiye çıkmıştı. Yolları Büyükçekmece'ye uğradı. Halkın bir yakadan öbür yakaya geçerken çektiği sıkıntıyı gördü. Eskiden burada bir köprünün bulunduğunu, ancak denizin dalgalarıyla yıkıldığını tesbit edip, aynı yerde bir büyük köprünün yapılması gerektiğini düşündü. Böylece Müslümanlara şefkatinden bir hatıra bırakmış olacaktı.

Nice dua ile yâd etmeyim o Sultan'ı
Dilinde verdi idi Mennân ve ism-i Hannân'ı
Bakardı hâl-i reâyâya ayn-i şefkatle
Olurdu lûtf görüb her biri senâ-huvânı

Saadetli Padişah, ben aciz kuluyla bu konuyu görüştüktan sonra, devletin ileri gelenlerine düşüncesini açıkladı. Hepsı de gayet olumlu bulup, Sultan'ın yarıdımseverliğine hayran kaldılar.

**Cihân-ı bî-bekâ seyl-i fenâ üstünde bir püldür
Bugün ândan geçen azâde dil ehl-i tevekküldür
Gerek alâ gerek ednâ gerek şâh ve gerek kuldur
Cihânda hayra say etmek gerek kim ölmez oğuldur**

Saadetli Padişah bana şöyle buyurdular;

— Büyükçekmece'ye kafir zamanında köprü inşa edenler ne şekilde yapmışlardır, yıkılma sebebi nedir? Şimdi oraya bir köprü yapmak gerekiyor. Yerinde keşfini yapıp durumu yüce kapıma arzet.

Ferman-ı hümayun'un gereğini yerine getirmek üzere keşif yaptım ve durumu resmen cevaplandırdım: "Padişah'ım, eski köprünün yıkılmasının sebebi; yapımında masraftan kaçınılmamasına ve bir hazine harcanmasına rağmen köprüyü denizden kaçırıp, kıyısındaki vadinin içinde inşa etmiş olmalarıdır. Bu yüzden temeli bozulmuş ve harap olmuştur. Deniz tarafı hem daha sığ, zemini ise daha sağlamdır. Köprüyü deniz tarafında kurmak gerekir" diyerek çizdiğim resimle beraber arz ettim.

Saadetli Padişah çok beğendi ve yüce emirleriyle, yüzlerce marangoz ve taşçı ustalarını toplayarak çalışmaya başladım. Köprünün her ayağına kalyon gibi birer sanduka çaktırdım. Sandukaların içindeki sular büyük tulumlar ile çekilip boşaltıldı. İki-üç adam boyundaki sağlam kazıkları çıkıp aralarına kurşun akıttım ve tek parça haline geldi.

**Buyurdu bendesine Hazret-i Şâh
Yapam deryâya bir köprü ola râh
Çekip kavs-i kuzah gibi kemerler
Ki yeksân ola halka bahr ile ber
Salındı ka'r-ı deryâda asâsı
Erişdi evc-i âlâya binası
Hak'ın avni ile buldu kemâli
Büyükçekmece'de ol cîsr-i âlî
Dün-ü gün oluben bâis duâya
Güzergâh oldu hep bâ-yu gedâya**

Köprünün yapımına toplam yüz on dört yük ve yetmiş üç bin sekiz yüz elli üç akçe harcanmıştır. Feleğin yaptığı köprü gibi yükseldiğini gören Cihân Sultanı, bu zayıf kuluna "aferin" dedi. Sultan, ömrünün sonuna doğru gaza amacıyla sefere çıktı ve muradına erip Allah'ın rahmetine kavuştu. Bu sırada köprünün büyük kısmı tamamlanmış, az bir bölümü kalmıştı.

Allah'ın rahmetine ve bağışına kavuşmuş olan Sultan'ın yerine, tahta Sultan Selim Han oturdu. Seferde bulunan İslâm ordusunun başına geçmek üzere

yola çıktıklarında safa ile bu köprüden geçti ve kısa zamanda tamamlanmasını istedi. Dönüşünde, yine bu köprüden saadetle geçmek kısmet oldu. O yüzyılın şairlerinden Hüdâyî, inşaatın bitirilişine şu mısrayı tarih düşürmüştür.

Eyledi kâmil Süleyman Köprüsü'n Sultan Selim

ALLAHIN RAHMETİNE KAVUŞAN SULTAN SELİM HAN'IN BENZERSİZ CAMİİ (SELİMİYE)

Sultan Selim Han, devlet tahtına saadetle oturmuştu. Ancak Edirne şehrini de çok sevdiği için orada, yeryüzünde benzeri bulunmayan bir cami binası yapılmasını emrettiler. Tanrı'nın zayıf kulu olan ben, Edirne'ye hakim olacak büyük bir resim çizdim. Dört minaresi kubbenin dört yönünde bulunuyordu. Hepsî üçer şerefeliydi. İkisinde, her üç şerefeye de ayrı ayrı yollardan çıkılacaktı. Daha önce bu şehirde inşa edilen Üç Şerefeli Camii'nin minareleri bir kule gibidir. Gayet kalındır. Bunun minarelerinin hem ince, hem de üçer yollu olarak yapılmasındaki güçlüğü, ancak akli erenler anlarlar. Bütün dünyada "Ayasofya kubbesi gibi kubbe İslamlar tarafından inşa edilememiştir. Çünkü imkansızdır" sözü yayılmıştır. Bu söze dayanan kafir mimarları "Müslümanlara üstünlüğümüz vardır" diye övünürler. Hatta "O büyüklükteki kubbeyi durdurmak çok zordur" sözü, bu aciz kulun kalbine dert olmuştu. Adıgeçen caminin kubbesini, Tanrı'nın izni ve Sultan Selim Han'ın gücünü ortaya koymasıyla, Ayasofya kubbesinden altı zira yüksek ve dört zira derin yaptım.

**Zehi Sultan-ı âdil Şah-ı devran
Şeh-i âlem Selim Han bin Süleymân
Edirne şehrine kıldı nazar ol
Kodu hayr ile âlemde eser ol
Bu âli camii ol kıldı bünyâd
Cihân durdukça ola hayr ile yâd
Nezâket dikkat-ü hem resm-i hey'et
Muhassal hatm olubdur anda san'at
Direksiz kubbenin altında elhâk
O kubbe oldu bir tub-i mu'allâk
Ayasofya gibi bir kubbe aslâ
Yapılmaz bahs eder hep cümle dünyâ
Bu âli kubbe andan oldu â'zam
Kalânın bilmezem Allah-ü â'lem**

2- TEZKİRET ÜL-EBNİYE

Şükür Mevlâ'ya kıldı lûtfun izhar
Yok iken kâinatı eyledi var
Vurub âb üzre bünyad-ı zemini
Mutabbak kıldı çarh-ı heftümini
Direksiz durdurup bu nüh kubabı
Muallâk asdı tûb-ı âftabı
Yedi kudretle tahmir etti lâyı
Vücut-ı Âdem'e vurdu binayı
Verib çeşm-i dehan gûşu lisan hem
Ol etdi bizi insan-ı mûkerrem
Getirdi hem Halil'in milletinden
Habibi Mustafa'nın ümmetinden
Erişdik hidmeti Osmaniyana
Hususâ Hüsrev'i sahibkırana
Şeh-i âlem Selim bin Bayezid Han
Gaza kılıcı seyf-i Âl-i Osman
Acem Şah'ı ile ol etdi harbi
Kılıcı ile açdı şark-u garbi
Anın devşirmesiyim ben kemine
Aceb lûtf eylemiştir bu hazine
Edib rihlet kodu bağ-ı cihânı
Gülüstan-ı cinan ola mekânı
Kılub hâki makar ol genci pinhan
Cûlus etdi yerine Şeh Süleyman
Anın ahdında etdim nice hidmet
Nazar kıldı bana a'yan-ı devlet
Olub Yeniçeri çekdim cefayı
Piyade eyledim nice gazayı

Hakkın bir lûtfu imiş kabiliyyet
Kılub cehd eyledim tekmili san'at
Hudâ şad eyleye ruh-ı revanın
Benim üstâdımın kim aferin bâd
Beni neccarlıkda kıldı üstâd
Yolumla san'atımla nidmetimle
Dahi akran içinde gayretimle
Çalışdım tâ tufuliyyet çağından
Yetişdim Hacı Bektaş Ocağı'ndan
Rodos ile Belgrat'a azimet
Edib geldim yine sağ-u selâmet
Yolumla eylediler Atlisekban
Sefer kıldı Mohac'a Şah'ı devran
Gelib oldum Yayabaşı nice dem
Verildi Zemberekçibaşı'lık hem
Yine Şah eyledi azmi Alaman
Gözüne düşmenin teng oldu meydan
Gelib Bağdad'a etdik sonra azmi
Kızılbaş ile etdik nice rezmi
Seferden geldi çün Şah ile a'yan
Yolumla Hasekilik oldu ihsan
Dahi Korfo'zu Pulya azmin etdik
Gelib andan Karaboğdan'a gitdik
Edib hizmet seferde vü hazerde
Rikâbında bulundum nice yerde
Muhassal eyleyib kat'i meratib
Tasarruf eyledim nice manasib
Murad edindim olam ta ki mi'mar
Kemalimle koyam âlemde âsâr
Der idim ki müyesser eylese Hak
Bana bir âli beytullah yapmak
Olacak var imiş hikmet İlah'ın
Düşer kalbine bir gün Padişah'ın
Beni mi'mar edib buyurur ol dem
Yapam Şehzâde için bir bina hem
O dem resmeyledim bir camii hub
Huzuru Şeh'de düşdü hayli mergub
Salub bünyad kıldım dikkati tam
Edüb itmamına çok sa'yü ikdam
Çalışdım fazl-ı hakla nice günler
Tamamı hayr ile oldu müyesser

Bana ol Şah istihsanlar etdi
Nice ummadığım ihsanlar etdi
Buyurdu bu kez ol ferhunde tâli
Yapam kendülere bir hub cami
O dem tarh eyleyib Eskisaray'ı
Süleymaniye'ye vurdum binayı
Ana da eyledim bin sa'yü dikkat
Muhassal hatm olubdur anda san'at
Bilir ehl-i hünerler evvel âhir
Ne san'atlar olubdur anda zâhir
İstanbul'da çekilip suya killet
Azaldı Kırkçeşme yaşı gayet
Yine ol semtde sular bulundu
Su yolları yapılmak emr olundu
Yapıp kavsî kuzah gibi kemerler
Çıkardık suları şehre beraber
Olup cari ol ab-ı pür safa da
Yapıldı çeşme üç yüzden ziyade
Pes andan sonra emr etti yine Şah
Yapam deryaya bir köprü ola rah
Salındı ka'rı deryada esası
Erişdi evci a'lâya binası
Hakkın avnı ile buldu kemali
Büyükçekmece'deki cîsr-i âli
Dahi nice binalar kıldım abâd
Anı vasf etmede kasırdır üstâd
Olub Sultan Süleyman pîr gayet
Fenadan eyledi Bâkiye rihlet
Nice ihsanlar etdi bana ol Şah
Ede yattığı yeri nur Allah
Geçip tahta Şeh'i gerdunmenazil
Selim ibni Süleyman Han'ı âdil
Edirne şehrine kıldı nazar ol
Kodu âlemde hayr ile eser ol
Bir a'lâ cami etdi anda bünyad
Cihân durdukça ola hayr ile yad
Basiti hâki tarh edeliden üstâd
O resme bir bina olmadı bünyad
Direksiz kümbetîn altında elhak
O kubbe oldu bir tub-ı muallâk
Ayasofya gibi kubbe asla
Yapılmaz derler idi halkı dünya

Olubdur kubbesi andan muazzam
Nazîri yokdurur Allahü a'lem
Bana oldu Hudâ'nın lûtfu rehber
Tamamı oldu hayr ile müyesser
Edib Sultan Selim ukbaya rihlet
Yetiştî Han Murad'a tahtı devlet
Cihânı eyledi adliyle ma'mur
Edib a'dayı dinî cümle makhur
Ziyade et ya ilâhî devletini
Aduya fırsatını nusretini
Muhammed Han'ın ömrün kıl ziyade
Erişsin devlet ile ol murade
Anın devrinde yaptım çok binalar
Nice camiler-ü nice saralar
Bihamdillâh fakire oldu san'at
Cihânda bunca beytullah hidmet
Bu tilmizi Habib-i Pîr-i Neccar
Kulun Yusuf bin Abdullah'ı mi'mar
Olup pîri bu fani tekyegâhın
Yetiştim devrine dört padişahın
Görüp ibret gözüyle kâinatı
Temamet anladım yoktur sebatı
Nice bünyadına saldıım esası
Fenadır âdemin gelmez bakası
Vücudüm kasrı yüz tuttu harabe
Anın kaydında düşdüm ızdıraba
Ağarttı sakalım âlâmı devran
Tenim havfî Hudâ'dan oldu lerzan
Kadi hamgeştemi sanman kemerdir
Gam-u endûhe cîsrî rehğüzerdir
Güzer kılmak için ukbaya kardaş
Bu tâk-ı kasr-ı çarha eğmişim baş
Bihamdillâh ki merd-i râstkârım
Fenimde müstakim-ü üstüvarım
Muradım budurur ehl-i hünerden
Geçirdikte bu ebyatı nazardan
İmad-ı dine edeler duayı
Ki anınla durur dünya sarayı
Beni de hayr ile yad eyleyeler
Dil-i mahzunumu şad eyleyeler
Duaya kaldır ey Sâî elini
Hudâ'nın hamdine depret dilini

İlâhi bin bir adın hürmeti için
Habibin Mustafa'nın izzeti için
Tapuna kurbeti için enbiyanın
Künûzi sırrı için evliyanın
Cemi-i mü'mininin Müsliminin
Muhammed ümmetinden ecmainin
Hudâ'ya cümlesine rahmet eyle
Kamusunun makamın Cennet eyle

Sonsuz övgüler olsun dokuz revaklı sarayı yapan o mimara ki; ilâhi yaratma gücüyle inşa ettiği kubbenin kemerlerini, hiç bir ölçüye bağlı olmadan ve cetvel, pergel kullanmadan en sağlam şekilde yaptı. Ve şükürler olsun yedi katlı o atelyenin ustasına ki; kendi elleriyle Adem'i topraktan yaratıp, sanat eseri yapma isteğini bu yolla açığa vurdu. Canlılara can veren Allah; melekleri ve diğerlerini Adem'e secde ettirdi ve ondan, denizin dalgaları kadar çok olan insan türünü çoğalttı. Ve sonsuz selam olsun günahların tabibine ve Allah'ın sevgili peygamberi Hazreti Muhammed'e ki; nurlu ışığıyla doğru yolu gösterdi ve bu yolda amaca ulaşması için rehberlik etti.

Zihi Sultan'ı divan-ı resalet
Gülü âli gülistan-ı resalet
Ser-i serhayli makbulân-ı dergâh
Mehi halvetsarayı li-ma-Allâh
İmamı rehnümayı mülk-i dareyn
Hümamı enbiya Sultan-ı kevneyn

İSLÂM PADİŞAHI'NA (SULTAN III. MURAT) ÖVGÜ

Ba'di hamdi Hudâ ve na'ti Emin
Farz-u vâcib duayı Şah'ı güzün
Zilli Hak Padişah'ı heft-iklim
A'nı Sultan Murad ibni Selim
Mani-i küfrü hami-i İslâm
Dafi-i zulmü naşir-i ahkâm
İzzü rif'atle kâmkâr olsun
Taht-ı Devletde berkarar olsun

Aciz ve Allah'ın bağışına, rahmetine muhtaç kulu olan ben, mimarların reisi Abdülmennan oğlu Sinan'ım. Sultan Bayezid Han oğlu merhum Sultan Selim Han'ın saltanat yıllarında devşirme olarak gelip, İslama iman etme şerefine ve devletin ileri gelenlerine hizmet etme mutluluğuna erdim. Allah'ın rahmetine ve

bağışına kavuşan Sultan Süleyman Han Gazi zamanında Yeniçeri olup, Rodos ve Belgrad seferlerine katıldım. Atlısekban olduğumda Mohaç Seferi'ne gittim ve ardından Acemioğlanlar Yayabaşılığı kısmet oldu. Bu hizmeti de tam olarak yerine getirdim ve zamanı geldiğinde Kapıyayabaşı'lığına yükseltildim. Daha sonra Zemberekçibaşı oldum ve bu görevle önce Alman, ardından Bağdad seferine gitmek kısmet oldu. Oradan dönünce Haseki yaptılar. Yine cihanın Sultanıyla (Kanuni Sultan Süleyman) Korfo, Pulya ve Karaboğdan seferlerine gidip nice fetihlere katılmak nasib oldu. O tarihte bu aciz kulu uygun görüp Dergâh-ı Âli Başmimarı yaptılar. Şu zamana gelinceye kadar padişahlarımızın hizmetinde görevde bulunup, inşa edilmesi ustalık isteyen eserler yapmak nasib oldu. Alemlerin Rabbine şükürler olsun...

Şu sıralarda aklıma, planlarını hazırlayıp (resmedüb) inşa ettiğim cami, mes-cid ve diğer önemli yapıları onüç bölüm halinde yazıp bir kitapçıkta (risale) toplamak ve adına da "Tezkiret-ül Ebniye" demek geldi. Doğrusu üzerinden zaman geçince ve devran döndüğünde eserlerime bakanlar; çabamın ciddiyetini anlayıp, insaf ile baksınlar ve beni hayırlı dua ile ansınlar. Allah nasib ettiyse eğer...

Birinci Bölüm:

İnşa edilen camilerin adlarını ve sayısını göstermektedir.

İkinci Bölüm:

İnşa edilen mescidlerin adlarını ve sayısını göstermektedir.

Üçüncü Bölüm:

İnşa edilen medreselerin adlarını ve sayısını göstermektedir.

Dördüncü Bölüm:

İnşa edilen darülkurraların adlarını ve sayısını göstermektedir.

Beşinci Bölüm:

İnşa edilen türbelerin adlarını ve sayısını göstermektedir.

Altıncı Bölüm:

İnşa edilen imaretlerin adlarını ve sayısını göstermektedir.

Yedinci Bölüm:

İnşa edilen darüşşifaların adlarını ve sayısını göstermektedir.

Sekizinci Bölüm:

İnşa edilen suyolu kemerlerinin adlarını ve sayısını göstermektedir.

Dokuzuncu Bölüm:

İnşa edilen köprülerin adlarını ve sayısını göstermektedir.

Onuncu Bölüm:

İnşa edilen kervansarayların adlarını ve sayısını göstermektedir.

Onbirinci Bölüm:

İnşa edilen sarayların adlarını ve sayısını göstermektedir.

Onikinci Bölüm:

İnşa edilen mahzenlerin adlarını ve sayısını göstermektedir.

Onüçüncü Bölüm:

İnşa edilen hamamların adlarını ve sayısını göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Camilerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Başkent İstanbul'da merhum Sultan Süleyman (Süleymaniye) Camii.
- 2- Merhum Şehzâde Sultan Mehmet Han Camii.
- 3- Avratpazarı'nda merhume Haseki Sultan Camii.
- 4- Edirnekapısı'nda merhume Mihrimah Sultan Camii.
- 5- Aksaray Pazarı yakınında Osman Şah Validesi Camii.
- 6- Yenibahçe yakınında merhum Sultan Bayezid Kızı Camii.
- 7- Topkapısı yakınında merhum (Kara) Ahmet Paşa Camii.
- 8- (Eminönü) Tahtakale yakınında merhum Rüstem Paşa Camii.
- 9- Kadırga Limanı'nda merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Camii.
- 10- Silivrikapısı'nda merhum (Hadım) İbrahim Paşa Camii.
- 11- (İstanbul-Yenibahçe'de) Hüsrev Paşa Türbesi yakınında merhum Bali Paşa Camii.
- 12- (İstanbul) Yedikule yakınında merhum Hacı Evhad Camii.
- 13- (Çapa) Mollagürani'de Kazasker Abdurrahman Çelebi Camii.
- 14- (İstanbul) Ahırkapısı yakınında Kapağası Mahmud Ağa Camii.
- 15- Yenikapı yakınında Odabaşı Camii.
- 16- Kocamustafapaşa yakınında Hoca Hüsrev Camii (Hüsrev Çelebi/Ramazan Efendi Camii).
- 17- (Samatya) Sulumanastır'da Hamami Hatun Camii.
- 18- (Cibali) Üsküblü Çeşmesi yakınında Defterdar Süleyman Çelebi (Üsküblü) Camii.
- 19- Balatkapısı içinde Ferruh Kethüda (Balat) Camii.
- 20- Balat taraflarında (Draman'da) Draman Yunus Bey Camii.
- 21- (Karagömrük) Yenibahçe yakınında Hürrem Çavuş Camii.
- 22- Kadiçeşmesi yakınında Sinan Ağa Camii.
- 23- (Eminönü-Yemişiskelesi) İzmir İskelesi yakınında Ahi Çelebi Camii.
- 24- Unkapanı'nda Süleyman Subaşı (Unkapanı) Camii.
- 25- Eyyüb Ensari'de (Eyüp) merhum Zal Mahmud Paşa Camii.
- 26- Eyüb Ensari'de (Eyüp) Nişancı (Mustafa) Paşa Camii.
- 27- Eyüb Ensari'de (Eyüp) Şah Sultan Camii.
- 28- Edirnekapısı dışında (Ortakçılar) Emir Buharî Camii.
- 29- Yenikapı dışında (Merkezefendi'de) Merkez Efendi Camii.
- 30- Sötlüce'de Çavuşbaşı Camii.
- 31- (Hasköy) Kiremitlik'te Turşucuzâde Hüseyin Çelebi Camii.
- 32- (Kasımpaşa) Tershane yakınında (Güzelce) Kasım Paşa Camii.
- 33- Azapkapı'da merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Camii.
- 34- Tophane'de merhum Kılıç Ali Paşa Camii.

- 35- Tophane'de Muhiddin Çelebi (Çukurcuma) Camii.
- 36- Tophane ile Beşiktaş arasında Molla Çelebi Camii.
- 37- Tophane üstlerinde Ebul-Fazl Camii.
- 38- Tophane'de (Cihangir'de) merhum Şehzâde Cihangir Camii.
- 39- Beşiktaş'ta merhum Sinan Paşa Camii.
- 40- Üsküdar'da merhume Mihrimah Sultan Camii.
- 41- Üsküdar'da (Toptaşı'nda) merhum (Atik) Valide Sultan Camii.
- 42- Üsküdar'da Şemsi Ahmet Paşa Camii.
- 43- Kanlıca'da merhum İskender Paşa Camii.
- 44- Gebze'de merhum (Çoban) Mustafa Paşa Camii.
- 45- İzmit'te merhum Pertev Paşa Camii.
- 46- (Sakarya) Sapanca'da merhum Rüstem Paşa Camii.
- 47- (Yalova) Samanlı'da merhum Rüstem Paşa Camii.
- 48- Bolu adlı kasabada merhum Mustafa Paşa Camii.
- 49- Bolu'da merhum Ferhad Paşa Camii.
- 50- İzmit'te merhum Mehmet Bey (Fevziye) Camii.
- 51- Kayseri'de merhum Osman Paşa Camii.
- 52- Kayseri'de merhum Hacı Paşa Camii (Hacı Ahmet Paşa/Kurşunlu Camii)
- 53- Ankara'da merhum Cenabi Ahmet Paşa Camii.
- 54- Erzurum'da merhum (Lala) Mustafa Paşa Camii.
- 55- Çorum'da yenilenerek inşa edilen merhum Sultan Alaeddin-i Selçuki (Ulu) Camii.
- 56- İzmit'te yenilenerek inşa edilen Abdüsselâm Camii (Abdüsselâm Çelebi/İmarret Camii).
- 57- İznik adlı kasabada (Ayasofya adlı) kiliseden dönme Eski Cami yangın geçirmiş olup Sultan Süleyman tarafından onartılmıştır.
- 58- Halep'de merhum Hüsrev Paşa (Hüsreviye) Camii.
- 59- Manisa'da Sultan Murat Han (Muradiye) Camii.
- 60- Kütahya'da yenilenen Orhan Gazi (Ulu Cami) Camii.
- 61- (Mekke) Ka'be-i Şerif'de Harem-i Şerif'in kubbeleri tamir edilmiştir.
- 62- Kütahya'da merhum (Lala) Hüseyin Paşa Camii.
- 63- (Afyon) Bolvadin adlı kasabada merhum Rüstem Paşa Camii.
- 64- (Konya) Karapınar'da merhum Sultan (II) Selim Han Camii.
- 65- Şam Gökmeydan'da Kasr-ı Ablak adıyla tanınan yerde merhum Sultan Süleyman Han Camii (Süleymaniye/Tekkiye Camii).
- 66- Edirne'de merhum Sultan (II) Selim Camii (Selimiye Camii).
- 67- Edirne'de Taşlık Camii. MahmutPaşa'nın ruhu için zaviyeden yapılmıştır.
- 68- Edirne'de Defterdar Mustafa Çelebi (Mustafa Paşa) Camii.
- 69- (Svilengrad) Edirne'de Meriç suyu üzerinde bulunan Mustafa Paşa Köprüsü'nün başındaki Haseki Sultan Camii.
- 70- Babaeski'de merhum (Semiz) Ali Paşa Camii.
- 71- (Edirne) Havsa adlı kasabada (Sokollu) Mehmet Paşa'nın oğlu Kasım Bey'in

ruhu için cami (Sokollu Mehmet Paşa/Kasım Paşa Camii).

- 72- (Lüleburgaz) Burgaz'da merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Camii.
- 73- (Tekirdağ) Ereğli adlı kasabada merhum (Semiz) Ali Paşa Camii.
- 74- Sofya'da merhum Bosnalı Mehmet Paşa Camii.
- 75- Hersek (Mastar'da) Sofu (Karagöz) Mehmet Paşa Camii.
- 76- Çatalca'da merhum (Damad) Ferhat Paşa ruhu için bir cami inşa edilmiştir.
- 77- Budin'de maktul (Sokollu) Mustafa Paşa Camii.
- 78- İsparta adlı kasabada Firdevs Bey Camii.
- 79- (Sivas) Ulaşlı adlı köyde Memi Kethüda Camii.
- 80- (Kırım) Gözleve'de Tatar Han Camii.
- 81- (Tekirdağ) Rodoscuk'ta merhum Rüstem Paşa Camii.
- 82- (Trikkala) Tırhala'da Vezir Osman Paşa Camii.
- 83- (Trikkala) Tırhala'da Mehmet Bey Camii.
- 84- (İstanbul-Yenibahçe'de) Veziriazam Mesih (Mehmet) Paşa Camii.

İKİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Mescidlerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- İsakapısı'nda (Esekapısı) merhum (Hadım) İbrahim Paşa Mescidi.
- 2- Yenibahçe'de Sinan Paşa Mescidi.
- 3- Yenibahçe'de merhum Rüstem Paşa Mescidi.
- 4- Yenibahçe yakınında bu aciz kulun mescidi (Mimar Sinan Mescidi).
- 5- Yenibahçe yakınında Yeniçeriler kâtibi Hafız Mustafa Çelebi Mescidi.
- 6- Topkapı yakınında Müfti Çivizâde Efendi Mescidi.
- 7- (Karagümrük) Gümrükhane yakınlarında Emir Ali Çelebi (Derviş Ali) Mescidi.
- 8- (Karagümrük) Gümrükhane yakınında Üçbaş (Nurettin Hamza) Mescidi.
- 9- (Çarşamba'da) Defterdar Şerifezâde Efendi Mescidi.
- 10- (Defterdar'da) Defterdar Mahmut Çelebi Mescidi.
- 11- (Yenibahçe) Lütü Paşa Çarşısı yakınında Simkeşbaşı Mescidi (Simkeşbaşı İskender Ağa Mescidi).
- 12- (Fatih) Merhum Sultan Mehmet Han külliyesi yakınında Hâcegizâde Mescidi.
- 13- Silivrikapı yakınında Çavuş Mescidi.
- 14- Davutpaşa yakınında Çivizâde Kızı Mescidi.
- 15- (Kocamustafapaşa) Silivrikapı yakınında Takyeci (Arakiyeci) Ahmet Çelebi Mescidi (Meşeli Mescid).
- 16- (Sarigüzel) Sarıgez yakınında Hacı Nasuh Mescidi (Aynalı Çeşme Camii).
- 17- (Sarigüzel) Aynı yörede Kasap Hacı İvaz (Ayvaz Kasap) Mescidi.
- 18- (Kocamustafapaşa) Ağa Çayırı'nda Debbağ Hacı Hamza Mescidi.
- 19- (Zeyrek'te) Tok Hacı Hasan Mescidi.
- 20- Kumkapı yakınında İbrahim Paşa Zevcesi Mescidi.

- 21- (Samatya) Langakapısı yakınında Bayram Çelebi (Yokuşbaşı) mescidi.
- 22- (Çakmakçılar'da) Kemhacılar Kârhanesi Mescidi.
- 23- (Çakmakçılar'da) Kuyumcular Kârhanesi Mescidi.
- 24- Ayasofya yakınında Hersek bodrumu üzerinde bulunan mescid (Terziler Kârhanesi Mescidi).
- 25- (Fener) Fenerkapısı içinde Yayabaşı Mescidi.
- 26- (Fener) Sultan Selim yakınında Abdi Subaşı Mescidi (Kuburbeli Camii).
- 27- Yine Sultan Selim Camii yakınında Hüseyin Çelebi Mescidi.
- 28- (Sarıgözel) Ali Paşa Hamamı yakınında Hacı İlyas Mescidi.
- 29- Kocamustafapaşa yakınında Duhanîzâde Mescidi.
- 30- (Fatih) Çukurhamam yakınında Kadızâde (Çırçır) Mescidi.
- 31- (Zeyrek'te) Azablar Hamamı yakınında Müfti Hamid Efendi Mescidi.
- 32- (Unkapanı) Sur dışında Tüfenkhane Mescidi.
- 33- (Eyüp) Edirnekapi dışında Sârayağası Davud Ağa Mescidi.
- 34- Eyüp'te Düğmecibaşı Mescidi (Düğmeciler Camii).
- 35- Eyüp'te Arpacıbaşı Mescidi.
- 36- (Halıcıoğlu) Sûtlüce'de Hekimbaşı Kaysûnîzade Mescidi.
- 37- İstanbul'da Kaysûnîzâde Mescidi.
- 38- Eyüp'te Karcı Subaşı Süleyman Mescidi (Münzevi Camii).
- 39- Ve İstanbul içinde iki adet mescidi (Süleymaniye'de Süleyman Subaşı/Kirazlı Mescid).
- 40- Kiremitlik'te Ahmet Çelebi Mescidi.
- 41- Kasımpaşa'da Yahya Kethûda Mescidi (Yahya Kahya Camii).
- 42- Kasımpaşa'da Şehremîni Hasan Çelebi Mescidi (Emin Bey Camii).
- 43- Tophane'de Süheyl Bey (Salıpazarı) Mescidi.
- 44- Topkapı dışında İlyaszâde Mescidi.
- 45- Topkapı dışında Sarrafbaşı Mescidi.
- 46- (Galatasaray) Kasımpaşa'da Pazarbaşı Memî Kethûda Mescidi.
- 47- Büyükçekmece'de merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Mescidi.
- 48- Üsküdar'da Hacı Paşa Mescidi.
- 49- Hasköy'de Saraçhane Mescidi.
- 50- (Samatya) Sulumanastır'da Ruznameci Abdi Çelebi Mescidi
- 51- Kumkapı dışında Kürkcübaşı (Kumkapı) Mescidi.
- 52- (Kumkapı) Langakapısı yakınında Şeyh Ferhad Mescidi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İnşa Edilen Medreselerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Mekke-i Mükerreme'de Sultan Süleyman Han Medresesi.
- 2- İstanbul'da Sultan Süleyman merhumun altı adet medresesi (Süleymaniye Külliyesi'nde).

- 3- (İstanbul-Vatan Caddesi) Halıcılar Köşkü'nde merhum Sultan I. Selim Han Medresesi.
- 4- Edirne'de merhum Sultan II. Selim (Selimiye) Medresesi.
- 5- Çorlu'da merhum Sultan Süleyman Han Medresesi.
- 6- İstanbul'da merhum Şehzâde Sultan Mehmet Han Medresesi (Şehzâde Külliyesi'nde).
- 7- Avratpazarı'nda Haseki (Hürrem) Sultan Medresesi.
- 8- Üsküdar'da Valide Sultan (Atik Valide) Medresesi.
- 9- Sultan Selim yakınında Haseki (Hürrem) Sultan'ın Kariye adlı Medresesi.
- 10- Üsküdar'da Mihrimah Sultan Medresesi.
- 11- Edirnekapı'da Mihrimah Sultan Medresesi.
- 12- Kadırga Limanı'nda (Sokollu) Mehmet Paşa Medresesi.
- 13- Eyüp'te (Sokollu) Mehmet Paşa Medresesi.
- 14- Aksaray yakınında Osman Şah Validesi Medresesi.
- 15- (Cağaloğlu) İstanbul'da merhum Rüstem Paşa Medresesi.
- 16- (Zincirlikuyu) İstanbul'da merhum (Semiz) Ali Paşa Medresesi.
- 17- Topkapı'da maktul (Kara) Ahmet Paşa Medresesi.
- 18- (Babiâli) İstanbul'da Sofu Mehmet Paşa Medresesi (Darülhadisi).
- 19- İstanbul'da İbrahim Paşa Medresesi.
- 20- (Beşiktaş'ta) merhum Sinan Paşa Medresesi.
- 21- Kanlıca'da İskender Paşa Medresesi.
- 22- (Kasımpaşa'da) merhum (Güzelce) Kasım Paşa Medresesi.
- 23- Babaeski'de merhum (Semiz) Ali Paşa Medresesi.
- 24- Gebze'de Mısırlı (Çoban) Mustafa Paşa Medresesi.
- 25- İzmit'te Ahmet Paşa Medresesi.
- 26- (Esekapısı) İsakapısı'nda (Hadım) İbrahim Paşa Medresesi.
- 27- Üsküdar'da merhum Şemsi Ahmet Paşa Medresesi.
- 28- (Ahırkapı'da) Kapıağası Mahmut Ağa Medresesi.
- 29- (Alemdar'da) Kapıağası Cafer Ağa (Soğukkuyu) Medresesi.
- 30- (Çapa'da) Ahmet Ağa Medresesi.
- 31- (Zeyrek'te) merhum Müfti Hamit Efendi (Fil Yokuşu) Medresesi.
- 32- (Karagümrük'te) Malul Emir Efendi (İncirli) Medresesi.
- 33- (Karagümrük'te) Ümm-i Veled adıyla tanınan medrese.
- 34- (Karagümrük'te) Üçbaş (Nurettin Hamza) Medresesi.
- 35- (Fatih'te) Kazasker Perviz Efendi Medresesi.
- 36- (Fatih) Sultan Mehmet (Külliyesi) yakınlarında Hâcegizâde Medresesi.
- 37- (İstanbul'da?) Ağazâde Medresesi.
- 38- Beşiktaş'ta merhum Yahya Efendi Medresesi.
- 39- (Küçükçekmece'de) Defterdar Abdüsselâm Bey Medresesi.
- 40- (Fatih'te) merhum Tuti Kadın Medresesi.
- 41- (Laleli'de) Hakim Mehmet Çelebi Medresesi.
- 42- (Çarşamba'da) Hüseyin Çelebi Medresesi.

- 43- (Küçükpazar'da) Emin Sinan Efendi Medresesi.
- 44- (Parmakkapı'da) Merhum Şahkulu (Sinekli) Medresesi.
- 45- (Draman'da) Yunus Bey Medresesi.
- 46- (Süleymaniye'de) Karcı Süleyman (Subaşı) Bey Medresesi.
- 47- (Üsküdar'da) Hacce Hatun Medresesi.
- 48- (Çarşamba) Kadı Çeşmesi'nde Defterdar Şerifezâde (Efendi) Medresesi.
- 49- (İstanbul) Küçükkaraman'da Kadı Hâkim Çelebi Medresesi.
- 50- (Fatih'te) merhum Baba Çelebi Medresesi.
- 51- (Fatih'te) merhum Kirmasti Medresesi yenilenerek inşa edilmiştir.
- 52- (Karagümrük) Gümrükhane'de Sekban Ali Bey Medresesi.
- 53- Altımermer'de Nişancı Mehmet Bey Medresesi.
- 54- Sultan Selim'de Bezzazistan kethüdası Hüseyin Çelebi Medresesi.
- 55- Üsküdar'da Gülfem Hatun Medresesi.
- 56- Ankara'da Hüsrev Kethüda Medresesi.
- 57- (Çatalçeşme'de) Mehmet Ağa Medresesi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İnşa Edilen Darülkurraların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- İstanbul'da (Süleymaniye) merhum Sultan Süleyman Han Darülkurrası.
- 2- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Darülkurrası.
- 3- İstanbul'da (Vefa) Hüsrev Kethüda Darülkurrası.
- 4- Eyüp'te merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Darülkurrası.
- 5- (Fatih) Küçükkaraman'da Müfti Sadi Çelebi Darülkurrası.
- 6- (İstanbul'da?) Bosnalı (Sofu) Mehmet Paşa Darülkurrası.
- 7- (Fatih'te) Müfti olan Kadızâde Efendi (Çırçır) Darülkurrası.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Türbelerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- (Süleymaniye'de) Merhum Sultan Süleyman Han Türbesi.
- 2- (Şehzadebaşı'nda) Merhum Şehzâde Sultan Mehmet Han Türbesi
- 3- Ayasofya civarında merhum Sultan (II) Selim Han Türbesi
- 4- (Yenibahçe'de) Merhum Hüsrev Paşa Türbesi
- 5- (Ayasofya'da) Sultan II. Selim Türbesi yakınında merhum Şehzâdeler Türbesi
- 6- (Şehzadebaşı'nda) Şehzâde (Mehmet) Türbesi yakınında merhum Veziriazam Rüstem Paşa Türbesi
- 7- Topkapı'da merhum (Kara) Ahmet Paşa Türbesi
- 8- Eyüp'te merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Türbesi

- 9- Aynı yerde (Eyüp'te) evlatları için inşa ettirdiği türbe (Sokollu Mehmet Paşa Evladı Türbesi).
- 10- Eyüp'te Siyavuş Paşa Türbesi
- 11- Eyüp'te Siyavuş Paşa evladı için inşa edilen türbe. (Siyavuş Paşa Evladı Türbesi.)
- 12- Eyüp'te Zal Mahmut Paşa Türbesi
- 13- Üsküdar'da Şemsi Ahmet Paşa Türbesi
- 14- Beşiktaş'ta kutbularifin merhum ve mağfur Yahya Efendi Türbesi
- 15- (Fındıklı'da) Kıbrıs Beylerbeyi Arab Ahmet Paşa Türbesi
- 16- Beşiktaş'ta merhum (Barbaros) Hayrettin Paşa Türbesi
- 17- Tophane'de Kılıç Ali Paşa Türbesi
- 18- Eyüp'te merhum Pertev Paşa Türbesi
- 19- Yenibahçe'de Şah Hûban Kadın Türbesi
- 20- Edirnekapı'da (Güzel) Ahmet Paşa Türbesi
- 21- Üsküdar'da Hacı Paşa Türbesi
- 22- (Sultan Selim'de) Haseki (Hafsa) Sultan Türbesi

ALTINCI BÖLÜM

İnşa Edilen İmaretlerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- İstanbul'da merhum Sultan Süleyman Han (Süleymaniye) İmareti.
- 2- Mekke-i Mükerreme'de merhume Haseki (Hürrem) Sultan İmareti.
- 3- Medine-i Münevvere'de merhume Haseki (Hürrem) Sultan İmareti.
- 4- (Svilengrad'da) Edirne'de Meriç Nehri üzerindeki Mustafa Paşa Köprüsü'nün başında yapılan bir imaret (Haseki Hürrem Sultan İmareti.)
- 5- (Konya) Karapınar'da merhum Sultan (II) Selim İmareti.
- 6- Şam'da Gökmeidan'da Kasrı Ablak adıyla tanınan yerde Sultan Süleyman Han (Süleymaniye) İmareti.
- 7- İstanbul'da merhum Şehzâde Sultan Mehmet (Şehzâde) İmareti.
- 8- Çorlu'da merhum Sultan Süleyman İmareti.
- 9- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan İmareti.
- 10- Üsküdar'da Mihrimah Sultan İmareti.
- 11- Manisa'da Sultan (III.) Murat Han (Muradiye) İmareti.
- 12- (Tekirdağ) Rodoscuk'ta merhum Rüstem Paşa İmareti.
- 13- Sapanca'da merhum Rüstem Paşa İmareti.
- 14- (Lüleburgaz) Burgaz'da merhum (Sokollu) Mehmet Paşa İmareti.
- 15- (Edirne) Havsa'da merhum (Sokollu) Mehmet Paşa İmareti.
- 16- Gebze'de (Çoban) Mustafa Paşa İmareti.
- 17- (Yugoslavya-Sarajevo) Bosna'da merhum (Sokollu) Mehmet Paşa İmareti.

YEDİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Darüşşifaların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- (İstanbul'da) Merhum Sultan Süleyman Han (Süleymaniye) Darüşşifası.
- 2- (İstanbul-Haseki'de) Merhume Haseki (Hürrem) Sultan Darüşşifası.
- 3- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Darüşşifası.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Suyolu Kemerlerinin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- (İstanbul-Kağıthane'de) Evvel Bend (Paşa Dere) Kemer. Suyolu başına rastlayan yerdedir.
- 2- (İstanbul-Kemerburgaz'da) Uzun Kemer.
- 3- (İstanbul-Kemerburgaz'da) Moğlova Kemer.
- 4- (İstanbul-Cebeciköy'de) Gözlüce (Güzelce) Kemer.
- 5- (İstanbul-Kemerburgaz'da) Müderris köyü yakınındaki Kemer (Müderris Köyü Kemer/Kavuk Kemer).
- 6- (İstanbul-Kağıthane'de) Havuz (Büyük Havuz), sular burada toplanır. Moğlova Kemer ile Uzun Kemer tekrar inşa edilmiştir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İnşa Edilen Köprülerin Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Büyükçekmece'de inşa edilen köprü (Sultan Süleyman Köprüsü).
- 2- Silivri'de bulunan köprü (Sultan Süleyman/Silivri Köprüsü).
- 3- (Svilengrad'da) Meriç Nehri üzerinde (Çoban) Mustafa Paşa Köprüsü.
- 4- (Tekirdağ) Marmaracık'ta merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Köprüsü.
- 5- (İstanbul-Halkalı) Halkalıpınar'da Odabaşı Köprüsü.
- 6- (İstanbul) Haramidere'de Kapıağası Köprüsü.
- 7- (Kırklareli-Alpullu) Sinanlı'da (Sokollu) Mehmet Paşa Köprüsü.
- 8- (Yugoslavya) Bosna'da Vişegrad adlı kasabada merhum Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa (Drina) Köprüsü.

ONUNCU BÖLÜM

İnşa Edilen Kervansarayların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- (İstanbul'da) Merhum Sultan Süleyman Han'ın İmareti (Süleymaniye) yakı-

nındaki kervansaray.

- 2- Yine merhumun (Kanuni Sultan Süleyman'ın) Büyükçekmece'de inşa edilen (Sultan Süleyman) Kervansarayı.
- 3- (Tekirdağ) Rodosçuk'ta merhum Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 4- (İstanbul) Bitpazarı'nda Rüstem Paşa'nın Kebeciler Kervansarayı (Cebeciler Hanı).
- 5- Galata'da yine Rüstem Paşa Kervansarayı (Kurşunlu Han).
- 6- Bursa'da (Semiz) Ali Paşa Kervansarayı (Tahıl Hanı).
- 7- (İstanbul) Bitpazarı'nda (Semiz) Ali Paşa Kervansarayı (Hanı).
- 8- Vefa'da (Uzunçarşı) merhum Pertev Paşa Kervansarayı
- 9- (Konya) İlgin adlı yerde (Lala) Mustafa Paşa Kervansarayı.
- 10- Sapanca'da merhum Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 11- (Yalova) Samanlı'da merhum Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 12- (Kırklareli) Karıştiran'da merhum Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 13- (Bursa-Yenişehir) Akbıyık'ta Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 14- (Konya) Karaman Ereğli'sinde Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 15- (Edirne) İpsala'da Hüsrev Kethüda Kervansarayı.
- 16- (Edirne) Havsa'da (Sokollu) Mehmet Paşa (Kasım Paşa) Kervansarayı.
- 17- (Lüleburgaz) Burgaz'da (Sokollu) Mehmet Paşa Kervansarayı.
- 18- Edirne'de Merhum Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 19- Edirne'de (Semiz) Ali Paşa Çarşısı ve Kervansarayı.
- 20- (Mercan) İstanbul'da İbrahim Paşa Kervansarayı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Sarayların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- Saray-ı Atik (Beyazıt'taki Eser Saray) yangınından sonra onarılmıştır.
- 2- Saray-ı Cedid-i Hümayun (Topkapı Sarayı) onarılmıştır.
- 3- Üsküdar Sarayı (Ayazma Sarayı) onarılmıştır.
- 4- Galata Sarayı yeni inşa edildi. Eskisinden hiç bir şey kalmadı.
- 5- (Sultanahmet'te) Atmeydanı Sarayı onarılmıştır.
- 6- Aynı yerde (Sultanahmet'te) İbrahim Paşa Sarayı inşa edilmiştir.
- 7- (Silivrikapı'da) Yenikapı Sarayı onarılmıştır.
- 8- (Kandilli'de) Kandilli Sarayı onarılmıştır.
- 9- (Fenerbahçe'de) Fenerbahçe Sarayı onarılmıştır.
- 10- (Kazlıçeşme-Bakırköy arasında) İskender Çelebi Bahçesi Sarayı onarılmıştır.
- 11- (İstanbul-Halkalı'da) Halkalıpınar Sarayı onarılmıştır.
- 12- Kadirga limanında Rüstem Paşa Sarayı
- 13- Kadirga limanında (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı.
- 14- Ayasofya yakınlarında (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı.

- 15- Üsküdar'da (Koca) Mehmet Paşa Sarayı.
- 16- Üsküdar'da Rüstem Paşa Sarayı.
- 17- İstanbul'da (Süleymaniye) Siyavüş Paşa Sarayı.
- 18- Üsküdar'da Siyavüş Paşa Sarayı.
- 19- Üsküdar'da İkinci Siyavüş Paşa Sarayı.
- 20- (Atmeydanı'nda) İstanbul'da (Semiz) Ali Paşa Sarayı.
- 21- (İstanbul'da) Atmeydanı'nda (Güzel) Ahmet Paşa Sarayı.
- 22- Bayezit'te (Damat) Ferhat Paşa Sarayı.
- 23- Vefa Meydanı'nda Pertev Paşa Sarayı.
- 24- (İstanbul) Atmeydanı'nda Sinan Paşa Sarayı.
- 25- HocaPaşa'da Sofu Mehmet Paşa Sarayı.
- 26- Yenibahçe'de Mahmut Ağa Sarayı.
- 27- (İstanbul) Halkalı yakınında Yergök'te (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı.
- 28- (İstanbul) Kasımpaşa Çeşmesi yakınında Şah Huban Kadın Sarayı.
- 29- (İstanbul) Şehir dışında Pertev Paşa Sarayı.
- 30- (İstanbul) Şehir dışındaki çiftliğinde (Güzel) Ahmet Paşa Sarayı.
- 31- Eyüp'te Ahmet Paşa Sarayı.
- 32- Eyüp'te (Semiz) Ali Paşa Sarayı.
- 33- (İstanbul) Şehir dışında Rüstem Çelebi Çiftliği'nde (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı.
- 34- (Sarajevo) Bosna'da (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı.
- 35- (İstanbul dışında, Kızılçeşme ile Bakırköy arasında) İskender Çelebi Çiftliği'nde Rüstem Paşa Sarayı.

ON İKİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Mahzenleri Göstermektedir:

- 1- Galata'da Buğday Mahzeni.
- 2- (Kasımpaşa) Tershane-i Amire'de Zift Mahzeni.
- 3- Saray-ı Sultani'de (Topkapı Sarayı) Anbar.
- 4- (Hasköy) Hasbahçe Yalısı'nda Anbar.
- 5- Saray-ı Sultani'de (Topkapı Sarayı) Mutfak ve Kiler.
- 6- Unkapanı'nda inşa edilen Mahzen.
- 7- (Topkapı Sarayı) Cebehane yakınında iki adet Saray Ambarı inşa edilmiştir.
- 8- Tophane'de Kurşunlu Mahzen inşa edilmiştir.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İnşa Edilen Hamamların Adlarını ve Sayısını Göstermektedir:

- 1- İstanbul'da (Süleymaniye'de) merhum Sultan Süleyman Han Hamamı (Dök-

meciler Hamamı).

- 2- Kefe'de (Feodosiya) merhum Sultan Süleyman Han Hamamı.Topkapı Sarayı'nda üç adet hamam binası inşa edilmiştir.
- 3- Topkapı Sarayı'nda birinci hamam.
- 4- Topkapı Sarayı'nda ikinci hamam.
- 5- Topkapı Sarayı'nda üçüncü hamam. Üsküdar Sarayı'nda üç adet hamam binası inşa edilmiştir.
- 6- Üsküdar Sarayı'nda birinci hamam.
- 7- Üsküdar Sarayı'nda ikinci hamam.
- 8- Üsküdar Sarayı'nda üçüncü hamam.
- 9- Ayasofya yakınında Haseki Sultan Hamamı.(Haseki Hürrem Sultan/Ayasofya Hamamı).
- 10- (Haseki'de) Haseki Sultan (Bostan) Hamamı.
- 11- (Bahçekapı) Yahudiler içinde Haseki (Hürrem) Sultan Hamamı (Yahudiler Hamamı).
- 12- (Toptaşı) Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Hamamı.
- 13- (Konya) Karapınar'da Valide Sultan (Sultan II. Selim) Hamamı.
- 14- (Cibali) Cebe Ali Kapısı'nda Valide Sultan (Ayakapı) Hamamı.
- 15- Edirnekapı'da Mihrimah Sultan Hamamı.
- 16- Yenibahçe'de merhum Lütü Paşa Hamamı.
- 17- (Azapkapı) Galata'da merhum (Sokollu) Mehmet Paşa (Yeşildirek) Hamamı.
- 18- Edirne'de merhum (Sokollu) Mehmet Paşa Hamamı.
- 19- Yenibahçe'de Koca Mustafa Paşa (Eski Ali Paşa) Hamamı.
- 20- Silivrikapı'da (Hadım) İbrahim Paşa Hamamı.
- 21- (Samatya) Sulumanastır'da Kapağası Yakub Ağa Hamamı.
- 22- Beşiktaş'ta Sinan Paşa Hamamı.
- 23- Fındıklı'da Molla Çelebi Hamamı.
- 24- Tophane'de Kaptan (Kılıç) Ali Paşa Hamamı.
- 25- (Fener) Fenerkapısı'nda Kaptan Ali Paşa (Fener İskeleyi) Hamamı.
- 26- (Çapa) Macuncu Çarşısı'nda Müftü Ebussuud Efendi (Macuncu) Hamamı.
- 27- (Edirne) Havsa adlı kasabada (Sokollu) Mehmet Paşa oğlu Mirimiran Kasım Paşa Hamamı.
- 28- (Merkezefendi'de) Yenikapı dışında Merkez Efendi Hamamı.
- 29- Eyüp'te Nişancı (Mustafa) Paşa Hamamı.
- 30- Ortaköy'de Hüsrev Kethüda (Ortaköy) Hamamı.
- 31- İzmit'te Hüsrev Kethüda (Yenicuma) Hamamı.
- 32- Çatalca'da (Hüsrev Kethüda/Belediye) Hamamı.
- 33- Sapanca'da Merhum Rüstem Paşa Hamamı.
- 34- Kayseri'de Hüseyin Bey Hamamı
- 35- İstanbul'da (Sarıgözel) Sarıgözü Hamamı.
- 36- Zeyrek'te (Barbaros) Hayrettin Paşa (Çinili) Hamamı.
- 37- (Karagömrük) Gümrükhane'de (Barbaros) Hayrettin Paşa Hamamı.

- 38- Tophane'de Yakub Ağa Hamamı.
- 39- Zeyrek'te Haydar Paşa Hamamı inşa edilmiştir.
- 40- (Kanlıca'da) İskender Paşa Hamamı.
- 41- (Şehremini'de) Odabaşı Hamamı inşa edilmiştir.
- 42- (Beykoz) Akbaba'da Kethüda (Canfeda) Kadın Hamamı.
- 43- (Beykoz'da) Beykozu (Odabaşı Behruz Ağa) Hamamı inşa edilmiştir.
- 44- (Ortakçılar) Edirnekapısı dışında Emir Buharî Hamamı inşa edilmiştir.
- 45- Eyüp'te, türbe yakınında bir hamam (Türbe Hamamı/Eski Yeni Hamam) inşa edilmiştir.
- 46- Aynı yerde (Eyüp'te) Dere Hamamı (Akarçeşme/Çömlekçiler Hamamı) inşa edilmiştir.
- 47- Yeniköy'de Salih Paşazâde Hamamı inşa edilmiştir.
- 48- Mekke-i Mükerrreme'de bir hamamları (Sultan Süleyman Hamamı) inşa edilmiştir.
- 49- Tophane'de (Barbaros) Hayrettin Paşa Hamamı inşa edilmiştir.
- 50- (İstanbul) Kemeraltı'nda (Barbaros) Hayrettin Paşa Hamamı inşa edilmiştir.
- 51- (Cibali) Cebe Ali Kapısı'nda Rüstem Paşa Hamamı inşa edilmiştir.
- 52- Üsküdar'da Valide Sultan Hamamı inşa edilmiştir.

3- TUHFET ÜL-Mİ'MARİN

Hamd ve şükürler olsun eşsiz yaratana, gücün asıl sahibine, aziz ve celil olan Yüce Allah'a ki; temiz yeryüzünün üzerine en yeşil kubbeyi örttü ve kırları, sahraları, dokuzuncu göğü mimarsız ve ustasız, sütünsüz ve ayaksız, Kur'anı Kerim'de açıkça belirtildiği gibi yarattı. Ardından, hamurunu su ve balçıkla yoğurduğu insanı yaratıp, bütün canlıların en ulusu ve en saygını kıldı. En saf dualar soyunun en ulusu ve yaratılmışların en seçkini olan Muhammed Hazretleri'ne ki; bu dünya bahçesinde bütün canlıların yetişip boy atması, O'nun nurlu yüzünün suyunu hürmet içindir.

İlâhî Âl-i Osman taht-ü tacının serefrâzı
Şehi kişvergüşâ Sultan Murad'ı nâmver gâzi
Selim etvar bir Şah-ı Süleyman menziletdir kim
Kemâli adl-ü ihsanda bulunmaz misl-ü enbâzı
Güneş menend necmi bahtı tutsun âlemi zirâ
Velâyetle vilâyet almanındır Hân'ı mümtâzı
Cihânı hep açub yapsın imaret Çin-ü Mâçin'de
Sipahiye verib timar-ü evkâfından ifrâzı
İstanbul içre âsârı bülend olsun sipihrâsâ
Füzûn hadden hüner ehline ikram ile i'zazı.

Bu dünyada saygınlığından başka hiç bir şeyi olmayan ben, yani bu aciz kul, şehrin başmimarı Abdülmennan oğlu Sinan'ım. Gerçekte Abdullah oğlu olarak yıllar önce, Osmanlının yüksek kanununa ve Hakanlığın güzel emirlerine göre, Karaman vilayetinden devşirilen Hıristiyan oğlanlarıyla beraber devletin yüce kapağına geldim. Gelişimden sonra bir zaman İstanbul dışında çeşitli hizmetlerde kullanıldım. Ardından Acemioğlan'lığı süremi tamamlayarak yeniçeri rütbesine eriştim. Bu rütbedeyken Belgrad ve Rodos seferlerine katıldım ve Padişah'ın hiz-

metinde bulunup Sekbanlık mertebesine ulaştım. Bu rütbeyle de Mohaç Seferi'ne katıldıktan sonra Acemioğlanları Yayabaşı'sı oldum. Aradan epeyce bir süre geçmişti ki Kapıyayabaşı'lığı lütfedilip ardından Zemberekçibaşı'lıkla Alman Seferi'ne gittim. Bağdat Seferi'nde Haseki olup Padişah Alayı'nda şerefle görev yaptım. Korfo ve Pulya seferlerinden sonra Karaboğdan Seferi'ne katıldım ve ordan hayırla dönüp geldiğimde Mimarbaşı'lık hizmeti üzerime verildi. O tarihten bugüne kadar şanı yüksek üç padişahıtan Sultan Süleyman Han, Sultan İkinci Selim Han ve Sultan Murad Han Hazretlerinin saltanat dönemlerinde kesintisiz aynı görevde bulundum. Şanı yüksek üç padişahın saltanat dönemlerinde ele alınan binalardan, sadece Sultan Süleyman Han Hazretlerinin tahta çıktıktan sonra babası cennetmekan Sultan I. Selim Han için yaptırdığı imareti şerifeden başka bütün yapılar, bu aciz kullarının çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır.

**Cihân tâmirine olmasa mi'mar
Yapılmaz yalınız taş ile dıvar
Hususâ şöyle bir mi'marı âkıl
Mühendis zufûnûn dindâr-ü kâmil
Sinan'ı Kayserî meşhur nâmı
Füzun mi'marlıkda ihtimamı
Azîm-üş şan denilirse yoludur
Muazzam üç şehenşâhın kuludur
Ve ol üç ahd içinde çok imaret
Yapub buldu umurunda maheret
Veli Sultan Süleyman Camii'nde
Hüner kısmın tamam etti bu fende
Bir edna san'atiyle bîtehaşi
Yıkıb dikdi nice dikili taşı
Suyolu Çekmece Köprüsü menend
Kemer üzre kemer çattı hünermend
Birisin seyreden dâneyi zihuş
Ederdi Tâk-ı Kisra'yı feramuş
Havernak'dır eğerci şöhre-i asr
Havernak gibi yapmışdır nice kasr
Yapısına bakan ehl-i basiret
Der elbette ki üstâdına rahmet**

Yönetimimiz altında yapımı tamamlanan büyük binalar, tarihe örnek ve armağan olarak geçmesi umuduyla, bu kitapçığa (risale) yazdırılıp "Tuhfet ül-Mi'marin" diye ad konuldu. **Fihrist, giriş, oniki bölüm** ve bir **sonuçtan** oluşan bu kitapçık, inşallah hayırlı duayla anılmamıza sebep olur.

Giriş kısmı mimarlığın kuralları, binaların temelleri ve arazinin düzenlenmesiyle ilgilidir.

Birinci Bölüm:

İnşa edilen camilerin sayısını ve tamamını göstermektedir.

İkinci Bölüm:

İnşa edilen mescidlerin sayısını ve aslını göstermektedir.

Üçüncü Bölüm

İnşa edilen medreselerin sayısını ve seçkinliğini göstermektedir.

Dördüncü Bölüm:

İnşa edilen imaretlerin sayısını ve güzelliğini göstermektedir.

Beşinci Bölüm:

İnşa edilen darüşşifaların asıllarını ve sayısını göstermektedir.

Altıncı Bölüm:

İnşa edilen sarayların sayısını ve çokluğunu göstermektedir.

Yedinci Bölüm:

İnşa edilen suyolu kemerlerini göstermektedir.

Sekizinci Bölüm:

İnşa edilen köprüleri göstermektedir.

Dokuzuncu Bölüm:

İnşa edilen bahçelerdeki kasır ve köşkleri göstermektedir.

Onunçu Bölüm:

İnşa edilen hamamları göstermektedir.

Onbirinci Bölüm:

İnşa edilen mahzenleri göstermektedir.

Onikinci Bölüm:

İnşa edilen kervansarayları göstermektedir.

Sonuç:

Bu aciz kulun çalışmalarını göstermektedir.

Bu giriş bölümünde mimarlığın kurallarının, yapıların temellerinin ve arazinin düzenlenmesinin bilinmesi gerektiği açıklanmaktadır. Akıllı kişiler ve düşünme yeteneği olanlarca çok iyi bilinir ki, insan eliyle bina yapılmasının makbul bir iş sayılması, çok eski tarihlerde başlamıştır. İnsanoğulları bir zaman sonra dağlardan ve mağaralardan sıkılarak köyler, kasabalar, şehirler yapmaya eğilim göstermişlerdir. İnsanlar medenileştikçe, zaman içinde imar faaliyetleri de hızla gelişmiş, herkes kendisinden bir anı kalmasını istediği için çok sayıda bina yapılmıştır. Hatta, dünyada bir benzeri daha bulunmayan Ayasofya, Agnados adlı mimar tarafından on dört yılda tamamlanmıştır. Ancak yapının bitirilişinden birkaç yıl sonra, yassı olan kubbesinin yıkıldığı ve aynı mimar-mühendis tarafından çeşitli güçlüklerle yeniden inşa edildiği tarihte açık olarak belirtilmektedir. Böyle olduğu için, bu aciz kul yani ben Kayserili Sinan da her yapının bitirilmesine kadar olan zaman içinde büyük sıkıntılar çektim. Ancak bu sıkıntıların tamamı, büyük Osmanlı'nın ülkeler fetheden uğurlu devletini ve yüce himmetini yükseltmek için olduğundan, gönlümüzdeki doğruluğunun bereketlendiğine hiç şüphe yoktur. Doğrusu mimarlıktan daha zor bir sanat yoktur. Kim bu şerefli mesleği yapıyorsa, inşa ettiği binanın yeri sağlam olmadıkça temele başlamasın. Ayrıca yapının temelini çok dikkatli hazırlamalı ve mutlaka bütününde sağlam zemine ulaşmalıdır. Filayakların, sütunların ve koltukların yanısıra, üst yapıda yeralan kubbe, yarım kubbe ve kemerleri çok özenli şekilde inşa etmeli ayrıca erken bitirme gerekçesiyle çok acele edilmemelidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Camileri Göstermektedir:

- 1- İstanbul'da Sultan Selim Han Camii, İmareti, Türbesi ve Medresesi: 1 medrese, 1 mektep, Sultan Selim Han Türbesi, Haseki (Hafsa) Sultan Türbesi.
- 2- Şehzade Sultan Mehmet Han Camii Şerifi, Türbesi, Medresesi ve İmareti: 1 medrese, 2 mektep, İstanbul'da Rüstem Paşa Türbesi (Şehzade Camii haziresinde), Rüstem Paşa'nın kızının türbesi (Şehzade Camii haziresinde).
- 3- Tophane'de Şehzade Cihangir Camii Şerifi.
- 4- Şam'da Sultan Süleyman Han Camii Şerifi (Şam Süleymaniye Camii): 1 medrese, 1 imaret. Yıl 958 (M. 1551).
- 5- Mekke'de Kâbe-i Muazzama'nın onarımı: Mısır valisi Ali Paşa'ya bildirilen buyruk üzerine o sırada Mısır'da başmimar olan Kara Mustafa, Mekke'ye gönderilerek Kâbe-i Muazzama'nın bozulan yerleri onarılmıştır.
- 6- İstanbul'da Sultan Süleyman Han Camii Şerifi: 4 medrese, 1 mektep, 1 darülhadis, 1 tıp medresesi, 1 darüşşifa, Sultan Süleyman Türbesi, Haseki Sultan (Hürrem Sultan) Türbesi.
- 7- Çorum'da Selçuklulardan merhum Sultan Alâaddin Camii (Ulu Camii) yeniden onarılmıştır.

- 8- Edirne'de Sultan Selim Han Camii Şerifi: 1 medrese, 1 darülkurra, 1 mektep.
- 9- Karapınar'da Sultan Selim Han Camii Şerifi, İmaret ve Hanı.
- 10- İstanbul'da merhum Sultan Bayezid Camii Şerifi bir büyük kemerin yenilenmesiyle sağlamlaştırılmıştır. Yıl 981 (M 1573).
- 11- Atpazarı'nda Haseki Sultan Camii Şerifi: 2 medrese, 1 darüşşifa, 1 mektep.
- 12- Üsküdar'da Valide Sultan (Nurbanû Sultan) Camii Şerifi (Atik Valide Camisi): 1 medrese, imaret, han, tekke.
- 13- Bağdat'da İmam-ı Azam Camii Şerifi ve Tekkesi.
- 14- Edirnekapi'da Rüstem Paşa'nın eşinin (Mihrimah Sultan) Camii Şerifi: 1 medrese ve Sadrazam Ahmet Paşa Türbesi de buradadır.
- 15- Üsküdar'da Rüstem Paşa'nın eşinin (Mihrimah Sultan) Camii Şerifi, İmaret ve Medresesi.
- 16- Aksaray mahallesinde Osman Şah'ın Validesi ve Sultan Süleyman Han'ın kızkardeşi olan Sultanın (?) Camii Şerifi (Osman Şah validesi Camii).
- 17- Eyyub-i Ensarî'de (Eyüp'te) Şah Sultan Camii Şerifi: 1 Tekke.
- 18- Bağdat'ta Şeyh Abdülkadir-i Geylânî Camii Şerifi ve Tekkesi.
- 19- Yenibahçe yakınında Sultan Bayezid'in kızı olan Sultanın (?) Camii Şerifi.
- 20- Manisa'da Sultan Murad Han Camii Şerifi (Muradiye Camii).
- 21- Ayasofya yakınında (Ayasofya haziresinde) Sultan İkinci Selim'in muhteşem türbesi ve Valide Sultan Türbesi (?): Her biri için ayrı bir türbe yapılmıştır.
- 22- Kâbe-i Muazzama'nın kubbesi Sultan Murad Han'ın zamanında tamamlanmıştır (onarım).
- 23- Kudüs'de Camii Şerif (Kubbet üs-Sahra), medrese ve imaret.
- 24- (Kırım) Gözlev'e'de Tatar Han Camii. Türbesi de buradadır.
- 25- Kütahya'da Sultan Orhan Camii (Ulu Cami) yenilenmiştir.
- 26- Tahtakale'de merhum Rüstem Paşa Camii Şerifi ve 1 medrese.
- 27- Sapanca'da Camii Şerif (Rüstem Paşa Camii) ve imaret.
- 28- (Tekirdağ) Rodoscuk'da Camii Şerif (Rüstem Paşa Camii) ve medrese.
- 29- (Yalova) Samanlı'da Camii Şerif (Rüstem Paşa Camii).
- 30- Silivri'de Camii Şerif (Rüstem Paşa Camii).
- 31- İki han... adlı yerde. Bolu yakınında (?)
- 32- Bolu'da Camii Şerif (Ferhad Paşa Camii).
- 33- Sadrazam Mustafa Paşa Camii Şerifi (Bolu'da).
- 34- Sofya'da Bosnalı Mehmet Paşa Camii Şerifi.
- 35- İzmit'de Pertev Paşa (Yenicuma) Camii Şerifi. Eyyüb'de Pertev Paşa Türbesi.
- 36- Silivrikapi'da Hadım İbrahim Paşa Camii Şerifi. Türbesi de oradadır.
- 37- Bali Paşa Camii Şerifi. Türbesi de oradadır (Yenibahçe).
- 38- Gebze'de Mısır Mirimiranı (Çoban) Mustafa Paşa Camii Şerifi, İmaret, Medresesi ve Türbesi.
- 39- (Tekirdağ) Ereğli kasabasında Sadrazam Ali Paşa Camii Şerifi. Türbesi Eyüp'tedir.
- 40- Adana yakınında (?) Ereğli'de (Konya) Dukakinzâde Cami Şerifi. Türbesi

Eyüp'tedir.

- 41- Topkapısı içinde maktul Sadrazam Ahmet Paşa (Kara Ahmet Paşa) Camii Şerifi ve Türbesi.
- 42- Kadirga limanında Sadrazam Mehmet Paşa (Sokollu Mehmet Paşa) Camii Şerifi: 1 medrese, 1 tekke. Türbesi Eyüb'de.
- 43- Kasımpaşa semtinde, Azapkapı'da Sadrazam Mehmet Paşa (Sokollu Mehmet Paşa) Camii Şerifi.
- 44- Burgaz'da (Lüleburgaz) Sadrazam Mehmet Paşa (Sokollu Mehmet Paşa) Camii Şerifi, İmaret ve Medresesi.
- 45- (Karagümrük'te) Vezir Nişancı Mehmet Paşa Camii Şerifi, Türbesi. Eyüb'de Siyavuş Paşa evladı türbesi.
- 46- Kasımpaşa'da Piyale Paşa Camii Şerifi.
- 47- Sadrazam Mesih (Mehmet) Paşa Camii Şerifi ve Türbesi (Yenibahçe).
- 48- Mehmet Ağa Camii Şerifi ve Türbesi (Fatih-Çarşamba)
- 49- Havsa'da Mehmet Paşa'nın (Sokollu) oğlu Kasım Paşa Camii Şerifi.
- 50- Kanlıca'da İskender Paşa Camii.
- 51- Kayseri'de Kızıl (Hacı) Ahmet Paşa (Kurşunlu) Camii.
- 52- (Mostar) Hersek'te (Karagöz) Sofu Mehmet Paşa Camii Şerifi.
- 53- Ankara'da Cenabi Paşa Camii Şerifi.
- 54- Beşiktaş'ta Kaptan Sinan Paşa Camii Şerifi, Türbesi.
- 55- Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii Şerifi. Türbesi de buradadır.
- 56- Kayseri'de Osman Paşa Camii Şerifi.
- 57- Tırhala'da (Trikkala) Osman Paşa Camii Şerifi.
- 58- İzmit'te Rüstem Paşa'nın kethüdası, Mehmet Bey (Fevziye) Camii Şerifi.
- 59- Eyyub-i Ensari'de (Eyüp'te) Zâl Paşa (Zal Mahmut Paşa) Camii Şerifi: 2 medrese, eşi ile beraber yattığı türbesi de buradadır.
- 60- Babaeski'de Sadrazam (Semiz) Ali Paşa Camii Şerifi.
- 61- Çatalca'da Vezir Ferhad Paşa Camii Şerifi.
- 62- Kastamonu'da Vezir Ferhad Paşa Camii Şerifi.
- 63- Budin'de maktul (Sokollu) Mustafa Paşa Camii. Türbesi de buradadır.
- 64- Kütahya'da (Lala) Hüseyin Paşa Camii. Türbesi Eyüp yolundadır.
- 65- Kasımpaşa adıyla tanınan mahallede (Güzelce) Kasım Paşa Camii. 1 medrese.
- 66- Erzurum'da (Lala) Mustafa Paşa Camii.
- 67- Âmid'de (Diyarbakır) İskender Paşa Camii.
- 68- Âmid'de (Diyarbakır) Sofu Mehmet Paşa Camii: Van'da da medresesi var. Osman Paşa Türbesi (Diyarbakır'da Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi). Ayas Paşa Türbesi (Diyarbakır'da).
- 69- Âmid'de (Diyarbakır'da) Behram Paşa Camii. Türbesi Üsküdar'dadır.
- 70- Âmid'de (Diyarbakır'da) Hadım Ali Paşa Camii: 1 medrese.
- 71- Âmid'de (Diyarbakır'da) Melek Ahmet Paşa Camii.
- 72- Van'da Hüsrev Paşa Camii: 1 medrese.
- 73- Üsküdar'da Şemsi Paşa Camii: 1 tekke ve türbesi

74. Üsküdar'da Anadolu Kadiaskeri Mevlâna Ahmedî Efendi Camii.
75. Ahırkapı'da Kapuağası Mahmut Ağa Camii ve Türbesi.
76. Yenikapı'da (Ferruh ?) Paşa Camii Şerifi
77. Tophane'de Müftizzeman Muhyiddin Çelebi (Çukurcuma) Camii Şerifi.
78. Beşiktaş yolunda / Yeniyalı yakınında Kadı Molla Çelebi Camii Şerifi.
79. Yenibahçe'de / Molla Gûrani yakınında Kadiasker Abdurrahman Çelebi Camii Şerifi. Türbesi de onun yakınında (Çapa).
80. Edirnekapısı içinde Şeyh Emiri Buharî Camii (Otakçılar).
81. Basra'da (Maktul) Ayas Paşa Camii.
82. Bağdat'da Murat Paşa Camii.
83. Yenikapı dışında Şah Sultan Camii. Şeyh Merkez Efendi ruhuna.
84. Tophane'de merhum Başdefterdar Ebulfazl Efendi Camii Şerifi. Türbesi de buradadır.
85. Edirne'de Defterdar Mustafa Çelebi Camii.
86. Edirne'de/Taşlık'da Mahmut Paşa Camii Şerifi. Vakıfların zaviyesi olarak inşa edilmiştir.
87. Eyüb'te Koca Nişancı (Mustafa) Paşa Camii. Emir Buhari mahallesi.
88. Balat'ta Ferruh Kethüda Camii Şerifi.
89. Halep'de Hüsrev Paşa (Hüsreviye) Camii ve 1 medrese. Türbesi İstanbul'dadır.
90. Halep'de Âdiliyye Camii, Dukakinzâde (Mehmet Paşa) yaptırmıştır.
91. Kadiçeşmesi'nde Mimarbaşı Sinan Ağa Camii (Mimar Sinan Mescidi) Yenibahçe.
92. Balat içinde Dregoman (Drağman) Yunus Bey Camii.
93. Isparta'da Firdevs Bey Camii Şerifi: Beşiktaş'ın yukarısında Yahya Çelebi Türbesi.
94. İstanbul'da / İzmir İskelesinde Ahi Çelebi Camii Şerifi.
95. Unkapanı yakınında Süleyman Subaşı Camii Şerifi.
96. Yenibahçe'de Hürrem Çavuş Camii (Karagümrük).
97. Sötlüce'de Mahmud Çavuşbaşı Camii.
98. Kocamustafapaşa Mahallesinde Hoca Husrev (Ramazan Efendi) Camii.
99. Sulumanastır'da Hamamlu (Hamamî) Hatun Camii (Samatya)
100. Sebzebane içinde (Yemiş İskeleyi'nde) Ahi Çelebi Camii. Yanmış ve yeniden tamir edilmiştir (Eminönü)
101. Unkapanı yakınında Süleyman Subaşı Camii yanmış ve yeniden inşa edilmiştir.
102. İzmit'te Abdüsselâm (İmaret) Camii, mescitten camiye dönüştürülmüştür.
103. Üsküplü Çeşmesi yakınında bulunan bir mescid, Anadolu Defterdarlığından emekli olan Süleyman Çelebi tarafından camiye dönüştürülmüştür (Defterdar Süleyman Çelebi Camii) Cibali.
104. Değirmenciler'de Turşucuzade Hüseyin Çelebi Camii yeniden inşa edilmiştir (Hasköy).
105. Ulaş adlı köydeki Memi Kethüda Camii yeniden inşa edilmiştir (Sivas)

- 106- İznik'teki Camii Atik (Ayasofya Camii) yeniden inşa edilmiştir.
- 107- Eyüp'te merhum Düğmecibaşı Mescidi sonradan camiye dönüştürülmüştür.
- 108- Tetimmatı Semaniye yakınında Mevlânâ Hâcegizade Camii (Fatih).
- 109- Beşiktaş'da (Barbaros) Hayreddin Paşa Türbesi.
- 110- Yenibahçe yakınında Şah Huban (Hatun) Türbesi
- 111- (Kerkük) Şehrizor, Gülanber Kalesi'nde Merhum Sultan Süleyman Camii Şerifi.
- 112- Van Kalesi'nde merhum Sultan Süleyman Camii Şerifi.

İKİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Mescidleri Göstermektedir:

- 1- Yenibahçe'de yanan mescidin yerine inşa edilen Rüstem Paşa Mescidi Şerifi.
- 2- İsakapusu'nda (Esekapı'da) inşa edilen İbrahim Paşa (Hadım İbrahim Paşa) Mescidi Şerifi.
- 3- Yenibahçe semtinde inşa edilen Sinan Paşa Mescidi.
- 4- Üsküdar'da inşa edilen Hacı Paşa Mescidi.
- 5- Kumkapı yakınında inşa edilen İbrahim Paşa Zevcesi Mescidi (Muhsine Hatun Mescidi).
- 6- Topkapı yakınında Müfti Çivizâde Mescidi.
- 7- Edirnekapı dışında, Emir Buhari yakınında Sarayağası Davud Ağa Mescidi (Eyüp)
- 8- Azablar Hamamı yakınında Müfti Hâmid Efendi Mescidi. Odaları mülazimlere (Zeyrek).
- 9- Gümrükhane yöresinde Emir Ali (Çelebi) Mescidi. (Karagümrük).
- 10- Yenibahçe'de inşa edilen Mimarbaşı Sinan Ağa Mescidi.
- 11- Sötlüce'de Hekimbaşı Kaysunizâde Mescidi (Halıcıoğlu)
- 12- Gümrükhane ve Zincirlikuyu yakınında Üçbaş (Nurettin Hamza) Mescidi (Karagümrük)
- 13- Başdefterdar Şerifezâde Mehmet Çelebi Mescidi (Fatih-Çarşamba)
- 14- Lânga yakınında Bezirgânzâde Bayram Çelebi (Yokuşbaşı) Mescidi. (Samatya)
- 15- Defterdar'ın yaptırdığı diğer Mahmut Çelebi Mescidi (Defterdar).
- 16- Yenibahçe yakınında Yeniçeri Kâtibi Hafız Mustafa Çelebi Mescidi.
- 17- Kasımpaşa'da, Derehamamı yakınında Şehremini Hasan Çelebi Mescidi (Emin Bey Camii).
- 18- Ağaçayırı yakınında Hacı Hamza Mescidi (Kocamustafapaşa).
- 19- Silivrikapısı yakınında Takyeci (Arakiyeci) Ahmet (Çelebi) Mescidi. Kocamustafapaşa.
- 20- Topkapısı dışında Defter Emini İlyaszâde Mescidi.
- 21- Lûtfi Paşa çarşısı yakınında Simkeşbaşı İskender Ağa Mescidi. (Simkeş Camii) Yenibahçe.

- 22- Eyüp'te Arpacıbaşı Mescidi.
- 23- Davudpaşa yakınında Kırımîzâde Mescidi.
- 24- Silivrikapı'da, Ağa Çayırı yakınında Çavuş Mescidi.
- 25- Fenerkapı'nın içinde Yayabaşı Mescidi (Fener)
- 26- Sultan Selim tarafında Abdi Subaşı Mescidi.
- 27- Lânga tarafında Şeyh Ferhad Mescidi (Kumkapı).
- 28- Sultan Selim İmareti yakınında Bezzazistan Kethüdası Hüseyin Çelebi Mescidi (Yavuz Selim).
- 29- Eyüp'te Karcı Süleyman (Subaşı) Mescidi (Münzevi Camii).
- 30- İstanbul'da Karcı Süleyman (Subaşı) Mescidi (Kirazlı Mescid) Süleymaniye.
- 31- Kasımpaşa'da Yahya Kethüda Mescidi (Yahya Kahya Camii).
- 32- Kasımpaşa'da Kiremitçi Ahmet Çelebi (Kırmızı Minare) Mescidi. Hasköy.
- 33- Kasımpaşa'da Eski Saray Pazarbaşı Memi Kethüda Mescidi.
- 34- Çukurhamam yakınında Müftü Kadızâde (Çırçır) Mescidi (Fatih).
- 35- Sarı (Hacı) Nasuh Mescidi (Aynalı Çeşme Camii). Sarıgözel.
- 36- Kasab (Hacı) İvaz (Ayvaz Kasap) Mescidi (Sarıgözel).
- 37- Tok (Hacı) Hasan Mescidi. (Zeyrek).
- 38- Atik Ali Paşa yakınında Hacı İlyas Mescidi (Sarıgözel).
- 39- Sur dışında Tüfekhane Mescidi (Unkapanı).
- 40- Kemhâcılar Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar).
- 41- Kuyumcular Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar).
- 42- Hasköy'de Saraçhane'ye ait olan mescid (Saraçhane Mescidi).
- 43- Ayasofya yakınında, Hersek bodrumu üstünde bulunan Mescidi Şerif (Hersek Bodrumu Mescidi).
- 44- Büyükçekmece'de, Köprü yakınındaki mescid (Sokollu Mehmet Paşa Mescidi).
- 45- Payas'ta, Halep yolunda Sadrazam Mehmet Paşa'nın (Sokollu Mehmet Paşa) inşa ettirdiği Cami (Sokollu Mehmet Paşa Camii).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İnşa Edilen medrese, Darülhadis ve Darülkurraları Göstermektedir:

- 1- Mekke-i Mukerreme'de Sultan Süleyman Han Medresesi.
- 2- İstanbul'da Sultan Selim Medresesi. Sultan Süleyman Han inşa ettirmiştir. Halıcılar Köşkü'nde.
- 3- İstanbul'da Şehzâde Sultan Mehmet Medresesi. Sultan Süleyman Han inşa ettirmiştir.
- 4- İstanbul'da Sultan Süleyman Han Medresesi. Kendi külliyesine (Süleymaniye) dahildir. 4 Medrese (Evvel, Sani, Salis, Rabi).
- 5- (İstanbul'da Sultan Süleyman Han) Darülhadisi.
- 6- (İstanbul'da Sultan Süleyman Han) Darüttıbbı.

- 7- Edirne'de Sultan II. Selim Medresesi. 1 Medrese.
- 8- Çorlu'da Sultan Süleyman Han Gazi Medresesi. 1 Medrese.
- 9- Avratpazarı'nda merhum Haseki (Hürrem) Sultan Medresesi. 1 Medrese.
- 10- (Yavuz Sultan Selim'de) Kariye Medresesi. 1 Medrese.
- 11- Üsküdar'da Valide Sultan (Atik Valide) Medresesi. 1 Medrese.
- 12- Üsküdar'da Rüstem Paşa'nın eşinin (Mihrimah Sultan) Medresesi. 1 Medrese.
- 13- Edirnekapısı'nda adigeçen sultanın (Mihrimah Sultan) Medresesi. 1 Medrese.
- 14- Kadırga Limanı'nda (Sokollu) Mehmet Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 15- Eyüp'te (Sokollu) Mehmet Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 16- Langa yakınında Osman Şah Validesi Medresesi. 1 Medrese.
- 17- İstanbul'da (Cağaloğlu) Rüstem Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 18- İstanbul'da Ali Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 19- Topkapısı'nda Maktul (Kara) Ahmet Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 20- (İstanbul-Babıâli'de) Sofu Mehmet Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 21- (İstanbul'da) İbrahim Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 22- (İstanbul-Beşiktaş'da) Sinan Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 23- (İstanbul-Kanlıca'da) İskender Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 24- (İstanbul-Kasımpaşa'da) Kasım Paşa Medresesi. 1 Medrese.
- 25- Babaeski'de (Semiz) Ali Paşa Medresesi.
- 26- Gebze'de (Çoban) Mustafa Paşa Medresesi.
- 27- (İstanbul) İsakapısı yakınında (Hadım) İbrahim Paşa Medresesi.
- 28- (Üsküdar'da) Şemsi Paşa Medresesi.
- 29- İstanbul (Alemdar'da) Kapıağası merhum Cafer Ağa Medresesi (Soğukkuyu Medresesi).
- 30- (İstanbul-Çapa'da) Ahmet Ağa Medresesi.
- 31- (İstanbul-Ahırkapı'da) Kapıağası Mahmut Ağa Medresesi.
- 32- İstanbul (Zeyrek'te) Müfte Hamid Efendi Medresesi (Filyokuşu Medresesi).
- 33- İstanbul (Karagümrük'te) merhum Ma'lûlzâde Medresesi (Ma'lûl Efendi/İncirli Medrese).
- 34- (İstanbul-Karagümrük'te) Ümm-i Veled Medresesi.
- 35- (İstanbul-Karagümrük'te) Üçbaş (Nurettin Hamza) Medresesi.
- 36- (İstanbul-Fatih'te) Kadiasker Perviz Efendi Medresesi.
- 37- Beşiktaş'ta merhum Yahya Çelebi (Yahya Efendi) Medresesi.
- 38- (İstanbul-Küçükçekmece'de) Defterdar Abdüsselâm Bey (Abdüsselâm Çelebi) Medresesi.
- 39- (İstanbul-Laleli'de) Hekim Mehmet Çelebi Medresesi.
- 40- (İstanbul-Fatih'te) Tûtî Kadı Medresesi.
- 41- (İstanbul-Fatih'te) Merhum Baba Çelebi Medresesi.
- 42- (İstanbul-Vefa'da) Kirmasti Medresesi. Yenilenmiştir.
- 43- (İstanbul-Çarşamba'da) Hüseyin Çelebi Medresesi.
- 44- (İstanbul-Küçükpazar'da) Emir Sinan (Efendi) Medresesi.
- 45- (İstanbul-Parmakkapı'da) Şahkulu Medresesi (Sinekli Medrese).

- 46- (İstanbul-Draman''da) Drağman Yunus Bey Medresesi.
- 47- (İstanbul-Süleymaniye'de) Karcı Süleyman (Süleyman Subaşı) Medresesi.
- 48- Ankara'da Hüsrev Kethüda Medresesi.
- 49- İstanbul'da Hüsrev Kethüda Medresesi.
- 50- Üsküdar'da Gülfem Hatun Medresesi.
- 51- Üsküdar'da Hacı Kadın Medresesi.
- 52- (İstanbul-Karagümrük'te) Sekban Ali Bey Medresesi.
- 53- (İstanbul-Altımermer'de) Nişancı Mehmet Çelebi (Bey) Medresesi.
- 54- (İstanbul) Küçükkaraman yakınında Kadı Hakim Çelebi Medresesi.
- 55- Yavuz Sultan Selim yakınında Bezzaistan Kethüdası Hüseyin Çelebi Medresesi.
- 56- (İstanbul-Çarşamba) Kadiçeşmesi yakınında Defterdar Şerifezâde Medresesi.
- 57- İstanbul'da (Süleymaniye) Sultan Süleyman Han Darülkurrası.
- 58- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Darülkurrası.
- 59- (İstanbul'da) Hüsrev Kethüda Darülkurrası.
- 60- Eyüp'te Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa Darülkurrası.
- 61- Edirne'de Sultan II. Selim Han Darülkurrası.
- 62- (İstanbul-Sultan Selim'de) Sultan (I.) Selim Han Gazi Mektebi.
- 63- (İstanbul-Süleymaniye'de) Sultan Süleyman Han Gazi Mektebi.
- 64- (İstanbul-Şehzadebaşı'nda) Şehzâde Sultan Mehmet Mektebi.
- 65- (İstanbul-Haseki'de) Haseki Sultan Mektebi.
- 66- (İstanbul-Üsküdar'da) Valide Sultan (Atik Valide) Mektebi.
- 67- (İstanbul-Fatih) Küçükkaraman'da Müftü Sa'di Çelebi (Efendi) Darülkurrası.
- 68- İstanbul'da Bosnavî Mehmet Paşa Darülkurrası.
- 69- (İstanbul-Fatih) Çukurhamam yakınında Kadızâde Müftü Efendi (Çırçır) Darülkurrası.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İnşa Edilen İmaretlerin Sayısını Göstermektedir:

- 1 (Mekke) Ka'be-i Muazzama'da merhum Haseki Sultan İmareti.
- 2- İstanbul'da (Yavuz Selim) Sultan Selim Han İmareti.
- 3- İstanbul'da Şehzâde Sultan Mehmet İmareti (Darüzzıyafe)
- 4- İstanbul'da Sultan Süleyman (Süleymaniye) Gazi İmareti (Darüzzıyafe).
- 5- (Konya) Karapınar'da Sultan (II.) Selim İmareti.
- 6- Çorlu adlı kasabada Sultan Süleyman Han İmareti.
- 7- Üsküdar'da Rüstem Paşa'nın eşinin (Mihrimah Sultan) İmareti.
- 8- Üsküdar'da Valide Sultan (Atik Valide) İmareti.
- 9- Manisa'da Sultan Murat (Muradiye) İmareti.
- 10- Gebze'de Mısır'dan gelen (Çoban) Mustafa Paşa İmareti.
- 11- (Tekirdağ) Rodosçuk adlı kasabada merhum Rüstem Paşa İmareti.
- 13- Burgoz'da (Lüleburgaz) merhum Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa İmareti.

- 14- (Edirne) Havsa'da merhum Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa'nın oğlu Kasım Paşa İmareti.
- 15- (Yugoslavya) Bosna'da (Sarajevo) adı geçenin (Sokollu Mehmet Paşa) İmareti.
- 16- Payas'ta Veziriazam Sokollu Mehmet Paşa İmareti.
- 17- Şam'da merhum Sultan Süleyman Han İmareti.
- 18- Bolu'da Şemsi Paşa İmareti.
- 19- Konya'da Molla Hüdâvendigâr'ın üzerinde bulunan İmaret (Mevlânâ İmareti) onarılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Darüşşifaların Sayısını Göstermektedir:

- 1- İstanbul'da merhum Sultan Süleyman Han'ın inşa ettirdiği darüşşifa (Süleymaniye Darüşşifası).
- 2- İstanbul'da Haseki Sultan'ın inşa ettirdiği darüşşifa (Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası).
- 3- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Darüşşifası.

ALTINCI BÖLÜM

İnşa Edilen Sarayların Sayısını Göstermektedir:

- 1- Saray-ı Atik-i Hümayun (Beyazıt'taki Eski Saray) yangından sonra onarılmıştır. Daha sonra da çeşitle seferler elden geçirilmiş ve ek binalar yapılmıştır.
- 2- Saray-ı Cedid-i Hakanî (Topkapı Sarayı). İç Sarayı tümüyle Sultan (III.) Murat Han inşa ettirmiş, sarayın kiler ve mutfak bölümleri de yandığı için yeniden yapılmıştır.
- 3- Üsküdar Sarayı (Ayazma Sarayı), Sultan Süleyman Han zamanında inşa edilmiştir. Yıl 958 (M. 1551).
- 4- Galata Sarayı. Sultan (III). Murat Han Gazi zamanında onarılmıştır.
- 5- At Meydanı'nda bulunan Saray (Atmeydanı Sarayı) onarılmıştır.
- 6- Kandilli Bahçesi Sarayı yenilenerek inşa edilmiştir.
- 7- Fenerbahçesi Sarayı
- 8- Silivrikapısı yakınında bulunan Saray-ı Âliye (Yenikapı Sarayı).
- 9- (Kadırga'da) Rüstem Paşa Sarayı.
- 10- Kadırga Limanında (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı. Yenilenmiştir.
- 11- Ahırkapı'da (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı.
- 12- İstavroz'da (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı.
- 13- İstanbul (Süleymaniye'de) Siyâvuş Paşa Sarayı.
- 14- Üsküdar'da Siyâvuş Paşa Sarayı.
- 15- İstanbul'da Saray-ı Sani-i Mehmet Paşa (Sofu Mehmet Paşa Sarayı).
- 16- Üsküdar'da Nişancı Mehmet Paşa Sarayı.
- 17- (İstanbul'da) Veziriazam (Koca) Sinan Paşa Sarayı.

- 18- Atmeydanı'nda Veziriazam (Güzel) Ahmet Paşa Sarayı.
- 19- Vefa Meydanı'nda Pertev Paşa Sarayı.
- 20- (Beyazıd'da) Ferhat Paşa Sarayı.
- 21- (Hocapaşa'da) Sofu Mehmet Paşa Sarayı.
- 22- Atmeydanı'nda Rüstem Paşa'nın kardeşi Kaptan (Kaptanıderya) Sinan Paşa Sarayı.
- 23- Yenibahçe'de (Babüssaade Ağası) Mahmut Ağa Sarayı.
- 24- Halkalı Pınarı (Halkalı) yakınında Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa Sarayı. Kendi çiftliğinde.
- 25- Sur dışında Veziriazam (Güzel) Ahmet Paşa Sarayı ve bahçesi.
- 26- Şehir dışında Bosnalı Mehmet Paşa Sarayı.
- 27- Şehir dışında Zal (Mahmut) Paşa Sarayı ve çiftliği.
- 28- Rüstem Çelebi Çiftliği ve Sarayı. Mehmet Paşa ile Hüsrev kethüda çiftlikleri arasında.
- 29- Kasımpaşa Çeşmesi yakınında Şah Huban Kadın Sarayı.

YEDİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Suyolu Kemerlerini Göstermektedir:

- 1- (Kağıthane'de) Evvel Bend (Paşa Dere) Kemer.
- 2- (Kemerburgaz'da) Uzun Kemer.
- 3- (Cebeciköy'de) Gözlüce (Güzelce) Kemer.
- 4- (Kemerburgaz'da) Kovuk (Müderrisköyü) Kemer.
- 5- (Kemerburgaz'da) Muğlova (Mağlova) Kemer.
- 6- (Kağıthane'de) Havz-ı Kebîr (Büyük Havuz) Sular burada toplanır.

Bunlardan başka birkaç kemer daha vardır. Müderriş Köyü yakınında da bir kemer bulunmaktadır. Muğlova (Mağlova) Kemer ile Uzun Kemer selden harap olmuş ve tekrar yapılmıştır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Köprüleri Göstermektedir:

- 1- Büyük Çekmece (Sultan Süleyman) Köprüsü. Bazı gözlerini sel almış ve yeniden yapılmıştır.
- 2- Silivri (Sultan Süleyman) Köprüsü.
- 3- (Çoban) Mustafa Paşa Köprüsü. Meriç nehri üzerinde.
- 4- Marmara'da (Tekirdağ-Marmaracık) Mehmet Paşa (Sokollu Mehmet Paşa) Köprüsü.
- 5- Halkalı Pınar'da (İstanbul-Halkalı) Odabaşı Köprüsü.
- 6- Harami Deresi'nde (İstanbul-Haramidere) Kapıağası Köprüsü.
- 7- Gebze yolunda Sultan Süleyman (Dil İskeleyi) Köprüsü.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Bahçelerde İnşa Edilen Kasır ve Köşkleri Göstermektedir:

- 1- Üsküdar Bahçesi'nde Sultan Selim Han (II. Selim) Köşkü.
- 2- Üsküdar Bahçesi'nde Sultan Murat Han (III. Murat) Köşkü.
- 3- Eski Saray'da Sultan Murat Han (III. Murat) Köşkü.
- 4- Saray-ı Amire'nin (Topkapı Sarayı) dışındaki bahçede Sultan Bayezit Köşkü, Sultan Murat Han (III. Murat) tarafından yenilenmiştir.
- 5- Eyyubî Ensari (Eyüp) yolunda, Sütlüce yakınında İskender Çelebi Bahçesi'nde bulunan köşkler Sultan Murat Han (III. Murat) tarafından yenilenmiştir.

ONUNCU BÖLÜM

İnşa Edilen Hamamları Göstermektedir:

- 1- (Mekke) Kabe-i Muazzama'da (Sokollu) Mehmet Paşa Hamamı.
- 2- Medine-i Münevvere'de aynı şekilde (Sokollu Mehmet Paşa Hamamı.)
- 3- İstanbul'da (Süleymaniye Külliyesinde) Sultan Süleyman Han Hamamı (Dökmeçiler Hamamı).
- 4- (İstanbul-Yavuz Selim'de) Sultan (I.) Selim Han Hamamı. Topkapı Sarayı'nda üç adet hamam binası inşa edilmiştir:
- 5- Topkapı Sarayı'nda birinci hamam.
- 6- Topkapı Sarayı'nda ikinci hamam.
- 7- Topkapı Sarayı'nda üçüncü hamam.
- 8- Üsküdar Sarayı'nda bir hamam inşa edilmiştir.
- 9- (Sultanahmet'te) Merhume Haseki Sultan Hamamı (Haseki Hürrem Sultan/Ayasofya Hamamı).
- 10- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Hamamı.
- 11- Aynı kasabada (Üsküdar) Çifte Hamam.
- 12- İstanbul-Yenikapı'da adigeçenin hamamı (Atik Valide Sultan Hamamı).
- 13- Dikilitaş'ta Ali Paşa İmareti yakınında adigeçenin çifte hamamı.
- 14- (Konya) Karapınar'da Sultan II. Selim Hamamı.
- 15- Edirnekapısı yakınında Rüstem Paşa'nın eşinin hamamı. (Mihrimah Sultan/Edirnekapı Hamamı).
- 16- (İstanbul-Yenibahçe'de) Veziriazam Lütfi Paşa Hamamı.
- 17- Galata-Azapkapısı'da Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa Hamamı (Yeşildirek Hamamı).
- 18- Edirne'de adigeçen (Sokollu) Mehmet Paşa'nın hamamı.
- 19- (İstanbul) Yenibahçe'de Koca Mustafa Paşa Hamamı (Eski Ali Paşa Hamamı).
- 20- Silivrikapısı yakınında (Hadım) İbrahim Paşa Hamamı.
- 21- Beşiktaş'ta Kaptan Sinan Paşa Hamamı.
- 22- İstanbul'da Zeyrek mahallesinde Vezir Haydar Paşa Hamamı.

- 23- İstanbul'da Kırkçeşme yakınında Hayreddin Paşa Hamamı.
- 24- Fenerkapısı yakınında Kaptan Ali Paşa Hamamı (Fener İskeleyi Hamamı).
- 25- Tophane'de merhum (Kılıç) Ali Paşa Hamamı (Tophane Hamamı).
- 26- Beşiktaş'ta giderken yalı kenarında Kadiasker Molla Çelebi Hamamı (Fındıklı Hamamı).
- 27- (Samatya) Sulumanastır da Kapağası Mahmut Ağa Hamamı.
- 28- Ortaköy'de Rumelihisarı yolunda Hüsrev Kethüda Hamamı (Ortaköy Hamamı).
- 29- (Çapa) Macuncu Çarşısı adlı yerde merhum Müfti Ebussuud Efendi Hamamı (Macuncu Hamamı).
- 30- (Edirne) Havsa adlı kasabada Veziriazam (Sokollu Mehmet Paşa) oğlu miri-miran Kasım Paşa Hamamı.
- 31- İstanbul'da (Beykoz) Odabaşı (Behruz Ağa) Hamamı.
- 32- (İstanbul-Merkezefendi'de) Merkez Efendi Hamamı.
- 33- (Eyüp'te) Nişancı (Mustafa) Paşa Hamamı.
- 34- İzmit'te Pertev Paşa Hamamı (Hüsrev Kethüda /Yenicuma Hamamı).
- 35- (Çatalca'da) Çatalca Hamamı (Hüsrev Kethüda/Belediye Hamamı).
- 36- Üsküdar'da Hüseyin Paşa Hamamı.
- 37- (Kayseri'de) Hüseyin Bey (Paşa) Hamamı.
- 38- (İstanbul'da) Sarı Gürz (Sarigüzel) Hamamı.
- 39- Tophane'de Yakub Ağa Hamamı.
- 40- Gümrükhane yakınında Hayreddin Paşaoğlu Hamamı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Mahzenleri Göstermektedir:

- 1- (Galata) Karaköy kapısı yakınında Buğday Ambarı Mahzeni (Kurşunlu Mahzen)
- 2- Saray-ı Cedid-i Hakanî'de (Topkapı Sarayı) Cebehane yakınında Ambar-ı Amire Mahzeni.
- 3- (Topkapı Sarayı) Hasbahçe Yalısı Mahzeni.
- 4- (Topkapı Sarayı) Mutfakları ve Kiler Mahzenleri. Sultan (II.) Selim Han tarafından yaptırılmıştır.
- 5- Unkapanı'nda inşa edilen Un Ambarı. Yandıktan sonra bir defa daha yapılmıştır.
- 6- (Kasımpaşa da) Tershane yakınında Kurşunlu Zift Mahzeni.

ON İKİNCİ BÖLÜM

İnşa Edilen Kervansarayları ve Hanları Göstermektedir:

- 1- Bir kervansaray merhum Sultan Süleyman Han İmareti (İstanbul Süleymaniye Külliyesi) yakınında inşa edilmiştir.

- 2- (İstanbul-Yavuz Selim'de) Sultan Selim Han İmaretinde (Yavuz Sultan Selim Külliyesi) bir kervansaray
- 3- (İstanbul) Şehzâde Sultan Mehmet İmaretinde (Şehzâde Külliyesi) bir kervansaray.
- 4- Merhum Sultan Süleyman'ın Büyükçekmece yakınında inşa ettirdiği kervansaray (Sultan Süleyman Kervansarayı).
- 5- Halep yolunda Cebel-i Barkesma Derbendi'nde (Hatay'ın Belen İlçesi) inşa edilen kervansaray ve Tekke (Kanuni Süleyman Kervansarayı).
- 6- (Hatay) Payas'ta, Halep yakınında veziriazam Mehmet Paşa'nın inşa ettirdiği kervansaray (Sokollu Mehmet Paşa Kervansarayı).
- 7- Halep'te adigeçenin (Sokollu Mehmet Paşa) inşa ettirdiği han.
- 8- (Tekirdağ) Rodoscuk'ta merhum Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 9- Adigeçenin Galata'daki kervansarayı (Rüstem Paşa Kervansarayı/Kurşunlu Han).
- 10- Merhumun Bitpazarı'ndaki kervansarayı (İstanbul-Bitpazarı'nda Rüstem Paşa Kervansarayı/Cebeci Hanı).
- 11- Sapanca Kervansarayı (Sakarya-Sapanca'da Rüstem Paşa Kervansarayı).
- 12- Samanlı'da bulunan kervansaray (Yalova-Samanlı'da Rüstem Paşa Kervansarayı).
- 13- (Konya) Karaman Ereğli'sinde Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 14- (Yugoslavya) Bosna'da (Sarajevo) Sokollu Mehmet Paşa Kervan Sarayı.
- 15- (Edirne) İpsala'da Hüsrev Kethüda Kervansarayı.
- 16- Bursa'da Veziriazam (Semiz) Ali Paşa Kervansarayı (Tahıl Hanı).
- 17- Sultan Süleyman Hac yolunda birkaç yerde kervansaray yaptırmıştır.
- 18- Mekke-i Muazzama'da Çeşme-i Arafat-ı Faiz-i Berekât yanında kervansaray ve çeşmesi (Sultan Süleyman Kervansarayı).
- 19- (Bursa-Yenişehir-Akbıyık köyü yakınında) Dibek adlı köyde Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 20- (Kırklareli) Karışdırın'da Rüstem Paşa Kervansarayı.
- 21- (İstanbul) Vefa Meydanında Pertev Paşa Kervansarayı.
- 22- Bir Kervansaray da Atik İbrahim Paşa yakınında (İstanbul-Mercan'da İbrahim Paşa Kervansarayı).
- 23- (Konya) Ilgın'da (Lala) Mustafa Paşa Kervansarayı.
- 24- Eskişehir'de kervansaray (Çoban Mustafa Paşa Kervansarayı.)

SONUÇ

Bendenizin Çalışmalarını Göstermektedir:

Şu gerçek, devrin mühendisleri ve bayındırlık işleriyle ilgili olanlarca açık bilinmektedir. Ayasofya tarzında yapılan binalar yeterince inceliğe sahip değilken, ben kulları Sultan Süleyman Han'ın şerefli binalarının (Süleymaniye)

örnek ve öncüsü olan Şehzade Sultan Mehmet'in camiini (Şehzade) tamamladım. Bu yüce binada güzel sanatların her türü, birbirine uyumlu ve ahenkli şekilde uygulanmıştır. Öncelikle şadırvandan suların akışı çok ulvi olup, su içme kabı için dört köşesinde oluklar vardır. Abdest için caminin iki tarafındaki yan revaklardan akıtılan onyedışer lüle çeşme gerçekten benzersizdir. Büyük kubbenin etrafına minarelerden kapı açılmasını ve ayrıca kademeli küçük kubbelerin yerleştirilmiş olmasını, bu sanat alanında çalışan başka ustalar yapmamıştır. Söz konusu dört minarenin toplam on şerefesi vardır ve bu sayı binayı yaptıran şah-larşahı Süleyman'ın, ülkeler fetheden Osmanoğulları'nın onuncu padişahı olduğuna işaret etmektedir. Mihrap ve minberi, bu iş için özel olarak seçilmiş mermerlerin işlenmesiyle meydana getirilmiştir. Köşelerde küçük mermer direk-lerle kürsiler oluşturulması ve filayaklarının aralarına —her biri dünyanın haracı-na bedel— dört tane büyük sütun konulması ve diğer ve etrafında yer alan mermer sütunlar birer birer özenle konulmuştur. Kubbe ve yarım kub-belerin yapımında mahkumlar çalıştırılmış ve Allah'a hamd olsun ki hepsi insan-lığa kazandırılmıştır. Bölüğümüzde bulunan su yolcular, yer altından gelen su yollarını sürekli kontrol etmişler, tıkanan ve bozulan yerlerin onarımını yap-mışlardır. Yalnız bu işle dörtyüz kişinin görevlendirilmiş olması, diğer işler hak-ında bir fikir verebilir. Allah bilen ve hükmedendir.

4- RİSÂLET ÜL-Mİ'MARİYE

Hamd ve şükürler olsun eşsiz yaratana, gücün asıl sahibine, aziz ve celil olan Yüce Allah'a ki; temiz yeryüzünün üzerine en yeşil kubbeyi örttü ve kırları, sahraları, dokuzuncu göğü mimarsız ve ustasız, sütunsuz ve ayaksız, Kur'anı Kerim'de açıkça belirtildiği gibi yarattı. Ardından, hamurunu su ve balçıkla yoğurduğu insanı yaratıp, bütün canlıların en ulusu ve en saygını kıldı. En saf dualar soyunun en ulusu ve yaratılmışların en seçkini olan Muhammed Mustafa Hazretleri'ne ki; bu dünya bahçesinde bütün canlıların yetişip boy atması, O'nun nurlu yüzünün suyuna hürmet içindir.

İlâhi Âl-i Osman taht-ü tacının serefrâzı
Şehi kişvergüşâ Sultan Murad'ı nâmver gâzi
Selim etvâr bir Şah-ı Süleyman menziletdir kim
Kemâli adl-ü ihsanda bulunmaz misl-ü enbâzı
Güneş menend necmi bahtı tutsun âlemi zirâ
Velâyetle vilâyet almanındır Hân'ı mümtâzı
Cihânı hep açub yapsın imaret Çin-ü Mâçin'de
Sipahiye verib timar-ü evkâfından ifrâzı
İstanbul içre âsârı bülend olsun güneş menend
Füzûn hadden hüner erbabına ikram-û i'zazı.

Bu dünyada saygınlığından başka hiç bir şeyi olmayan ben, yani bu aciz kul, şehrin başmimarı Abdülmennan oğlu Sinan'im. Gerçekte Abdullah oğlu olarak yıllar önce, Osmanlının yüksek kanununa ve Hakanlığın güzel emirlerine göre, Karaman vilayetinden devşirilen Hristiyan oğlanlarıyla beraber devletin yüce kapisına geldim. Gelişimden sonra bir zaman İstanbul dışında çeşitli hizmetlerde

kullanıldım. Ardından Acemioğlanlığı süremi tamamlayarak Yeniçeri rütbesine eriştim. Bu rütbedeyken Belgrad ve Rodos seferlerine katıldım ve Padişah'ın hizmetinde bulunup Sekbanlık mertebesine ulaştım. Bu rütbeyle de Mohaç Seferi'ne katıldıktan sonra Acemioğlanları Yayabaşı'sı oldum. Aradan epeyce bir süre geçmişti ki Kapıyayabaşı'lığı lütfedilip ardından Zemberekçibaşı'lıkla Alman Seferi'ne gittim. Bağdat Seferi'nde Haseki olup Padişah Alayı'nda şerefle görev yaptım. Korfo ve Pulya seferlerinden sonra Karaboğdan Seferi'ne katıldım ve ordan hayırla dönüp geldiğimde Mimarbaşı'lık hizmeti üzerime verildi. O tarihten bugüne kadar şanı yüksek üç padişahтан Sultan Süleyman Han, Sultan İkinci Selim Han ve Sultan Murad Han Hazretlerinin saltanat dönemlerinde kesintisiz aynı görevde bulundum. Şanı yüksek üç padişahın saltanat dönemlerinde ele alınan binalardan, sadece Sultan Süleyman Han Hazretlerinin tahta çıktıktan sonra babası cennetmekan Sultan I. Selim Han için yaptırdığı imareti şerifeden başka bütün yapılar, bu aciz kullarının çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır.

Cihân tâmirine olmasa mi'mar
Yapılmaz yalınız taşıyla dîvar
Hususâ şöyle bir mi'marı âkil
Mühendis zufûnûn dindâr-ü kâmil
Sinan'ı Kayseri meşhur nâmı
Füzûn mi'marlıkda ihtimamı
Azîm-üş şan denilirse yoludur
Muazzam üç şehenşâhın kuludur
Her üç ahd içre yaptı çok imaret
Ki buldu san'atındaki meharet
Veli Sultan Süleyman Camii'nde
Hüner kısmın tamam etti bu fende
Bir edna san'atiyle bîtehaşi
Yıkıb dikdi nice dikili taşı
Suyolu Çekmece Köprüsü menend
Kemer üzre kemerler etti pavend
Birisin seyreden dââyı zihuş
Ederdi Tâk-ı Kısra'yı feramuş
Havernak'dır eğerçi şöhre-i asr
Havernak gibi yapmışdır nice kasr
Yapısına bakan erbab-ı hikmet
Der elbette kim üstâdına rahmet

Bin türlü teknik ve ömür harcayarak şekil verilen kutlu medreselerin, yüce imaretlerin tümünün etraflica yazılması ve tarihe birer armağan olarak geçmesi umuduyla bu kitapçık (risale) hazırlandı. "İçindekiler" "Giriş" "Onbir Bölüm" ve bir "Sonuç"tan oluşan kitapçığa **Risâlet ül-Mi'mariye** ad konuldu. Yüce Allah yaradımlarını esirgemesin!...

5-ADSIZ RİSÂLE

Sonsuz hamd ve övgüler olsun O Yüce Padişah Hazretleri'ne ki; insanoğlunu yeryüzüne gönderip, ona bütün canlıların üzerinde değer verdi ve yüceltti. Ayrıca ona herşeyin sebebini öğrenebilmesi için akıl, Yüce Allah'ın birliğini ikrar ile verdiği sonsuz nimetlere şükretmesi için de konuşacak dil verdi. Binlerce dualar soyunun en ulusu ve yaratılmışların en seçkini olan Muhammed Mustafa Hazretlerine. Allah ondan ve bütün yakınında bulunmuşlardan razı olsun, yattıkları yer nurla dolsun...

Aciz ve Allah'ın bağışına, rahmetine muhtaç olan ben, Abdullah'ın oğluyum. Devşirme olarak geldim ve Yeniçeri olduktan sonra Rodos ile Belgrad seferlerine katıldım. Ardından Atlısekban olup Mohaç Seferi'ne gittim ve Acemioğlanlar Yayabashılığı'na yükseldim. .Aradan epeyce zaman geçtikten sonra Kapıyayabası oldum. Bir süre sonra da Zemberekçi başı olarak Alman Seferine ardından da Bağdad Seferi'ne gittim. Bu seferde Haseki oldum ve daha sonra Korfu ve Pulya seferlerine katılıp, son olarak da Karaboğdan Seferi'ne gittim. Bu seferden dönüşümde Mimarbaşı'lık görevine tayin edildim ve tarihten bugüne kadar aynı görevi sürdürdüm. Mimarbaşı'lık yaptığım zaman içinde inşa edilen binalar onbir bölüm halinde ele alınmış ve yazılmıştır. Dileğim, konuyla ilgilenenlerin bu aciz kuldan hayır dualarını esirgememeleridir.

Birinci Bölüm:

İnşa edilen camilerin sayısını göstermektedir.

İkinci Bölüm:

İnşa edilen mescidlerin sayısını göstermektedir.

Üçüncü Bölüm:

İnşa edilen medreselerin sayısını göstermektedir.

Dördüncü Bölüm:

İnşa edilen imaretlerin sayısını göstermektedir.

Beşinci Bölüm

İnşa edilen darüşşifaları (göstermektedir).

Altıncı Bölüm:

İnşa edilen suyolu kemerlerini göstermektedir.

Yedinci Bölüm:

İnşa edilen köprüleri göstermektedir.

Sekizinci Bölüm:

İnşa edilen sarayların sayısını göstermektedir.

Dokuzuncu Bölüm:

İnşa edilen kervansarayları göstermektedir.

Onuncu Bölüm:

İnşa edilen mahzenleri göstermektedir.

Onbirinci Bölüm:

İnşa edilen hamamları göstermektedir.

Zamanında Kendi Çalışmalarıyla İnşa Edilen Hamam Binalarının Sayısı:

- 1 (İstanbul-Süleymaniye’de) Merhum Sultan Süleyman Han Gazi Hamamı (Sultan Süleyman/Dökmeciler Hamamı).
Padişahların ikametgahı olan Topkapı Sarayı’nda üç adet hamam binası inşa edilmiştir
- 2- Topkapı Sarayı’nda birinci hamam.
- 3- Topkapı Sarayı’nda ikinci hamam.
- 4- Topkapı Sarayı’nda üçüncü hamam.
Üsküdar Sarayı’nda üç hamam binası inşa edilmiştir.
- 5- Üsküdar Sarayı’nda birinci hamam.
- 6- Üsküdar Sarayı’nda ikinci hamam.
- 7 Üsküdar Sarayı’nda üçüncü hamam.
- 8- Ayasofya yakınında merhume Haseki Sultan Hamamı (Haseki Hürrem Sultan/Ayasofya Hamamı).
- 9- Yahudiler içinde merhume Haseki Sultan Hamamı (İstanbul-Bahçekapı’da Haseki Hürrem Sultan Hamamı).

- 10- Üsküdar'da (Atik) Valide Sultan Hamamı.
- 11- Mekke-i Mükerreme'de (Sokollu) Mehmet Paşa Hamamı.
- 12- (Konya) Karapınar'da Hamam (Sultan II. Selim Hamamı).
- 13- Cebe Ali (Cibali) Kapısı yakınında Valide Sultan (Ayakapı) Hamamı.
- 14- Edirnekapısı yakınında Rüstem Paşa'nın eşinin (Mihrimah Sultan) hamamı.
- 15- Üsküdar'da aynı merhume sultanın hamamı (Üsküdar Mihrimah Sultan Hamamı).
- 16- (İstanbul-Yenibahçe'de) merhum Lütfi Paşa Hamamı.
- 17- Galata'da Azabkapısı'nın iç yüzünde Veziriazam (Sokollu) Mehmet Paşa Hamamı (Yeşildirek Hamamı).
- 18- Edirne'de merhum (Sokollu Mehmet) Paşa'nın bir hamamı daha.
- 19- (İstanbul) Yenibahçe'de Koca Mustafa Paşa (Eski Ali Paşa) Hamamı.
- 20- Silivrikapısı yakınında (Hadım) İbrahim Paşa Hamamı.
- 21- Beşiktaş'ta Kaptan Sinan Paşa Hamamı.
- 22- (İstanbul-Zeyrek'te) Haydar Paşa Hamamı.
- 23- Kanlıca'da İskender Paşa Hamamı.
- 24- Zeyrek'te Hayrettin Paşa Hamamı (Çinili Hamam).
- 25- (İstanbul) Fenerkapısı (Fener) yakınında Kaptan Ali Paşa Hamamı (Fener İs-kelesi Hamamı).
- 26- Tophane'de Kaptan (Kılıç) Ali Paşa Hamamı.
- 27- (Samatya) Sulumanastır da Kapağası Yakup Ağa Hamamı.
- 28- İstanbul'da Macuncu Çeşmesi adlı yerde merhum Müftü Ebussuud Efendi (Macuncu) Hamamı.
- 29- (Edirne) Hafsa adlı kasabada Mirimiran Kasım Paşa Hamamı (Sokollu Mehmet Paşa Hamamı.)
- 30- (İstanbul-Beykoz'da) Odabaşı (Behruz Ağa) Hamamı.
- 31- (İstanbul-Merkezefendi'de) Merkez Efendi Hamamı.
- 32- Tophane yakınında Molla Çelebi Hamamı.
- 33- (İstanbul-Eyüp'te) Nişancı (Mustafa) Paşa Hamamı.
- 34- (İstanbul) Ortaköy'de Hüsrev Kethüda Hamamı.
- 35- Gebze'de Hamam.
- 36- İzmit'te Hamam (Hüsrev Kethüda/Yenicuma Hamamı.)
- 37- (İzmit) Sapanca da hamam (Rüstem Paşa Hamamı).
- 38- Çatalca'da hamam (Hüsrev Kethüda/Belediye Hamamı).
- 39- Kayseri'de hamam (Hüseyin Bey Hamamı).
- 40- (İstanbul-Sarıgözel'de) Sarıgözü (Sarıgözel) Hamamı.
- 41- (Fatih) Sofular Hamamı, çifte hamame dönüştürülmüştür.
- 42- (İstanbul'da) Hacı Hatun Hamamı, çifte hamama dönüştürülmüştür.
- 43- (İstanbul-Kemeraltı) Gümrükhane yakınında Hayreddin Paşazâde hamamı.
- 44- Tophane'de Yakup Ağa Hamamı.
- 45- Hüseyin Bey, Dericedid'de bir hamam inşa ettirmiştir.

6-SELİMİYE RİSÂLESİ

Besmele. Rahman ve rahim olan Allah'ın yardımı ve doğruluğu buldurmasıyla... Alemlerin Rabbına hamd olsun ve Yüce Peygamberimiz Muhammed ile ahabının cümlesine, bütün enbiya ve rasuller ile onlara tabi olanlara kıyamet gününe kadar salat ve selam olsun.

Ben; fakirlerin en fakiri, zayıfların en zayıfı ve her zaman Allah'ı çağıran Rumeli eyaleti defter kethüdası Dayezâde Mustafa diye tanınan bir kişi olarak, konuya şöyle girmek istiyorum: "Onlara, akıllarının alabildiği kadarını söyle" hadis-i şerifinde işaret edildiği gibi; sade, gösterişli sözlerden uzak, özellikle halkın da yararlanabileceği, ihtiyar ve gençlerin okuma hevesini kırmayacak şekilde bir eser hazırlamaya gayret ettim. Ancak daha başlarken, kitabın amacına uygun olarak, yeni açmış bir gonca gibi az bulunur değere ulaşmasını da arzu ettim.

Peygamber Efendimiz Hazretlerinin hicret yılına göre; 1130 (M.1717) yılından 1154 (M.1741) yılına kadar geçen zaman içinde, Sultan Ahmed Han-ı salis (III. Ahmet) merhumun Enderun-u Hümayûn (Topkapı Sarayı 3. Avluda) ile Sultan Mahmut Han Efendimiz Hazretlerinin (I. Mahmud) Revan Odası'nda kurdukları kütüphanelerde bulunan kıymetli kitaplar üzerinde çalıştım. Burada (Sarayda), herkes tarafından özellikle aranılan tarih kitaplarını devamlı okuyarak, ilgimi bu alan üzerinde yoğunlaştırdım. Siyerlerden **Siyer-i İbni Hişam**, **Siyer-i Halebi**; kıssalardan **Kısas-ı İmam-ı Kesir**, **Kısas'la Kur'an il-Salebi** ve **Araisi-i Talebi**; tarih kitaplarından **Miret'uz Zaman**, **İbni Cevzi**, **İbni Haldun**, **İbni Hallekan**'ın **Tarih-i Kebir** ve **Tarih-i Sagir**'i, **Tarih-i Avni**, **Tarih-i Dehebi**, **Tarih-i İbni Asakir**, **Tarih-i İbni Kesir**, **Tarih-i Humeysel**, **Tarih-i üns-ül Celil** ve **Bedayi-ül Zühûr**, **Tarih-i Mirh-vând** gibi kitapları okudum.

Osmanlı tarihlerinden ise **Tarih-i Karamanî**, **Tarih-i Cenabî**, zarif şair Nedim'in Türkçeye çevirdiği **Müneccimbaşı Ahmet Efendi Tarihi**'ni inceledim. Ayrıca Ali Çelebi'nin **Kühn-ül Ahbar**'ı, Hoca Tarihi, **Mecmua-il tevarih**, **Naima Tarihi** ve bu kitabın devamı olan **Tarih-i Râsid**, **Küçük Çelebizâde Asım Tarihi**, Katip Çelebi'nin **Nuhbet-ut Tevarih** ve **Takvim-ut Tevarih**'i İbni Esir'in **Acaib-ul Mahlûkat**'ı, İmam-ı Safdi'nin **Acaib-i Mahlûkat**'ı, **Nişk-ul Ezhar**, **Haridet-ül Acaib** ve **Haritat-ül Acaib** gibi kitapları da okudum.

Mizah ve edebiyat türünden ise **Nüzhet-ül Mecalîs, Nüzhet-ül üdeba, Netayic-ül Fünûn, Dürr-ü Mekkûn, Rebiu-l Ebrar-ı Zamahşerî, Revza-i Kasım'**ı elden geçirdim.

Coğrafya'dan Kâtip Çelebi'den **Cihânumâ, Coğrafya-yı Kebîr ve Yeni Dünya, Tuhfet ül-Kibar** başta olmak üzere, Kâtip Çelebi'nin bile görmediği için kitaplarına alamadığı pek çok eseri inceledim.

Yüce Allah'ın lütuflarıyla, andığım zaman içinde, padişah kütüphanelerindeki yaklaşık 300 ciltten fazla çok güzel tarih kitabını okuyarak bunlardan yararlandım. Hatta **Tarih-i Taberî, Altıparmak Tarihi, Envar-ül Aşıkîn, Fütûh-u Sam, Mısır Tarihi, Fezail-i Ciharyar-ı Güzin, Riyaz-ün Nasra fi Fedail-ül Aşra**, manzum ve mensur **Şahnâme, Hamzanâme, Kahramannâme, Firuznâme, Bihmannâme, Feahe Ba'del-Sidde, Elfülleyle, Şadi ve Gam, Makr-u Zenan, Süleymannâme, İskendernâme, Ferhad ile Şirin, Tahir ile Zühre, Vamık ile Azra, Süleyman Şah Kıssaları** gibi değişik pek çok kitabı görme imkanı buldum. "İlim cihandaki herşeyin önündedir" özdeyişine ve Yüce Allah'ın "Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?" buyruğuna uyarak bunların hepsini okudum.

Osmanlı tarihlerinden **Solakzâde Tarihi**'ni okurken, Sultan Sarı Selim (II. Selim) dönemiyle ilgili bölümün hayır eserleri kısmında, Edirne'de bulunan Sultan Selim Camii (Selimiye) üzerine anlatılanlar dikkatimi çekti. Bu kitapta Mimar Sinan merhumun "Mimarnâme" sinden doğrudan alıntı yapıldığı bildirilerek şöyle denilmekteydi: "Edirne'de bulunan Sultan Selim Camii'nin kubbesi, İstanbul'daki Ayasofya Camii'nin kubbesinden daire çevresi olarak 4 zira (3.032 m.) yükseklik olarak da 2 zira (1.516 m.) daha fazla inşa edilmiştir. Böyle yazılmış olmasına rağmen, doğrusu bu gerçeğin pek çok tanınmış kişi tarafından bilinmemesi beni hayrete düşürdü. Hemen adigeçen padişah efendimizin Revan Oda-sında kurdurduğu kütüphanedeki Mimar Sinan merhumun "Mimarnâme"sine baktım. Gerçekten "Mimarnâme"de de şu şekilde kaydedilmişti:

Merhum Koca Mimar Sinan birgün merhum Sultan Selim'in yüce meclisinde söz izni alarak demiş ki:

— Bu yaşıma gelinceye kadar mimari ile ilgili çok sayıda nadide eserin yapımını gerçekleştirdim. Hatta merhum bbanız Sultan Süleyman (Allah'ın rahmeti üzerine olsun ve mekânı Cennet olsun) Hazretleri'ne bir camii şerif inşa ettim ve kubbesini iki yay üzerine aldım. Bu eserimle, benden önce ve benden sonra gelecek üstâdlar arasında ve özellikle bu tür yapılar konusunda tüm meslektaşlarımı geçtim. Çünkü bu aciz kulunuzdan önce gelen üstâdlar bu sanatta başarılı olamamışlardı. Ancak bu yaşlı gönlümde, siz Ulu Efendimiz'e bir camii şerif inşa etmek ve bu caminin kubbesini Ayasofya Camii kubbesinden büyük yapmak fikri yatmaktadır. Böylelikle kafirlerin uzayan dillerini kesmek isterim. Çünkü kafirler (Allah onların hepsini karar günü utandırсын) derler ki: "Osmanlı Devletinin kuvvet ve kudretinin gerçekten sınırı yoktur. Ancak Ayasofya Camii kubbesi gibi büyük kubbeli bir cami yapmayı hala başaramamışlardır. Eğer güçleri yetseydi, bugüne kadar Sultanların yapılmasını emir buyurdıkları camilerden birinde

bunu mutlaka ortaya koyarlardı.” Onların bu gerçek dışı iddiaları ben kulunuzu helâk ettiği gibi, herhalde tüm Müslümanları da üzmektedir. Özellikle Ulu Efendimize de bu durumdan utanç payı düşer.

Bu sözleri söylediğim tarihlerde, meğer Sultan Selim merhuma Kıbrıs ganimetinden çok mal gelmişti ve bunların değeri aklın alamayacağı kadar yüksekti. Bu sözlerimden sonra, dünyanın sığınağı olan Padişah Efendimiz Hazretlerine bir dini gayret ile İslâmi kuvvet geldi ve 972 (M. 1564) yılının Safer-ül hayr ayının 27. günü, devlet ve saadette şöyle buyurdular:

— Var Sinan dilediğin yerde benim için Ayasofya Camii kubbesinden daha büyük kubbeli bir camii şerif inşa et!.. Ben malımı esirgemeyeceğim, sen de canını esirgeme. Muradınca ve muradımca, kusursuz bir camii şerifin yapımını gerçekleştir.

Bu buyruk üzerine, ayaklarına kapanarak öptüm ve yüce huzurlarından gönlüm ferahlamış olarak dışarıya çıktım. Ve fermanın gereğini yerine getirmek üzere her tarafı bizzat yürüyerek ve üzerinde düşünerek dikkatlice, bazen çaresiz ve başım dönünceye kadar birkaç gün dolaştım. Ancak, üzerinde istediğim gibi bir camii şerif inşa edebileceğim yeri bulamadım. Bu sırada meğer Sultan Selim merhum bir gece istihare buyurup rüyasında kainatın onur duyduğu Yüce Peygamber Hazretlerini görmüşler ve Edirne şehrindeki eski saray teberdarlarının olduğu yere inşa edilmesi yolunda kendisine emir ve işaret buyurulmuş. Uykudan uandıktan sonra hemen beni yüce huzurlarına davet buyurdular. Ben ise ne türlü hitap edileceğimin ve azarlanacağımın kaygısıyla dolu olarak yüce huzurlarına vardım. Devletin sahibi şöyle buyurdu:

— Sinan, bu gece -Allah’a hamd ve yine hamd olsun ki— Ulu Peygamber Efendimizi rüyamda gördüm. Yapımına karar verdiğimiz camii şerifin yeri için, eski saray teberdarlarının olduğu alanı emir ve işaret buyurdular. Doğrusu, Enes bin Malik (R.A.) Hazretleri buyurmuşlar ki: Rasullah Efendimiz (S.A.V.) “Kim beni rüyasında görürse, gerçekten görmüştür. Çünkü Şeytan benim suretime giremez” hadis-i şerifi herkesçe bilinmektedir.

Sevincinden Padişah’ın gözlerinden yaşlar dökülerek, adıgeçen yere inşa edilmesini emrettiler. Allah’ın Elçisi’nin işareti ve Padişah’ın buyruklarıyla, eski saray teberdarlarının olduğu yerde camii şerifin inşasına başladım ve altı senede tamamlanması kismet oldu. Temelleri 976 (M.1568) yılında atıldı ve yapı 982 (M.1574) yılında bitirildi. Tasarladığım gibi, kafirlerin dillerini kesmek için bu camii şerifde kubbe çevresini Ayasofya Camii kubbe çevresinden 4 zira (3.032 m), yükseklik olarak da 2 zira (1.516 m.) fazla yaptım. Allah’a şükürler olsunki; bu ileri yaşa gelinceye kadar İstanbul’da Cihangir Camii, Şehzade Camii, Sultan Selim Camii, Edirnekapı Mihrimah Camii, Topkapı Şehid (Kara) Ahmet Paşa Camii ve Sultan Süleyman (Allah’ın rahmeti ve bağıışı üzerine olsun) Hazretleri’ne inşa ettiğim Süleymaniye Camii’nde çalışırken, mesleğin tüm teknik inceliklerine hakim oldum ve çeşitli sanatları, türlü türlü ustalıkları edinerek herşeyde üstâd oldum. Sonuçta, mücevher işler gibi, bunca zamandan beri gönlümün derinliklerine

işlediğim tüm sanatları bu camii şerifte ve ömrümün son demlerinde icra ettim.

Gerçekten bu camii şerifin inşasına, Cihanın Sultanı ve Allah'ın Elçisi tarafından işaret edildiği için, yapımında hikmet vardır ve onu diğerlerinden üstün kılan çeşit çeşit özelliklerin varlığı kuşku götürmez bir gerçektir. Örneğin minarelerin dört yönden de ikişer minare gibi görünmesi ⁽¹⁾, iki minarenin üçer yollu olması ve bu minarelere üç ayrı kapıdan giren üç müezzinin birbirilerini görmeden üç ayrı şerefeye çıkması gibi. Ayrıca camii şerifin avlusuna dokuz adet kapı yapması, şadırvanını çatısız inşa etmesi ⁽²⁾, büyük kubbeyi sekiz sütuna (ayak) taşıması, kubbenin kenarlarına avizeler asması (?), mahfili ortaya kurması, camii şerife 999 pencere koyması ve benzeri pek çok anlamlı ve ustaca uygulama bile, yüce işaretlerle yapıldığını belirler. Hatta değerlendirme yeteneği yüksek çoğu kimsenin bina tekniği konusundaki ustalık, sezgi ve karşılaştırma kriterlerini geliştirmiş olup; zihinsel anlayışları, hayal güçleri ve mimarlıkla ilgili bilgilerini güneş gibi aydınlattığı bir gerçektir.

Bu camii şerifi görmeye gelenler, iyice inceledikten sonra hata ve kusur bulmada aciz kalırlar. Ancak İstanbullu tanınmış bir kişi, bu camide bir hata bulduğunu öne sürmüştür. Hatanın ne olduğu sorulduğunda ise;

— Bu caminin tek hatası, İstanbul'da değil de Edirne'de bulunmasıdır, diye cevap vermiştir. Benzeri bir olayın da Sultan Mustafa'nın Edirne'yi ziyareti sırasında geçtiği söylenir.

Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa Hazretlerinin meclisinde bulunma şerefine erişmiş kimi kişiler, bazı devlet adamları ve övülmeğe değer şahsiyetlerin de yer aldığı bir toplantı sırasında söz sözü açar. Bu arada konu Sultan Selim Camii'nin güzelleğine ve özelliklerine getirilerek, gerçekten kusursuz yapıldığı vurgulanır. Hatta çok sağlam ve yüce bir ibadethane olduğu, yeryüzünde bu caminin bir benzerinin daha bulunmadığı söylenerek övgüler yağdırılır. Ancak bir ara Veziriâzam Hüseyin Paşa:

— Bu caminin hiç mi kusuru yoktur? diye meclisinde bulunanlara bir soru sorar. Önce Defterdar Efendi:

— Sultan Ahmed Camii şerifi gibi altı adet minaresi olsaydı daha güzel ve gönül alıcı olurdu, kusuru budur, der. Sadrazam Hazretleri'nin sorusuna Çavuşbaşı Ağa Hazretleri ise:

— Tek kusuru, müezzinler mahfilinin ortada yapılmış olmasıdır, cevabını verir. Sadrazam her iki cevabı da beğenmez. Daha sonra Başkapıkulu Ağa:

— Bu camii şerifin kible yönünde de avlu ve haremi olması gerekirdi. Galiba kusuru budur. Bu cevap da beğenilmez ve sıra Rami Paşa Hazretleri'ne gelir. Rami Paşa, geçen konuşmalardan bir sonuç çıkarmaya çalışır ve veziriazam haz-

(1) Yazmanın kenarına çıkma (derkenar) yapılarak "(minarelerin) dört iken iki görünmesi dan korur" notu yazılmıştır.

(2) Yazmanın kenarına çıkma yapılarak "Üç şerefeli ve üç yollu iki minare, herbiri bir minareye" "Şadırvanı çatısız" "Dış kapıları dokuz" "Camiye başlama tarihi 976, bitiş tarihi 982" notları yazılmıştır.

retlerinin aslen İstanbullu oluşunu da dikkate alarak soruyu şöyle cevaplandırır:

— Sultanım! ben kulunuzun camii şerifde bulduğum kusur, böyle bir caminin başkent ve Osmanlı İmparatorluğunun en büyük şehri olan İstanbul'da değil de, padişahların gözlerinden uzakta ve terkedilmiş eski başkent Edirne'de yapılmış olmasıdır.

Bu sözler üzerine kendisine (Sadrazam Hüseyin Paşa tarafından) büyük iltifatlar edilir. Verdiği cevap “En güzel iş, fikir üretilerek yapılan iştir”, atasözünün ne kadar yerinde olduğunu gösteren esprili bir örnektir. Sonuçta, bu kadar kusuruna razıyız çünkü bu açıdan varolan kusur, kusursuz olduğunu gösterir noktasına gelinmiştir.

Gerçekten bu caminin mimarisinde hiç hata olmadığı, geçmiş ve günümüz üstâdları ile tüm aydınlar tarafından hiç kuşku duyulmaksızın kabul edilmektedir. Hatta Hıristiyan milletler arasında bile bu cami çok ünlü olduğu için, Rus Elçisi maiyetiyle Edirne'ye geldiği gün, Sultan Selim Camii'ni görmeden konağına gitmedi. Nedeni sorulduğunda:

— Bizim ülkemizde bu caminin mimarisi konusunda çok şeyler anlatılır. Anlatılanların gerçek olup olmadığını görmek, ayrıntılarıyla incelemek, ölçüler hakkında bilgi sahibi olmak istedim. Anlatılanlar abartmasız doğruymuş. Bu yüzden hizmetimde bulunan bir ressama caminin resmini yaptırdım, kralıma mutlaka göstermem gerekiyor, diye cevap vermiş.

Bu olay bir rivayet olmayıp, doğruluğu bizzat tarafımdan araştırılmıştır. Sonuç olarak camii şerifin bir eşinin daha bulunmadığını bu olay açıkça göstermektedir.

Sözüne güvenilir aziz dostlarımızdan Yıldırım Beyazid Han Camii Şerifi mütevellisi Hafız Ebubekir Efendi'den duyduğum bir olayı da burada aktarmak istiyorum. Nakkaş Ahmed Çelebi adıyla tanınan ve kendi sanatında hünerlilerin başı seviyesine yükselmiş olan bir saygıdeğer kişi, Selimiye Camisi'nin mimarisine ve süslemelerine, eşi bulunmaz bir sevgiliye aşık olur gibi aşık olmuş. Bütün varlığıyla, yalnız beş vakit namaz saatlerini değil, ömrünün geri kalan kısmını ve tüm mesaisini bu yapının seyrine ve incelemesine vermiş. Hatta akşamları yakın dostlarıyla yaptığı toplantılarda bile:

— Kardeşlerim! Allaha şükürler olsun. Bugün Sultan Selim Camii'nde bir sanat daha tesbit ettim. Tesbit ettiğim sanata diğer camilerde rastlamak mümkün değildir, dermiş.

Gerçekten bu zat ölümüne kadar alışkanlığını devam ettirmiş ve hergün Sultan Selim Camii'ne giderek namazdan sonra köşe bucak dolaşır ve her seferinde daha önce görmediği yeni bir güzellik bularak mutlu olurmuş. Bazen caminin tam ortasında durarak sağına ve soluna baktığında, çeşitli ustalıklar bulur ya da avlusunda ağır ağır gezerken, dört yönden birinde, bilmediği yepyeni bir sanat keşfederdi. Akşam olduğunda ise gördüklerini en ince ayrıntılarına kadar dostlarına aktarırmış. Bu zatin ömrü, bu yolda ve bu aşkı anlatarak geçmiş. Allah rahmetini esirgemesin...

Selimiye Camisi'nin aşıklarından biri de Nev'izâde Efendi'dir. Edirne'ye kadı olduğu zaman, bu camii şerifin müezzinlerinden Hezarfen Kurşuncu Hacı İbrahim Kemal'e minarelerini, kubbesini, boyunu ve enini ölçtürüp uğur getirmesi dileği ve gerektiğinde ilgilenenlere göstermek üzere defterine kaydetmiştir. Bu olayı öğrendikten bir süre sonra Hezarfen Çelebi'ye rastladım ve uygun bir üslupla sözü edilen bilgileri kendisinden istedim. Bu yaşlı ve muhterem kişi, bir yaprak kâğıt üzerine istediğim bilgileri güzel bir yazıyla yazıp, üstüne de "gereğince yapılsın" diye bir not düşerek, adıgeçen caminin birinci imamı ve Edirne şehrinin bülbülü olarak tanınan hatip Mehmed Efendi ile gönderdi. Gönderilen bilgiler şöyledir: Dört adet olan minarelerinin boyu benna zir'asıyla 90'ar ziradır. (68.22m). Külahlarının boyu 14'er zira (10.612m), alemlerinin boyu 2,5 ziradır. (1.895m). Toprak altında kalan temelleri ise 30'ar ziradır. (22.74 m.) Böylece minarelerinin toplam yüksekliği 136,5 zira (103.467 m) olur. Herbiri üçer şerefeli olan minarelerde her şerefenin arası 16'şar ziradır. (12.128 m.) Şerefelerinin büyüklük ve küçüklüklerinin ne kadar olduğu şadırvan çevresinde gösterilmiştir, yeniden yazmaya gerek yoktur. Dileyenler şadırvan çevresini ölçsün, istediğini elde eder. Minarelerin çevresi (kalınlığı) 18 ziradır (13.644 m).

Şimdi gelelim kubbesine: Kubbesinin çevresi 130,5 ziradır (98.919 m). Aleminin yüksekliği ise 7,5 ziradır (5.685 m). Kubbesinin üzerinde (kasnağında) 40 adet penceresi vardır. Kubbe çevresinde 680 adet avize bulunmaktadır ve camiye toplam 3788 kandil aydınlatır. Bunların herbiri pekçok benzetmeye ve kutsallığa işaret etmektedir. Allah'ın izniyle yeri geldiğinde, tüm ayrıntılarıyla belirtilecek ve açıklanacaktır.

Caminin içini, en ve boy olarak, bir kez de ben kendi adımımıyla ölçtüm. Uğur getirmesini dileyerek buraya kaydediyorum: Kubbenin tam çapı, yani bir kenarından bir kenarına kadar düz çizgiyle olan uzunluğu 132 kademdir (105.60 m). Sağ ve solunda yer alan sofaları 17'şer kademdir (13.60 m). Böylece cami şerifin eni 166 kademdir (132.80 m). Mihrab yönünde olan sofası 37 kadem (29.60 m). şadırvan yönünde olan sofaıları ise 17'şer kademdir (13.60 m). Sonuçta caminin boyu 186 kadem (148.80 m) eder. Kubbesi 8 adet kemer üzerine inşa edilmiştir. Kemerlerin arası 35'şer kademdir (28 m.). Herbir sütunun arası 16'şar kademdir (12.80 m.). Bu hesapların benim kademime (adım) göre olduğunu, bir yanlışlığa düşülmemesi için özellikle belirtmeliyim. Saygıya değer dostlardan, Tanrı'nın bu aciz kulunu hayır ile anmalarını, ruhumuzu üç İhlas ve bir Fatıha-i şerifle şenlendirmelerini diliyoruz.

Bu kadar araştırma ve güçlüğü katlanmanın sebebi, boş şeylerle uğraşma olarak da düşünülebilir. Ancak bu kitabın asıl yazılma nedeni; günlerden birgün, evimde vefalı ve sadık dostlarla sohbet ederken, Enderun-u Humâyûn Hassa Ağaları'ndan Ahmet Efendi adında tarihe meraklı, ilim-irfan sahibi ve nükteyi seven bir zatla konuşmamız sırasında konu, Ayasofya'nın özelliklerine ve yapımına kadar geldi. Bu binanın özelliklerinden ve yaptıranın ortaya koyduğu sanat eserinden bahsederken "Söz, sözün armağınadır" atasözünde olduğu gibi, kubbesinin

büyüklüğü ve sağlamlığıyla, dünyanın karalarla kaplı bölümünde, bir benzerinin daha yapılmadığını öne sürmeye başladı ve akıl ya da aktarma yoluyla edindiği bilgilerden sonuçlar çıkarmaya yöneldi. Üstelik bin dereden su getirerek Osmanlı toprakları üzerinde kubbesinin eşi ve benzeri olmadığı neticesine vardı. Ancak konuşması bu yönde devam ederken ona şöyle dedim:

— Mimar Sinan merhum, bildiğiniz gibi II. Selim merhuma Edirne’de bir cami inşa etmiştir. Bu caminin kubbesi, Ayasofya’nın kubbesinden büyüktür. Hatta kubbe çevresi 4 zira, yüksekliği ise 2 zira daha fazladır.

Bu sözlerim üzerine mecliste bulunanlar, ağızbirliği etmişcesine, bu iddiamızın kesin deliller gerektirdiğini öne sürdüler. “Boğulmakta olan kişi herşeye sarılır” deyişinde olduğu gibi soluma ve sağıma bakıp destek aradım. Bu konuda bana hak veren bir kişi çıkar mı diye tek tek yüzlerini inceledim. Sonuçta anladım ki, bu konuda benimle görüşbirliği içinde olabilecek tek bir kişi yoktu ve bu durum açıkça belli oluyordu. Bir süre şaşkınlık geçirdikten sonra düşünmeye başladım ve aklıma daha önce sözünü ettiğim **Solakzâde Tarihi** geldi. Aktardığım bilgilerin aynısı onda olduğu için, iddiamı ancak bu yolla ıspatlayacağımı düşünerek, adigeçen tarihi getirip konuyla ilgili bölümü hepsine gösterdim. Bu bölümü hepsi okudu. Buna rağmen direndiler ve ısrar ederek:

— Öne sürdüğüm bilgi yalnızca bu kaynakta var. Tek bir yazarın sözünün gerçeği ifade ettiğine güvenilir mi? Çaresizlik ve şaşkınlık içinde kaldım. Onları susturmak ve yanlışlarını göstermek amacıyla, dünyanın sığınağı olan Padişah Efendimiz’in Revan Odası’nda kurdukları kütüphaneye başvurdum. Bu kütüphaneden Mimar Sinan merhumun “Mimarnâme”sini edinip, etraflıca bilgi sahibi olmak üzere araştırdım. Tartıştığımız konuyu kendisinin tüm ayrıntılarıyla ve açık bir ifadeyle yazmış olduğunu gördüm.

— İşte bu belge iddiamı kesin kanıt değil mi? diye sordum. “Şeyh efendinin kerameti kendinden menkul” deyişinde olduğu gibi, yine bana inanmadılar. Onları hangi yolla ikna edeceğimi düşünürken, Derviş Mehmed adında sesi ve edası hoş bir müezzin bu meseleyi öğrenip bana dedi ki:

— Sultanım! Biz de bir seferinde birkaç dostumuzla bu konunun tartışmasını yaptık. Sonuçta “Halep orda ise arşın burdadır” deyişine uyararak, gerçeği öğrenmek için elime bir ip aldım ve Ayasofya Camisi’nin kubbe eteğine çıktım. İpin bir ucunu trabzanın birine tespit ettim ve elimdeki ucuyla kubbenin çevresini dolaştım. Birinci ucun tesbit edildiği yere geldiğimde, kubbenin çevresine dolaştırdığım ipi o noktadan kestim ve yanıma aldım. Günün birinde bu ipi de yanıma alarak Edirne şehrine vardım ve Sultan Selim Camisi’nin kubbe eteğine çıktım. Ayasofya Camisi’nin kubbesini ölçerken yaptığım işi burada da tekrarladım. Ne bir parmak fazla geldi ne de eksik. Kubbeleri aynı büyüklükteydi. İkisi de eşitti. Kesinlikle birbirlerinden farkları yokmuş. Cevap olarak dedim ki:

— Geometri ilmi ve mimarlık tekniği konularında bilgi sahibi olmamana rağmen bu açıklamanı galiba “mü’minin ileri görüşlülüğünden korkunuz” deyişine uymaktadır. Ben kendi düşünceme göre şöyle bir açıklaması olduğu inancında-

yım: Ayasofya Camisinin kubbe çevresi eliptik, Sultan Selim Camisinin kubbe çevresi yuvarlak olduğu için eşit gelmiştir. Yoksa Sultan Selim Camii kubbesinin ondan daha büyük olduğu kesindir. Çünkü **Solakzâde Tarihi**'nde ve Mimar Sinan'ın **Mimarnâme**'sinde açıkça belirtildiği ve yetkili kişilerce de bu durumun bilindiği bir gerçektir. Bu cevaptan sonra görüşümü desteklemesi amacıyla, geometrik kurallara uygun bir şekil çizip kendisine gösterdim. Bu şekli gördükten sonra ikna olup "sükut ikrardan gelir" deyişine uyarak sustu. Ona gösterdiğim şekilleri buraya pergelle çizip, meseleyi açıklamak üzere koyuyorum.

Doğrusu bu şekiller, karşı görüşte olanları şaşırtmış ve hayretler içinde bırakmıştır. Gerçekten bu durum, sözle ve kelimelerle anlatılamayacak kadar çok tartışmalara yol açtı ve görüşüm çoğunluk tarafından benimsenmeye başladı.

Bu olayın üzerinden bir-iki sene geçti. Rumeli Eyaleti Defterdar Kethüdalığı görevine getirildim ve buyruk üzerine Edirne'ye gitmem gerekti. Bu sırada, daha önce sözünü ettiğimiz İskilibli Ahmed Efendi kardeşimiz de benden, Edirne'ye vardığımda bu camii şerifin kubbesinin büyüklüğünü ve diğer özelliklerini sağlı bir şekilde tesbit etmemi rica etti.

Edirne'ye ulaştığımızda, o camii şerife gittim ve namaz kıldıktan sonra her tarafını dolaşarak görmeye çalıştım. "Aferin Mimar Sinan'ın yüksek sanatına" diyerek, vefalı dostumun isteği ve ricası üzerine, kubbesini geometri usulleriyle kolayca içten ve dıştan ölçtüm. Bu araştırmaları yaparken, bir yandan da kimi hoş tabirler ve benzetmelerle dolu bir mektup yazmaya giriştim. Yukarıda atıfta bulunulan şekillerle süsleyerek "sonucu güzel koku" ayet-i kerimesinde olduğu gibi ve "bize ancak açıklık gerekir" yüce manasıyla bitirip, kendilerine yardım olsun diye gönderdim. Hatta bu mektup bizzat Padişah Efendimiz Hazretleri'nin mübarek ellerine ulaşmış ve tamamını okumak lütfunda bulunmuşlar. Ayrıntılarıyla burada anlatılması çok yer tutacağı için geçiyoruz. Ancak pekçoklarının üzerinde anlaşılamadığı konulardan birisi, mahfilinin neden ortada yapılmış olduğudur. Bu durum "Her işin hayırlısı ortada olanıdır" hadis-i şerifi ile ilgili olabileceği gibi, böylesine eşsiz bir camii şerife kusurlu olarak konup, özellikle üzerinde konuşulması için yapılmış da olabilir. Ancak "aykırı davranmak hayırlı iş değildir" deyişi gereği, bu caminin eksiksiz ve kusursuz yapıldığı çoğunluk tarafından kabul edilmişken, çoğunluğa muhalefet etmek şüphesiz en büyük hatadır. "Olmanın kötölemek" deyişinde olduğu gibi, soyut bir düşünceyle, bu eşi bulunmaz camiye kusur yakıştırmak hiç de doğru değildir.

Biz yine asıl konumuza gelelim: Yukarıda sözünü ettiğimiz mektubun yazılması tamamlandı. Mektubu detaylandırır ve düzeltmelerini yaparken, değerli dostlarımızdan Sultan Selim Camii'nin ikinci imamı Ak Mehmed Efendi kardeşimiz-ki kendisiyle daima günün meseleleri üzerine konuşmak adetimiz olmuştu- evimize teşrif ettiler. Önce mektubu görüp niçin yazıldığını sordu.

— Anlatmaya ne gerek var? Okuyayım da dinle! dedim. Kapıdan mihraba kadar olan kısımlarıyla ilgili bilgileri okudum. Sultan Selim Camisi'nin özelliklerine ve bazı ilginç benzetmelere sıra geldiğinde, çok haz duyduğum için:

— Lutfedin, şu benzetmeleri kâğıtlara yazın diye bana ilgi gösterdi. Cevap olarak:

— Çıkarmaya çalıştığım bu anlam ve benzetmelerden daha iyisinin her zaman yapılabileceği şüphe götürmez bir gerçektir diyerek konuyu değiştirdim. Aradan biraz zaman geçtikten sonra yine aynı konuya temas ettiğinde ise sebep olarak ihmalkârlığımı öne sürdüm. Bütün sohbetlerimizde adeta beni zorlayarak ısrarını devam ettirdi.

1156 (1743 m.) yılında Kızılbaşlar (İran) Kars kalesini istila ettiğinde, Padişah'ın emir ve fermanları üzerine o bölgeye tayin edildim. Günahlarımızın karşılığı olsa gerek, o yıl 75 gün kalenin içinde kuşatma altında kaldık. "Savaşta uyanık bulunmak gerekir" deyişine uygun olarak gece ve gündüz düşman hiç kimseye göz açtırmadı. Büyük gürültüler çıkararak savaş alanında galip gelmiş gibi dolaşp yiğitlik gösterisinde bulundukça, İslâm askerleri de din gayretiyle kaleden dışarı çıkıp aşağılık düşmanlarla kahramanca savaştilar. İki tarafa da savaştan yorgunluk ve usanç geldiğinde, ayrılıp dinlenmeye geçerlerdi. Ben, boşa vakit geçirme alışkanlığı edinmediğim için, savaşa ara verildiğinde fırsatı değerlendirerek, o sırada geçen küçük-büyük her olayı günü gününe kaydettim ve **Şerrül-Vesvesi Fi Hayli't-Tahması** adıyla tanınan bir tarihi yazmaya başladım. Düşmanlığın ve savaşın sürdüğü sırada yazılan bu eserlerden başka "Selimiye" adını taşıyan bir eseri daha yazma cesareti gösterdim. Bazı görüş sahiplerince bu eser, yararsız ve faydasız bulunarak "kişinin boş sözleri terketmesi İslâmın güzelliklerindendir" hadis-i şerifinin aksini çağrıştırabilir. Ancak bu kadar çeşitli ayetler ve bereketli hadisler ile doldurulmuş olmasına rağmen, akli ve nakli delilleri de ihtiva etmesi bakımından, dünya ve ahiretle ilgili olduğu da "gökyüzünün ortasındaki güneş gibi" açıktır. İlim sahiplerinin yüksek görüşlerine yakışacak açıklık ve güzelliktedir. "Söyleyene değil söylenene bak" özdeyişinde ya da şu beyitte ne güzel buyurulmuştur:

**Kavle bak kailine etme nazar
Alınır kimden olsa ol dürr-ü güher**

Bağışlayan ve malın asıl sahibi olan Yüce Allah'tan dileyimiz: bu kitabın yazılmasına sebep olanların, okuyanların, yanına alanların ve çoğaltanların (İstin-sah edenlerin) gönüllerindeki tüm dünyevi ve uhrevi amaçlarına ulaşmasıdır. Amin. Salihlere, velilere, enbiyaya ve Gönderilmişlerin Efendisi'ne salat ve selam olsun. Amin.

Şimdi biz öncelikle asıl amacımız olan Edirne'deki Sultan Selim Camii'nin özellikleri ile ima edildiği ve benzetildiği ilginç yönlerine geelim. Mimar Sinan'ın (Allah'ın rahmetine ve bağışına kavuşsun) bu camiye başlarken ve inşa ederken gerçekleştirmeyi amaçladığı benzetmeleri ancak bu aciz kul, Yüce Allah'ın yardımıyla keşfedebildim. Kalbime düşen nurla, keşfettiğim anlamlar süzülerek ortaya çıktı. Bu durumda, şimdiye kadar kimsenin başaramadığı şeyleri aklıma

getirerek, insanlar arasında öne geçtim ve parmakla gösterilir oldum. Allah'ın ihsanlarına şükrolsun ve nimetlerine hamdolsun.

Mimar Sinan merhumun bu camide yapmayı amaçladığı benzetmelerin kapsamlı olarak ve açıkça kalbime doğmasını şüphesiz "Gayp ancak Allah tarafından bilinir" gerçeği ile açıklamak mümkündür.

Avlusunda 9 adet kapı yapmasının amacı, Yüce Allah'ın Sure-i Neml'de (3) beyan buyurduğu "O (Samûd kavminin bulunduğu Hicr adlı) şehirde dokuz kimse vardı ki, bunlar yeryüzünde fesad çıkarıyorlar, iyiliğe yanaşmıyorlardı" kelâmına ima ve işaret içindir. Ya da yine Sure-i Neml de (4) beyan buyurulan "Elini koynuna sok (sonra) lekesiz bembeyaz çıksın da dokuz mucize ile beraber Fira-vun'a ve onun (kıbt) kavmine git. Çünkü onlar kafirler topluluğudur" kelâmına ima ve işaret etmiştir. Şimdi gerekli olduğu düşüncesiyle, tefsircilerin sultanı sayılan Kadı Beydavî Hazretleri'nin tefsirini yaptığı bu dokuz ayeti (5) tek tek kaydedelim. Birincisi tan vakti, ikincisi tufan, üçüncüsü ekinlere çekirge, dördüncüsü haşarat, beşincisi kurbağa, altıncısı kan, yedincisi tames, sekizincisi cerib, dokuzuncusu ekinlerin kıtlığı. Ya da yeni başlayanlarda dokuz şeyin aptesti bozmaya-cağını bildiren kaideyle ilgilidir. Birincisi namaz dışında kahrkahayla gülmek, ikincisi cinsel organa dokunmak, üçüncüsü öpüşmek, dördüncüsü tokalaşmak, beşincisi İmam Muhammed ve Hasan bin Ziyad'ın yorumlarına göre —çıplak olarak bir işe başlamak, altıncısı örtünmek, yedincisi ölünün kırı, sekizincisi cenaze taşımak, dokuzuncusu ölü gömmek. Ya da insanoğlunun dokuz ayın bitiminde dünyaya geldiğine ima ve işaret edilmiştir. Ya da Hint rakamlarını inceleyenler ve araştırmaların öncülerinin, bütün hesaplarını dokuz rakamı üzerine kurduklarını işaret edilmiştir. Ya da (Mimar Sinan'ın) "feleğin dokuz kat çemberinden geçtikten sonra bu camiyi inşa ettim" demiş olmasına işaret eder.

Gerçekten Mimar Sinan merhum, yüce Osmanlı devletinde üç padişahın yüksek makamına hizmeti vermiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Sultan Selim'e "en uygun olanı yapması gerektiği" şeklinde tavsiyede bulunduğunu başlıca tarih kitapları kaydetmektedir. Dolayısıyla yaşlanıp, güçsüzleştiğinde "adım çıktı dokuz inmez sekize" demiş te olabilir. Ya da o ileri yaşa gelinceye kadar inşa ettiği camiler arasında bu yapının dokuzuncu büyük cami olduğunu ima etmiş olabilir. Ya da Yüce Allah'ın Sure-i İsrâ'da (6) beyan buyurduğu "Yemin olsun ki, biz Musa'ya apaçık dokuz mucize verdik." ayet-i kerimesi ile ilgilidir. Şanı yüksek olan Musa'ya verilmiş dokuz mucize şunlardır: birincisi asa, ikincisi beyaz parlak el, üçüncüsü çekirgeler, dördüncüsü karıncalar, beşincisi kurbağalar, altıncısı kan, yedincisi taştan su fışkırtmak, sekizincisi denizin kabarması, dokuzuncusu Tur Dağı'ndan ses gelmesi. Herhalde bu mucizelere de işaret etmiştir.

(3) Kurân-ı Kerim, En-Neml Sûresi, Ayet 48

(4) Kurân-ı Kerim, En-Neml Sûresi, Ayet 12

(5) Kurân-ı Kerim, El-A'râf Sûresi, Ayet 133

(6) Kurân-ı Kerim, El-İsrâ Sûresi, Ayet 101

Şadırvan avlusuna üç adet kapı yapmasının amacı Yüce Allah'ın Sûre-i Hûd'da beyan buyurduğu (7) "Yalancılardan gayrısına vaaddir bu, üçgün daha evinizde yaşayadurun..." ayet-i kerimesine işarettir. Ya da Yüce Allah'ın Sûre-i Nisâ'da beyan buyurduğu (8) "Allah'a ve Resulüne iman ediniz ve üç şeyden korkunuz... ayet-i kerimesine ima ve işaret etmiştir. Ya da Yüce Allah'ın Sûre-i Zümer'de beyan buyurduğu (9) "Sizi analarınızın karınlarında üç karanlık içinde (karın, rahim ve zar içinde) bir yaratılıştan sonra diğer bir yaratılışa çevirip kemale erdiliyor" ayet-i kerimesine işaret etmiştir. Ya da üç şey üzerimize farzdır. Birincisi iki rekâtlik sabah namazı, ikincisi vitr namazı ve üçüncüsü tatavvu hacı. Ya da üç şey ertelenemez: birincisi vakti geldiğinde namaz, ikincisi hazır olduğunda cenaze, üçüncüsü cemaat bulunduğunda imamet. Ya da üç şeyden dolayı Allah kılınan namazı kabul etmez. Kötü bir kavme imamlık eden kişinin namazı, isteksiz olarak kılan kişinin namazı, cemaate sakınarak tabi olan kişinin namazı. Ya da Allah üç zaman için ibadetın tamamlanmasına izin verir. Birincisi bir mescidden bir diğerine gitmek için çıkmak. İkincisi gaza için mescidden çıkmak. Üçüncüsü hac için mescidden çıkmak. Ya da üç güzel şey vardır: İftara acele etmek, sahuru geciktirmek,..... Ya da her müslümanın üzerinde üç hak vardır: Cuma günleri gusul abdesti almak, misvak kullanmak, temizlenmek. Ya da namazın tam olması için üç şey vardır: abdesti güzelce almak, safları düzenli yapmak ve imama tam uymak. Yukarıda belirtilen hadislerin hepsine işaret edilmiştir. Ya da imanın "taklidi" "istidlali" ve "keşfi" olmak üzere üç gruba ayrıldığına işaret etmiştir. Ya da imanın üç şeyin toplamından, yani "itikad-ı hakdan" "ikrardan" ve "muktezasıyla amelden" meydana geldiğine ilham ve işaret etmiştir. Ya da ibadet üç derecelidir. Birinci derecede olanı sadece "ibadet" olarak adlandırılır ve müminlerin çoğunluğu tarafından yerine getirilir. İkincisine "ubudiyyet" denilir ve saygın muminlere aittir. Üçüncüsü ise "ubudet" olarak adlandırılır ve yalnızca en has mü'minlerce yerine getirilir. Bu ibadet derecelerine ima ve işaret edilmiş olmalıdır. Yada insanların üç sebeple yani korku, umut ve sevgi ile Yüce Allah'a ibadet ettiklerinde temiz kul sayılacaklarına ima ve işaret edilmiştir. Ya da üçlerin yarımıyla bu camiye tamamladığını göstermek istemiştir. Ya da çoğun en azının üç sayısı olduğuna işaret edilmiştir. Ya da "Hak oyunu üçtür" demek istenmiştir.

(7) Kurân-ı Kerim, Hûd Suresi, Ayet 65

(8) Kurân-ı Kerim, En-Nisâ Sûresi.

(9) Kurân-ı Kerim, Ez-Zümer Sûresi, Ayet 6.

Avlusunun ortasında fağfuri kaseye benzeyen, çatısız tek bir şadırvan yapmış olmasının amacı Süre-i Nisa'daki ⁽¹⁰⁾ "Muhakkak ki Allah bir tek ilâhtır... Ya da Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir, O'nun ortağı da yoktur" hadis-i şerifine ima ve işaret eder Ya da kaseye benzetmekle "Ölüm bir içkidir, herkes onu içecektir" deyişine aymaz kulların dikkatini çekerek işaret etmiştir. Ya da mahşer günü Arasat Meydanı'nda Allah'ın sevgili peygamberi Muhammed Mustafa (S.A.V.) Hazretleri için ihsan buyurulan Kevser Havuzu'na ima ve işaret etmiştir.

Gerçekte Mimar Sinan merhum, bu caminin ekleri olarak inşa ettiği kısımlarda da ima ve benzetmeler yoluyla bazı buluşlar ortaya koymuştur. Ancak fazla zamanımız olmadığı gibi, sözü uzatmamak ve boşuna yazı yazmamak için sözü kısa kesiyoruz. Fakat yalnızca cami için beş kapı yapmasının amacı Süre-i Lukman'daki ⁽¹¹⁾ "Beş şeyi Allah'tan başka kimse bilmez. Kıyametin ilmi (ne zaman kopacağı) muhakkak ki Allah'ın katındadır. Yağmuru (dilediği zaman, dilediği yere, istediği miktar) O yağdırır. Rahimlerde (erkek, dişi, sağlam, sakat, iyi ve kötü) ne varsa O bilir. Hiç kimse, yarın ne kazanacağını (başına ne geleceğini) bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini de bilmez. Şüphesiz ki Allah, âlimdir herşeyi bilir, habîrdir herşeyden haberdardır" ayet-i şerifinde yer alan beş bilinmeyenini ima ve işaret etmiştir. Ya da "İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'a şahadet, Muhammed'in resulü olduğuna şahadet, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek, oruç tutmak" Ya da "Yüce Allah benim ümmetime ilk olarak beş vakit namazı farz kıldı ve kulların amellerinden beş vakit namazı üstün kıldı. Onlardan ilk olarak beş vakit namazı soracaktır" Ya da "Yüce Allah beş vakit namazı farz kıldı.

Ya da "Beş gece vardır"ki o gecelerde yapılan dualar reddedilmez. Receb ayının birinci gecesı, şabanın onbeşinci gecesı, cuma geceleri, ramazan geceleri ve kurban gecesı. Ya da "günde beş hayır işleyen Allah tarafından Cennet ehli yazılır" Ya da "iman konusunda beş şey vardır ki bunlardan birisi eksik olan Allah'a teslim olmuş sayılmaz: Allah'ın kazasına rıza, Allah'ın rızasını aramak, Allah'a tevekkül etmek, musibette sabretmek" ⁽¹²⁾. Ya da Yüce Allah mirac gecesinde, başlangıçta elli vakit namaz farzetmişken, ümmete şefaaten ve Hazreti Muhammed'e hürmeten ve Hazreti Musa Aleyhisselam'ın aracılığıyla beş vakit namaza tenzil eylediğine ima ve işaret etmiştir. Ya da farz olunmuş beş vakit namazın bu camii şerifde eda edilmesine ima ve işaret etmiştir. Ya da toplam beş şeyin abdest ve namazı bozacağı ve dolayısıyla binaya da zarar vereceği düşünülmüştür. Birincisi kahkaha atmak, ikincisi arkasını duvara veya direğe dayayıp uyumak, üçüncüsü ergen olmak, dördüncüsü bayılmak, beşincisi kasten pislemek. Ya da Yüce Allah'ın emriyle Hazreti İbrahim'in Beyt-i Mükerrerem-i Azam'ı beş adet dağın ortasında inşa etmesiyle Yüce Allah'ın ümmetine şevkatten o dağların sayısı kadar sevab ihsan etmek için, Ka'be-i Mükerrreme'yi beş vakit namaz-

(10) Kurân-ı Kerim. En Nisâ Süresi. Ayet 171

(11) Kurân-ı Kerim. Lukman Süresi. Ayet 34

(12) Derkenardaki notta abdest ve namazı bozan beş şeyin Arapça meali verilmiştir.

da kible tayin ettiğine ima ve işaret etmiştir. Ya da Yüce Allah, insanoğlunun iki el ve iki ayağında beşer parmak yarattığına işaret etmiştir.

Şadırvan avlusu kapısında camiye girerken, içeride, sağ ve solda iki adet abdest musluğu yapmasındaki amaç, Sure-i Rahman'da (13) "O cennetlerde akar iki kaynak var. ayet-i kerimesinin anlamını kapsaması içindir. Bu bir anlamda Yüce Allah'ın Cennet'teki iki çeşmesine atıf yoluyla işaret etmektedir. Ya da Sure-i Tevbe'de (14) ".....Hani Mekke kafirleri onu Mekke'den çıkardıklarında ikinin ikincisi (Peygamberin arkadaşı Hazreti Ebu Bekir) ile (Sevr Dağ'ında) mağaradaydılar..." ayet-i kerimesine ima ve işaret eder(15)Ya da Sûre-i Fussilet'de(16)"Arzı iki günde yaratanı, siz mi inkâr edeceksiniz ve ona eşler koşup duracaksınız? O, bütün âlemlerin Rabbidir" ayet-i kerimesine ima ve işaret eder. Ya da Sûre-i Mü'min'de (17) "(Cehennemde olan kafirler) şöyle diyecekler: Ey Rabbimiz! Bizi (biri dünya hayatının sonunda, diğeri kabirde dirildikten sonra olmak üzere) iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin. Şimdi günahlarımızı anladık; fakat var mı (dönüb dünyaya) çıkmağa bir yol?" ayet-i kerimesine ima ve işaret etmiştir. Ya da Sure-i Bakara'da (18) "Ric'î talâk ikidir. Ondan sonra ya kadınları iyilikle tutmak, ya da güzellikle salmak vardır... ayet-i kerimesine ima etmiştir. Ya da "Benden sonra ümmetimin iki şeyi yapmasından korkarım. Birincisi kadere inanmamak, ikincisi ise yıldızları doğrulamak (yıldız falcılığı)" hadis-i şerifine atıf yapılmıştır. Ya da "Kim ki şehid olursa, onun için iki hayır vardır" hadis-i şerifi kastedilmiştir. Ya da imanın temelinin iki şeye dayandığına işaret edilmiştir. Ya da Hazreti Adem'in oğullarından bu yana ana-baba hakkının esas olduğuna dikkat çekilmiştir. Ya da "Kim ki ana-babasını edeblendirmez ise onu gece ve gündüz edeblendirir" deyişine işaret etmiştir. Nitekim Aziz Efendi merhum **Gülşen-i Niyaz'ında** şöyle buyurur:

**Çünkü itmemiş sieni ebevan
Bari te'dib eylesun melevan**

Büyük kubbeyi, içte bulunan sekiz ayak üzerinde kurmasının.amacı, Sûre-i Hakka'daki (19) "Melekler de semanın etrafındadırlar. O gün Rabbinin Arş'ını sekiz melek üstlerinde taşıır" hikmetine uymak içindir. Böylece gökkubbeyi sekiz meleğin omuzları üzerinde taşıdığı buyruğuna atıfta bulunulmuştur. Ya da Sûre-i Zümer'de (20)"(Allah) sizi bir kişiden (Adem'den) yarattı. Sonra Adem'in kendisinden eşini (Havva'yı) yarattı. (Deve , sığır, koyun ve keçiden erkekli ve dişili olmak üzere) Sizin için (bu) davarlardan sekiz çift yarattı.... ayet-i kerimesine ima

(13) Kurân-ı Kerim, Er-Rahman Sûresi, Ayet 50

(14) Kurân-ı Kerim, Et-Tevbe Sûresi, Ayet 40

(15) Derkenardaki notta Allah'ın Hazreti İbrahim'e ev yapmasını emreden buyruğunun Arapçası var. Ayrıca yine derkenardaki bir diğer notta "kapı çeşmeleri" yazısı yer alır.

(16) Kurân-ı Kerim, Fussilet Sûresi, Ayet 9.

(17) Kurân-ı Kerim, El-Mü'min Sûresi, Ayet 11

(18) Kurân-ı Kerim, El-Bakara Sûresi, Ayet 229

(19) Kurân-ı Kerim, El-Hakka Sûresi, Ayet 17

(20) Kurân-ı Kerim, Ez-Zümer Sûresi, Ayet 6

etmiştir. Ya da beş vakit bu camiye gelip cemaatle namaza devamlı katılan Müslümanlara sekiz şartının olduğuna işaret etmiştir. Ya da Yüce Allah'ın Cennet'i sekiz derece üzerine yarattığına işarettir. Ya da Cennet'in sekiz kapısı olduğuna işarettir.

Müezzinler mahfilini caminin ortasında yapmasının amacı "İşlerin hayırlısı ortalama olanıdır" hadis-i şerifine işaret içindir. Ya da dünya yuvarlağının merkezi işte burasıdır diye ima etmiştir. Ya da bu caminin diğer camilere göre en ulu seviyede bulunduğuna şüphe yoktur diyerek herkese bir açıklamada bulunmak gereği duymuştur. Mahfilini orta yerde kare şeklinde yapmasının amacı, yalnız İstanbul'da değil dünyanın yaşanabilen yerlerinin hiçbirinde, bir eşinin daha bulunmadığına işarettir. Yine adigeçen mahfili oniki adet sütun üzerinde bulundurmasının amacı Sure-i Bakara'da (21) "Ve bir vakit Musa susuz kalan kavmi için su dilemişti. Biz de asa ile taşa vur demiştik. Onun üzerine o taştan oniki göze kaydadı" ayet-i kerimesine imadır. Ya da Sure-i Maide'de (22) "And olsun ki, Allah, İsrailoğullarından misak (ahd ve söz) almıştı. İçlerinden oniki nazır bulundurmştuk..." ayet-i kerimesine ima etmiştir. Ya da Sure-i A'raf'ta (23) "Biz İsrail Oğullarını oniki kabileye, o kadar ümmete ayırdık. Mûsa'ya, Tih çölünde susayan kavmi kendisinden su istediği zaman Asânı taşa vur' diye, vahyettik. Vurunca, o taştan hemen oniki göze kaynayıp akmaya başladı... ayet-i kerimesine ima ve işaret etmiştir. Ya da gündüz ve gecenin onikişer saat üzerinden devretmesini ima ve işaret etmiştir.

Mahfilinin altında, fağfurî kaseyi andıran şadırvanı yapmasının gayesi, Yüce Allah'ın Hazreti Muhammed için Cennet'in ortasında kurdurduğu Kevser Havuzu'na ima ve işaret etmek içindir. Ya da "İçmek istersen gel iç budur ab-ı hayat" mısrasına uymak amacını taşır. Gerçekte burada yer alması, İskender-i Zülkarneyn'in (Büyük İskender) onca zaman büyük güçlülere katlanarak bulamadığı Ab-ı Hayat adlı suyun burada olduğuna ima ve işaret içindir. Allah'a şükürler olsun ki bu su günümüzde de akmaktadır ve faydalı olduğu ispat edilmiştir. Hatta şifa bulmak için şehrimizin hastalarına iki yerden su alındığı tarafımızdan tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi Sultan Selim Camii'nin (Selimiye) müezzinler mahfili altındaki şadırvan, ikincisi ise Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın yaptırdığı Kenise (Kilise) Camii'nin yine müezzinler mahfili altında bulunan sudur. Bu kaynak suyunun, temizliği ve saflığıyla, zemzem-i şerifin aynısı olduğu yolunda müslüman hacılar tam bir fikir birliği içindedirler. Hatta bazı kişiler bu konuda acaip ve garip hikayeler anlatırlar. Hiç şüphesiz "ilim Yüce Allah'ın indindedir". Bu konuda çok fazla şey söylemek mümkündür. Fakat lafı uzatıp, ayrıntıya girmemek için kısa kesmek gerekiyor. Ancak Sultan Mahmut Efendimiz'in berberbaşı ve hassa ağalarından Bosnavî Ahmed Ağa, bana şöyle bir olay anlattı. Çocukken ka

(21) Kurân-ı Kerim, El-Bakara Suresi, Ayet

(22) Kurân-ı Kerim, El-Maide Suresi, Ayet 12

(23) Kurân-ı Kerim, Sure-i A'raf, Ayet 160

lasında bir türlü iyileşmeyen bir yara açılmış. Tıbbi ve cerrahi ilaçlardan sonuç alamayan annesi, birgün elinden tutup Sultan Selim Camii'ne götürmüş ve mahfilin altındaki şadırvanın önünde yarasını açmış. Yaranın içinden fitilini çıkarıp şadırvandan aldığı suyla yaranın içini ve çevresini yıkayıp, temizlemiş. Yarasının üzeri sarılmış ve geceyi öyle geçirmiş. Ertesi gün gözünü açtığına hiçbir şeyin kalmadığını görmüş. O günden bugüne kadar taşıdığı yara izini bizzat bana gösterdi. Şüphesiz Allah herşeye kadirdir.

Biz gelelim yine caminin içi ile mihrabın sağında ve solunda bulunan dört sütuna. Beyaz mermerden ve birbirine bitişik olan bu dört sütunla, balkona benzeyen dört adet kürsü yapmasının maksadı Sure-i Bakara'da (24) "Hanımlarına yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır... ayet-i kerimesine ima ve işaret etmek içindir. Ya da yine Sure-i Bakara'da (25) "Bir vakit İbrahim şöyle demişti: Ey Rabbim, ölüleri nasıl diriltirsin? bana göster. Allah: Ölüyü dirilttiğime inanmadın mı? buyurdu. İbrahim: Evet, inandım, fakat kalbim tam yatışsın diye sordum, dedi. Allahü Tealâ buyurdu ki, kuşlardan dört cins tut ve iyice gözden geçirdikten sonra kendi elinle parçala ve dağ başına onlardan birer parça koy. Sonra onları çağır; koşarak sana geleceklerdir. Bil ki Allah, dilediği her şeyde galibdir, hikmet sahibidir" ayet-i kerimesine ima ve işaret etmiştir. Ya da Sure-i Fussilet'teki (26) "Allah, o arz üzerinde sabit dağlar ve bereketler yarattı. Arzda bulunanların rızkını da takdir etti; (kaç günde yaratıldığını) soranlar için tam dört günde... ayet-i kerimesine de ima ve işaret etmiştir. Ya da fahr-ı kainat Hazreti Muhammed Efendimiz'in zamanında yakınında bulunan ve daha sonra sırayla halife olan dört övülmeye değer şahsiyetin sayısına ima ve işaret etmiştir. Ya da günümüzdeki şeyh ve efendilerde olması gereken "ağlar öz, tükenmez söz, utanan yüz ve sürmeli göz" gibi dört haslete ima ve işaret etmiştir.

Bu cami-i şerifin etrafına diğer camiler gibi küçük kubbeler yapmayıp tek kubbeli olarak inşa etmesindeki amacı: İslâm dinini tek bir kubbeye benzetirken, diğer dinleri küçük kubbelere benzeterek "hak geldi, batıl zail oldu" özdeyişine atıfta bulunmak içindir. Böylece diğer batıl dinlerin ortadan kalkacağına ve İslâmiyetin ebediyete kadar devam edeceğine işaret etmiştir. Ya da batıl mezheplerin günaha yönelttiğine, sünnilîğin ise asıl mezheb olarak iyiye götürdüğüne, bu kubbe sebebiyle işaret etmiştir. Ya da dünyanın ve denizlerin tek kubbe altında yaratıldığına ima ve işaret etmiştir. Ya da yeryüzünde bu cami tarzında ve ona rakib olabilecek bir benzeri daha yoktur demeye ima ve işaret etmiştir. Ya da bütün müslümanların yanısıra diğer dinler ile milletlerin gözünde de tek olduğu ve mimarisi parmakla gösterilen ve "Binde bir" ortaya konulabilecek bir eser olduğuna ima ve işaret edilmiştir.

(24) Kurân-ı Kerim, El-Bakara Suresi, Ayet 226

(25) Kurân-ı Kerim, El-Bakara Suresi, Ayet 260

(26) Kurân-ı Kerim, Fussilet Suresi, Ayet 10

Büyük kubbenin yanlarında dört adet yarım (nim) kubbeler yapılmasının amacı, bu caminin gerçekten bütün güzelliğiyle kıyamete kadar kalması içindir. Ancak minareler ile büyük kubbenin beraberce görünüşü, servilerin arasında doğan bir güneşi andırır şekilde, şairce ifade edilmiştir. Ya da “İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir” hadis-i şerifine uygun olarak İslâmın beş şartı olduğuna işaret etmiştir. Ya da dünyanın sığınağı olan Peygamber Efendimiz ile dört yakını Ebû Bekir Sıddık, Ömer Faruk, Osman-ı Nureyn ve Ali el-Murtaza'ya ima ve işaretler.

Büyük kubbenin çevresinde kırk adet pencere yapmasının amacı Sure-i Bakara'da (27) Biz Musa'ya kırk gece vaad ettik” ayet-i kerimesine ima ve işaret içindir. Ya da Sure-i Araf'da (28) “Biz Musa'ya otuz (?) gece vaad ettik” ayet-i kerimesine ima ve işaretler. Ya da Sure-i Maide'de (29) “Muhakkak ki onun üzerine kırk sene.... ayet-i kerimesine de ima ve işaret içindir. Ya da Sure-i Ahkaf'da (30) Nihayet insan kemaline erdiği ve kırk yaşına girdiği zaman....” ayet-i kerimesindeki insanın kırk senede kemale eriştiği gerçeğini ilan eder. Ya da “Kırk komşu evi” Ya da ümmetten kırk adamın annesi kurtulamadı. Kırk adam onların ölümleri için dua etti ve Allah onları (annelerini) affetti.” Ya da “Mü'minin rüyası mübuvvetin kırk parçasından bir parçadır” hadis-i şeriflerinin hepsine ima ve işaret etmiştir. Ya da Yüce Allah'ın, gönderdiği Peygamberine, yaşı ancak kırka ulaştığında, peygamberlik tacını ve nebilik elbisesini giydirdiğine işaret etmiştir. Ya da insanoğlunun yaşı kırk olduğunda ancak kâmil ve mükemmel olur diye ifade etmiştir. Ya da Yüce Allah tarafından görevlendirilen kırkların dünyayı gece ve gündüz dolaştıklarına ima ve işaret etmiştir. Nitekim Allah'ın Resulu ve Sevgilisi şöyle buyurmuşlardır: “Dervişler kırk erkek ve kırk kadındır. Erkeklerin hepsi öldüğünde, Allah onların mekanlarını tebdil eder. Ve kadınlar öldüklerinde Allah onların da mekânlarını tebdil eder.”

Büyük kubbenin çevresine yediyüze yakın talga (dalga ?) tabir edilen iki sıra halinde kandil asmasının amacı “Beni Adem oğullarının her güzel ameli, on ile yediyüz arasında değerlendirilir” hadis-i şerifine ima etmek içindir. Ya da göklerin en yüksek katını (9. kat), nurla aydınlanmış kandile benzetmiştir.

Ortadaki kubbeden, caminin içinde ve ortasında bulunan müezzinler mahfili üstüne, demir zincirlerle parlak ışıklı tek kandil indirmesinin de bir amacı vardır. Bu amaç müezzinlerin gece ve gündüz buraya çıkıp Yüce Allah'a isteklerini bildirmeleri; aflatlarını dilemeleriyle ilgilidir. Ayrıca Hazreti Davud'un zamanında gerçekleşen bir mucizeye; hak ile batılın ayırımını yapmak üzere gökten yeryüzüne indirilen zincire işaret etmektedir. Yine büyük kubbenin çevresine iki sıra ve ortasına da bir top kandil asmasının amacı Sûre-i Yâsin'de (31) “Biz onlara ikinci gönderdiğimizde ona inanmadılar. Biz de üçüncüyü gönderdik” ayet-i ker-

(27) Kurân-ı Kerim, el-Bakara Sûresi, Ayet 51.

(28) Kurân-ı Kerim, El-Araf Sûresi.

(29) Kurân-ı Kerim, El-Maide Sûresi.

(30) Kurân-ı Kerim, El-Ahkâf Sûresi, Ayet 15

(31) Kurân-ı Kerim, Yâsin Sûresi.

mesine ima ve işaret içindir. Büyük kubbenin kenar dairesiyle caminin içine, birbiri içinde üçer sıra halinde "dalga" olarak adlandırılan kandilleri asmasının hikmeti. İnsanların bu camiye her zaman imanlı olarak böylesine saflar halinde geldiklerine ima ve işaret içindir. Ya da Hac mevsiminde Müslüman hacılar Kabe-i Mükerreme'ye (Yüce Allah bizi, onların hepsini görmekle şerefliendirdi) vardıklarında, Beyt-i Şerifi aynen böyle tavaf ettiklerine ima ve işaret edilmiştir.

Bu camiye bin aded pencere yapmasının amacı, öncelikle Sûre-i Secde'de (32) "Allah, gökten (meleklerle) bütün dünya işlerini idare eder. Sonra (melekler o işlerle), bir günde O'na yükselir ki, (o günün) miktarı, sizin saydıklarınızdan (dünya yılından) bin yıldır" ayet-i kerimesine ima ve işaret etmiştir. Ya da Sûre-i Bakara'da (33) "sen, Yahûdi ve müşrikleri dünya hayatı üzerine, insanların en hârisi bulursun. Bu müşriklerden bazısı, bin sene yaşamayı arzu eder. Halbuki yaşamak, onu azabdan uzaklaştıracak değildir. Allah onların ne yaptığını görmektedir ve görücüdür" ayet-i kerimesine de işaret etmiştir. Ya da "Allah için bin isim vardır ve Nebi (Hazreti Muhammed) için bin isim vardır" değişindeki Allah'ın ve Peygamber'in isim sayısına ima ve işaret edilmiştir. Ya da böylesine kusursuz bir cami ve rakipsiz bir bina yapmak, ancak binde bir mümkün olabilir demek istemiştir. Aslında bir penceresini kasten örüp, 999 penceresini açık tutmasındaki amacı, Yüce Allah'ın ve Peygamber'in isim sayısı ile aynı olmaması içindir. Ya da bin penceresi olursa, insanlar kısaca "bin penceresi varmış" diye ifade edeceklerdir. Oysa dokuz yüz doksan dokuz penceresi olursa insanlar gayet okkalı bir şekilde "dokuz yüz doksan dokuz penceresi varmış" diyecekler ve bu yolla yapı halk ağzında bir ululuk ve şöhret kazanmış olacaktır.

Bu camiye dört adet minare yapmasının amacı, Sûre-i Tevbe'deki (34) "Ey müşrikler bundan böyle her yüzünde dört ay serbestçe dolaşın... buyruğunda belirttiği gibi müşriklerin (Allah'a ortak koşanların) ancak dört ay süreyle emniyetle dolaşabileceklerine izin verdiğine ima ve işaret etmek içindir. Ya da caminin dört yönüne minare koymakla, bütün dünyanın kiblesi olduğuna ima ve işaret etmiştir. Ya da dünyanın dörtte birinin meskun olduğuna ima ve işaret etmiştir. Ya da dünyanın doğu, batı, kuzey, güney olmak üzere dört yönünün bulunduğuna işaret etmiştir. Ya da insanoğlunun dört unsurdan oluştuğuna ima etmiştir. Ya da insanoğlunun dört unsurdan oluştuğuna ima etmiştir. Ya da insanlığın yaratılışında dört karışımın bulunduğuna işaret eder. Ya da indirilmiş kitapların Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an olmak üzere dört olduğuna işaret eder.

Dört adet minaresinin herbirine üçer şerefe yapıp, bunları toplam Oniki şerefe tamamlamakla Sûre-i Tevbe'deki (35) "Doğrusu, Allah, gökleri ve yeri yarattığı günkü kesin hükmünde, ayların sayısı, Allah katında on iki aydır... buyruğuna göre bir yıl oniki ay olup, içinden dört ayın haram aylar (Zilkade, Zil-

(32) Kurân-ı Kerim. Es-Secde Sûresi. Ayet 5

(33) Kurân-ı Kerim. El-Bakara Sûresi. Ayet 96

(34) Kurân-ı Kerim. El-Tevbe Sûresi. Ayet 2

(35) Kurân-ı Kerim. El-Tevbe Sûresi. Ayet 36

hicce, Muharrem, Recep) olduğuna işaret etmiştir. Ya da asıl mezheb kurucusu olarak oniki yüce şahsiyet bulunduğu, ancak bunlardan geriye kalan dört mezheb olduğuna ima ve işaret etmiştir. Ya da Kur'an-ı Kerim'in oniki kurala göre okunduğuna ima ve işaret etmiştir. Ya da dört adet minaresinin dört mevsime işaret edip; bunlardan üç ay yaz, üç ay güz, üç ay kış, üç ay bahar olduğuna ve bir senenin toplam oniki burçtan oluşup, dört mevsimden herbirinin üçer burcu içerdiğine işaret etmiştir. Ve zarif bir ifadeyle; dört mevsimin sonsuza kadar devam etmesi gibi, dinin direği olan dört mezhebin de kıyamete kadar süreceğine ima ve işaret etmiştir. Ya da Mimar Sinan merhum bu camiyi biten bir yıla benzetip, dört adet minaresini de dört mevsime benzeterek, bir yılın oniki ay olduğuna işaret etmiştir. İki adet minaresini üçer yollu yapıp, sanatlı bir şekilde altıya tamamlamasının hikmeti, Sûre-i Hûd (36) ve Sûre-i Hâdîd'de (37) "O (Allah) ki gökleri ve arzı altı günde yarattı.... ayet-i kerimelerine ima içindir. Ya da Sûre-i Yunus'da (38) "Rabbimiz O Allah'dır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı... ayet-i kerimesine de ima etmiştir. Ya da Sûre-i Kaf'da (39) "Celâlim hakkı için, biz göklerle yeri ve aralarındakileri altı günde yarattık... ayet-i kerimesine de işaret etmiştir. Ya da "Muhakkak ki Allah sizin için altı şeyi çirkin görür: namazdan yüz çevirmek, iyiliği başa kakmak, oruçlu iken kötü söz söylemek, mezarlıkta gülmek, mescitlere cünup olarak girmek, evlere izinsiz olarak girmek" hadis-i şerifine ima ve işaret etmiştir. Ya da "Amellerinizi şu altı şeyden evvel yapınız: güneş batıdan doğmadan, duman, dabbet-ül arz, deccal ve genel emir" hadis-i şerifiyle kıyamet alametlerinin şartlarını ima etmiştir. Ya da "Yüce Allah'ı eşya gibi bir şey ile isimlendiremeyiz. Allah zaten altı yönden münezzihtir" inancına uygun olarak, iman sahiplerinin varlığının altı ilkedен meydana geldiğine ve ilkelere daima bağlı kalmalarına işaret etmiştir. Ya da Yüce Peygambere ait olan gerçek hadislerin, altı sehabe tarafından toplandığına ima ve işaret etmiştir. Ya da bu yazmanın giriş kısmında da belirttiğimiz gibi, caminin yapımına başlanmasına **Fazlullah** (976) ve bitirilmesine **Fazl-ı Yezdan** (982) tarihini düşürmekle, caminin inşa süresinin altı yılda gerçekleştiğine işaret etmiştir. Hatta her minaresinde merdiven sayısının 366 kadem olması, şüphesiz her yolun bir seneye karşılık olduğu anlamına gelmektedir. Bu benzetmemiz gerçekte "Meydana gelen bir şeye sonradan gerekçe uydurmaktan öteye geçemez. Ancak kimki denenmiş birşeyi denemeye kalkarsa pişman olur" deyişine de uymaktadır. Bilindiği gibi Mimar Sinan merhum kalan ömrünü bu caminin yapımına harcayıp, herkesin üstâdı ve bütün fenlerin başı olmuştur. Bu açıdan, caminin kaç yılda tamamlanacağını hiç şüphesiz önceden bildiği için, bu anlama ima ve işaret etmiştir.

Minarelerini geometri ilmine göre inşa ederek Edirne halkına dört, dışarıdan şehre gelen misafirlere ise uzaktan iki minare şeklinde gösdermesinin ama-

(36) Kurân-ı Kerim. Hûd Sûresi. Ayet 7

(37) Kurân-ı Kerim. El-Hâdîd Sûresi. Ayet 4

(38) Kurân-ı Kerim. Yunus Sûresi. Ayet 3

(39) Kurân-ı Kerim. Kaf Sûresi. Ayet 38

cı, Kur'an'daki ayetlerde yer alan gerçeklere uymak içindir. Yüce Allah, farzettığı ibadetin beş vaktinden dört rekatını yerleşiklere farz ederken; misafirlere iki rekatını kusr, iki rekatını ise farz eylediğine işaretler. Nitekim Ömer bin el-Hattab Hazretleri'nin "Muhakkak ki Yüce Allah, peygamberimizin isteği üzerine namazı yerliye dört, misafire ise iki rekat farz kıldı" hikmetli sözleri buna örnektir.

Gerçekten dört olan minarelerini bazı açılardan üç olarak göstermesinin amacı, yerleşiklere ve misafirlere, akşam namazı ile vitr namazının üç rekat olduğuna işaret eder. Ya da Sûre-i Tevbe'deki (40) "(Tebük Savaşı'ndan) geri bırakılan üç kişiyi (ensardan Kâb ibni Malik, Hilâl İbni Ümeyye, Mürare İbni Rebi'i) de Allah bağışladı... ayet-i kerimesine işaret etmiştir. Ya da Sûre-i Vâkıa'daki (41) "Siz de (ey insanlar, bu kıyamet günü) üç sınıf olmuştunuz..." ayet-i kerimesine ima etmiştir. Ya da "size izin verilinceye kadar üç defa izin isteyiniz, yoksa dönünüz" hadis-i şerifine de ima etmiştir.

Minarelerini bazı yönlerden iki, bazı yönlerden üç ve bazı yönlerden dört göstermesindeki amaç, Sûre-i Nisâ'da (42) "Eğer yetim kızların haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız size helal olan diğer kadınlardan... ayet-i kerimesine ima ve işaretler. Ya da Sûre-i Fatır'da (43) "Gökleri ve yeri yaratıp melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan, (peygamberlere gönderen) Allah'a hamd olsun... ayet-i kerimesine de işaret etmiş olmalıdır.

Caminin kible yönünde ve mihrab aksının sağ ile solunda iki adet medrese inşa etmiş olmasının nedeni Sûre-i Fussilet'deki (44) "Böylece gökleri, yedi kat olarak iki günde yarattı... ayet-i kerimesine ima ve işaret etmek içindir. Ya da bu camiye, yanına iki vezirini alarak bütün heybetiyle toprağın üzerine oturmuş bir padişaha benzetmek istemiştir. Aslında bu kitapta yazılan çeşitli ima, işaret ve benzetmelerin tamamı, Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ile hadislerden çıkarılmış güçlü sonuçlardır. Allah'a hamd olsun ki, bütün ilham zenginliğini O verdi. Hayır dua almak amacıyla başladığım bu eseri ortaya koyarken, herkes tarafından beğenilmesi için, içimden geldiği gibi ve dilini sade tutarak yazdığımı özellikle belirtmek isterim. Okuyan dostlardan ricam; neresinde uygun düşmeyen benzetme ve kalem hatası varsa düzeltmeleri ve beni affederek ayıplarımı kaybetmeleridir. Çünkü bu eserin müsveddesine, 1156 yılında (M.1743) Kars Kalesi'ndeki kuşatma altında ve can korkusuyla yaşarken başlamıştım. 1162 yılının (M.1748) Muharrem ayı başlarında yine seferler sebebiyle yazıma ara verdim. 1162 yılında (M.1748) Yüce Allah'ın izniyle, amacım olan Hac görevini yerine getirmek üzere Beytullah-ı el-Haram'ı ziyaret şerefine erişmek için yola çıktım. Bu sırada "Menasık-ı Haç" yani hacın kurallarıyla ilgili bağımsız bir kitabın bulunmadığını farkettim. İçimdeki güzel duygular, birbiri ardınca gelen bulutlar gibi kabardı ve

(40) Kur'an-ı Kerim, Et-Tevbe Sûresi, Ayet 118

(41) Kur'an-ı Kerim, El-Vâkıa Sûresi, Ayet 7

(42) Kur'an-ı Kerim, En-Nisâ Sûresi, Ayet 3

(43) Kur'an-ı Kerim, Fatır Sûresi, Ayet 1

(44) Kur'an-ı Kerim, Fussilet Sûresi, Ayet 12

Allah'ın yardımıyla kısa zamanda **Cami'ül Menâsık li'r-Ragibi'n-Nâsık** adını verdiğim bir hac rehberini yazmayı başardım. Gece ve gündüz durmaksızın bu eserin temize çekme işini yaparken, birkaç dostum ziyarete geldi. "En güzel söz hayırlı olan sözdür" deyişinde olduğu gibi, söz birara "Selimiye" konusuna geldi. sevinçime ortak olmaları amacıyla, daha önce yazdıklarımından bir bölümü okudum. Yazdıklarımı temize çekmem için ısrar ettiler ve üzerime düştüler. Onlardan biraz zaman istedim ve daha sonra ısrarlara uyarak temize çektim. Böylece "Fazla ısrar, dağlara bile takla attırır" deyişinin doğruluğu bir kez daha ortaya çıktı: Gerçekte "Kim bir şeyi bulmak isterse bulur ve kim bir kapıyı girmek için çalarsa girer" anlamlı sözü, bu eserimiz için de geçerliliğini devam ettirmiş oldu. Hiç şüphesiz Allah, fazilet ve meziyetlerini başka türlü açıklamak zorunda değildi.

Belki de, bir hayırlı duaya sebep olur umuduyla, bu yeni eserin yazılmasına cesaret ettim. Yüce Allah, bu büyük eserin ortaya çıkmasına sebep olan vefalı dostları, Koca Sinan merhumu ve özellikle caminin sahibi olan Sultan Selim bin Sultan Süleyman merhumu rahmetine boğsun, yüce Cennetinde Firdevs makamını başılasın. Amin.

Bundan sonra gelen bölümde, caminin özellikleri için halk arasında anlatılan hikayelerden bazılarını, kısaltılarak yer verilmiştir. Bunlardan birisinde şöyle rivayet edilmektedir:

"Sultan Selim merhum, Mimar Sinan merhuma bu camide bulunan minberin tümüyle **altından** yapılmasını emretmiş. Mimar Sinan ise bu buyruğa şöyle karşılık vermiş:

— Padişahım! Bu dünyada altına düşkün olmayan yoktur. Kısa bir süre sonra, ellerine bıçak alıp bu altın mimberi harap ederler. Hatta hiç yapılmamışa döndürürler. Çünkü dünyada sürmeyi gözden çekecek adam çoktur. Ancak Allah'ın izni ve Padişahımın buyruğuyla, bu camiye yapacağım sanatlı minberin değeri, istediğiniz altın minberin değerinden daha fazla olacaktır.

Gerçekten Mimar Sinan merhumun sanat gücü ve para sarfıyla bu camiye yaptığı sanatlı minberi, sözle ve yazıyla anlatmaya imkan yoktur. Doğrusu, minbere insafla bakacak olan zarif ve arif kişiler, günde bir defa değil bin defa seyretmeler bile, her seferinde sayısız sanat ve ustalık bulacaklarından şüphe yoktur. Sonuç olarak "gözün görmediği ve kulağın duymadığı" hadis-i şerifini hatırlayacakları kesindir.

Bu caminin kubbesinin Ayasofya Camii kubbesinden daha büyük olmasının hikmeti ve sebebi, Peygamberin işareti ve emriyle yapılmış olmasıyla ilgilidir. Bu durum kitabımızın baş tarafında tüm ayrıntılarıyla bir bir yazılmış ve etraflıca açıklığa kavuşturulmuştur.

Minareleri konusunda ise şöyle bir hikaye anlatılır. Küçük bir çocuk, yapının bittiği gün, herkesin içinde Koca Mimar Sinan merhuma:

— Baba! Bu minare eğri yapılmış. Neden eğri yaptınız diye bir soru sormuş. Koca Mimar Sinan merhum; bütün olgunluğu, ileri görüşlülüğü ve zekasıyla hiç inat etmeden çocuğa:

— Gel beri oğul! Sözüne ettiğin eğri minare hangisidir? demiş. Çocuk, eliyle minarelerden birisini işaret etmiş. Hemen ipler getirtilip o minareye bağlatmış ve yalancıkta çektirtmeye başlamış. Bu sırada yanına aldığı çocuğa da zaman zaman:

— Doğruldu mu oğul? diye sormayı ihmal etmemiş. Bir süre sonra çocuk:

— Ey baba, Minare artık doğruldu! deyince işi durdurmuş ve çocuğa bahşiş vererek göndermiş. Halifeler (Mimar Sinan'ın yardımcıları), bu garip ve ilginç durumu kaygı ve dikkatle izledikten sonra Mimar Sinan'a şöyle demişler:

— Sultanım! Bizler uzun zamandan beri üstadların yanında çalışarak, sanatımızda en yüksek seviyeye geldik. Sizin hizmetinizde çalışırken de bilgi ve becerimizi kanıtladığımızı sanıyorduk. Küçük bir çocuğun sözünü dinleyerek, ölçüp-biçmeden, minarenin eğri olduğuna karar vermeniz bizleri içten yaraladı. O akıllı ve sözü güzel kişi, karşısındakilere şöyle cevap vermiş:

— Bu dünyada kolaylığı kıskançlıkta bulan ve sorumsuzca kıskançlık gösterdikleri halde, kalburla örtüyü birbirinden ayıramayan pek çok kimse vardır. Bir önlem almazsak bu minarenin adı “Eğri Minare” olarak kalır. Daha sonra, sen istediğin kadar eline ölçü ve terazi alıp minarenin eğri olmadığını ispatlamaya çalışsan bile, böyleleri “Akıl ölçü, gözün terazi” olduğunu öne sürmeye devam edeceklerdir. Sonuçta kıyamet gününe kadar bu minarenin adı “Eğri Minare” olarak kalır. Bizim bu minare ve dolayısıyla yapı için harcadığımız emek de boşa gider. Minareye ip bağlatıp çektirmekle, düşmanların ve kolaylığı kıskançlıkta bulan kişilerin dillerini kestim. Bir küçük zahmetle, onların vereceği büyük zarardan kurtulduk. Böylesine akıllıca bir cevap, hiç şüphesiz hünerli kişilerin harcıdır.

Bu caminin mimarisi, diğer camilerle karşılaştırılmaz. Çünkü bu caminin herhangi bir bölümünde tadilat yapılması, zeminin tesviyesine ihtiyaç göstermez. Hatta diğer camilerin avlusuna tadilat yapılabilmesi için dört yönde taşla kaplamak gerekir (?). Yapılan işin sıhhatli olması için bu camide zemin taşla oluşturulmuştur. Kitabımızın baş tarafında da belirtildiği gibi minarelerin sağlamlığını temin eden temelleri otuzar ziradır (22.74 m). Bu durum caminin temelleri konusunda bir fikir verebilir. Hatta eski bir rivayete göre bu caminin batısında bulunan çok güzel kagir arasta ile küçük arasta ve bitişiğindeki kagir yemiş kapını, camiye temel olması için inşa edilmişlerdir. Gerçekten, akıl da bunu kabul eder. Bu cami aslında bir tepenin üzerine inşa edilmiştir. “Gaybı Allah'tan başkası bilmez” deyişinde olduğu gibi bazıları şöyle rivayet ederler: Caminin yeri Yüce Peygamber tarafından belirlendiği için, temelin kazılması sırasında eni ve boyu camiye eşit olan bir kaya ortaya çıkmış ve cami bu kayanın üstüne inşa edilmiştir. Kayanın varlığı sebebiyle caminin etrafına başka yapı yapılamamıştır.

Ağızdan ağıza anlatılan bir rivayete göre de: Mimar Sinan merhum, caminin kubbesi tamamlandıktan sonra “Saray Hamamı” ile “Saathane” yönünden kubbeyi görmek ister. Bir süre baktıktan sonra, Nasrettin Hoca'nın “Kar helvasını ben icat ettim ama yine ben kendim beğenmedim” dediği gibi, gerçekten kubbenin

fazla büyük olduğunu ve camiyi tek kubbeli olarak inşa etmekle güzelliğini kaybettirdiğini farkederek. Mimar Sinan merhum, hiç beğenmediği bu kubbeye bir güzellik verebilmek amacıyla derin derin düşüncelere dalar. Bu sırada yanına gelen yardımcılarının birisi:

— Sultanım! Sizi çok düşünceli gördüm. Acaba sebebi nedir? Eğer uygun bulursanız, öğrenmek isterim demiş. Mimar Sinan, derin bir ah çekip:

— “Önce düşünün, sonra yapın” gerçeğine uymadım ve dünyanın efendisi olan Padişah hazretlerini kandırdım. Bu caminin kubbesinin Ayasofya Camii kubbesinden büyük olması için kendisini tahrir ettim. Sonuçta istediğim gibi bir binayı ve düşündüğüm gibi bir kubbeyi yapmak kısmet oldu. Ancak şimdi, büyük olarak tasarladığım kubbenin gerçekte güzel olmadığını görüyorum. İleri görüşlü bir kişi olan yardımcısı (halifesi) ona şöyle demiş:

— Bu kubbe şu anda sekiz sütun üzerinde duruyor. Eğer sütunların arasına birer küçük kubbeye örtülü hücreler yapılırsa, büyük kubbenin çirkinliği gidecek yerine bambaşka bir güzellik gelecektir. Bu sözler üzerine, hemen orada bir büyük cami resmi çizerler ve düşündükleri küçük hücreleri yerlerine koyarlar. Sonuçta, kubbenin söz ve kalemle anlatılamayacak kadar güzelleştiğini görürler. Daha sonra çizdikleri hücreleri yapıya uygulayarak, kısa zamanda inşaatı tamamlarlar. Bu kubbelerin asıl büyük kubbeye kattığı güzelliği anlatmak çok zordur. Hatta dört yönden gelen ve gidenler önce caminin iki adet minaresi ile o küçük kubbelerle bitişen büyük kubbeyi görürler. Ayrıca bir rivayete göre minarelerin boyu ile avlunun dört yöndeki uzunluğu aynıdır. Hatta bu minarelerden herbiri oldukları yerde toprağa yatırılır ve ölçülürse, cami avlusunun toplam uzunluğuyla aynı oldukları görülecektir, denilmektedir. Her yönü ölçülü olan bu camide bir çok sanat uygulanmış ve ayrıca pek çok ima ve benzetmeye ustalıkla işaret edilmiştir. Allah, ona insaf ve dua ile bakanlardan ve bu risalenin yazarından rahmetini esirgemesin.

Bu risalede kürsü, mahfil-i hümayûn, musalla, muslukların sayısı, kayyım-hane, caminin zeminden yüksekliği, minber ve daha başka konuları da ele almak gerekirdi. Ancak mümkün olmadı. Allah rahmetini esirgemesin.

III

MİMAR SİNAN İLE İLGİLİ BELGELER

Adigeçen kişi (Mimar Sinan) mektup gönderip, on akçe ücretle sefer marı olan Rüstem'in vefat ettiğini ve yerinin boşaldığını, bu görev için halen üç akçe ücretle mermercilik hizmetinde bulunan Abdullah oğlu Mustafa'nın uygun olacağını arzetmiştir. Altı akçe ücretle bu göreve getirilmesinin uygun olacağını buyurdum. Daha sonra on akçeye yükselecek. 20 Şaban 963 (M. 1556).

İstanbul Kadısı'na ve Mimar'a (Sinan) hüküm ki: Bu şehrin surlarının dışında ve içinde surlara yakın olarak evler, dükkanlar yapılmamasını emretmiş ve bu şekilde yapılmış olan evler ile dükkanlar yıktırılmıştı. O yüce emrim halen yürürlüktedir. Buyurdum ki; bu emrim size ulaştığında, ertelemeyen ve geciktirmeyen konuyla bizzat ilgilenip, şehirde bu yüce emrime aykırı şekilde inşa edilmiş bina varsa yıktırın ve hiç kimseye emrimin dışında iş yaptırmayın. 21 Ramazan 966 (M. 1559).

Edirne Kadısı'na hüküm ki: Halen Büyükçekmece yakınında inşa edilecek olan köprü için taşçı ustasına ihtiyaç bulunmaktadır. Buyurdum ki; yüce hükmüm ulaştığında, kazanın sınırları içinde bulunan taşçı ustalarından işe yarar olanları yazarak ve birbirine kefilleyerek gönderesin ki Nevruz'a kadar gelip hizmete başlayalar. Bu konu önemlidir ve ona göre hareket edip, işe yarar ustalardan gönder. Ayrıca gönderdiklerinin bir listesini hazırlayıp, ulaştırasın ki, geldiklerinde bu listeye göre yoklamaları yapılsın. 973 (M. 1565).

İstanbul Kadısı'na hüküm ki: Sarayımızın suyundan olan ancak yolları bozulduğu için yıllardır binaya akan suyun, atam rahmetli Sultan Bayezid Han'ın camisinin suyoluna katılarak, İstanbul şehrinde Gümrükhane yakınında ayrılıp çeşme olmasını Ali'ye buyurmuştum. Bundan önceki yüce emrimde, yukarıda adigeçen suyun başına vararak, mimarbaşı bildirsin diye buyurulmuştu. Adigeçen suyun başına varıp mimarbaşı, sunâzırı ve su yolcularının önünde miktarı ölçülerek "bir kâmiş kadardır, artığı eksiği yoktur" diye oybirliği ile belirttiklerini mektup göndererek bildirmişsin. Şimdi, bilgime sunduğun adigeçen bir kâmiş suyunda adigeçen caminin suyunun yoluna katılıp, çıkışı İstanbul'da Gümrükhane yakınından ayrılarak bir çeşme olmasını emredip buyurdum ki, açıklanan biçimde, adigeçen suyu yukarıda anılan yerde yapılan çeşmeye akıtasın. Ve o suya şimdi ve bundan sonra karışıp katılmaması için adigeçen (Ali) elinde fermânımı bırakıp tuğrama güvenesin. 22 Ramazan 973 (M.1565).

İstanbul Şehremini'ne ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Sarayda, mutfak ardında kademeli ve kemerli yedi-sekiz arşınlık bir oda yapılması gerekmektedir. Yeri Saray Ağası'nca bilinmektedir. Buyurdum ki, emrimin gereği olarak, adıgeçenin gösterdiği yerde yedi-sekiz arşınlık bir oda yapılsın. Ama çok para harcanmayıp, saçıp savrulmaktan sakınılsın ve pek gösterişli olmasın. 27 Receb 975 (M.1567).

Saray Ağası'na hüküm ki: Sarayda, mutfak ardında, kademeli ve kemerli yedi-sekiz arşınlık bir oda yapılması emrim olup, o konuyla ilgili İstanbul'daki saray alım-satım görevlisine ve mimarbaşına (Sinan) hükmüm gönderilmiştir. Adıgeçen yer sence bilinmekte olup, buyurdum ki, hüküm eriştiğinde, o yeri her ikisine açıkça göster ki, emrim üze adıgeçen odanın yapımına başlayıp tamamlasınlar. 27 Receb 975 (M. 1567).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Hersek Beyi Hüseyin, kutlu eşiğime mektup gönderip, Mearşka (?) iskelesinde yapılması buyurulan kale yapımı için mimar gerekli olduğunu ve bundan önce Mostar Köprüsü'nü yapan Hayreddin'in yapı bilgisi ve becerikliliği dolayısıyla adıgeçen kalenin yapımına tâyin olunup gönderilmesini dilemektedir. Buyurdum ki, emrim eriştiğinde, adıgeçen Hayreddin'i yukarıda bildirilen kalenin yapımı için mimar tâyin eyleyip acele gönder. Varıp, uygun gördüğü biçimde kalenin yapımına başlayıp işi bitirsin. 9 Şevval 975 (M. 1567).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Şimdi Edirne şehrinin Eski Camii'nde bazı yerlere pencere açılması gerekmektedir. Kutlu eşiğime gelmeni emredip buyurdum ki, emrim eriştiğinde, yukarıda sözü edilen konu için kutlu eşiğim tarafına (sarayıma) gel ve git. 9 Ramazan 975 (M. 1567).

İstanbul Kadısı'na hüküm ki: Bundan önce de yüce emrimi göndererek şehirde kamu yolu üzerine şahnişin ve çardak çıkarıp ayrıca dükkân da yaparak yolu daraltmalarına hassa mimarlarımın başı Sinan aracılığıyla son vermen buyurulmuştu. Şimdi de o yüce emrim olduğu gibi yürürlüktedir. Buyurdum ki, em-

rim eriştiğinde bu konuyu eksiksiz üstlenip, kamu yolu üzerine şahnişin çıkararak ve çardak yaparak ve dükkanlar kurup yolu daraltanları önceki emrim üzre, adigeçen (Sinan) aracılığıyla sürüp kaldırasın. 20 Zilkâde 975 (M. 1567).

10

Kayseri Beyi'ne ve Kayseri Kadısı'na hüküm ki: Dârende (?) Mimarbaşı Sinan, Kuramaz nahiyesinin Ağırsus (?) adlı köy sınırında, adigeçen köy halkını ziyaret ettiğini, Dönekli adlı yedi yük akça (gelirli) tarlanın dörtte birinin Hoca Ömer'in çocukları ve dörtte ikisinin Haracı oğlu Ahmed'in üstüne kayıtlı olduğunu, fakat şimdi adigeçenlerin soylarının tükenip dışarıdan bazı kimselerin soy evlâtsızdır diye el koyduklarını bildirmiş ve adigeçen tarlanın kullanma hakkının kendisine verilmesi için talepte bulunmuştur. Buyurdum ki: bakınız, mesele bildirildiği gibi ise ve adigeçenlerin evladı kalmamışsa, dışarıdan bazı kimseler anlatıldığı gibi el koymuşsa, olanı biteni geniş ve açık yazıp kutlu eşliğime sununuz. 29 Zilkâde 975 (M. 1567).

11

Yeniçeri Ağası'na hüküm ki: Halen Edirne'de yapılmakta olan yüce camide (Selimiye Camii) hizmet için, Türk üzerinde bulunan Acemioğlanların eski ve işe yarar olanlarından, kendi kanunları üzre yüz nefer oğlanı yazıp, yüce caminin yapımı için gönderesin. 3 Şeval 975 (M. 1567).

12

Bursa Kadısı'na hüküm ki, Hassa mimarlarımın başı Sinan yüce kapıma mektup gönderip kardeşim merhum Mustafa'nın sözü edilen yerde (Bursa) inşa edilen türbesi için işe yarar ve usta bir mimar halifesine ihtiyaç olduğunu bildirmektedir. Ayrıca merhum babamın türbe binasında halife olan ve sonra Dergah-ı Ali Çavuşlarımın arasına katılan Mehmet Çavuş'un işe yarar bir usta olduğunu ve hizmetin üstesinden gelebileceğini yazmaktadır. Yüce emrim ulaştığında, yapılması emredilen türbenin Sefer 979 (M. 1571).

13

Bina Emini'ne ve Mimarbaşı'na hüküm ki: Mimarbaşı (Sinan) mektup gönderip Edirne şehrinde bulunan Hızırlık'ın onarılmaya ihtiyacı vardır demektedir. Yirmi bin akça tahmin olunduğunu bildirdiği onarım için, buyurdum ki: başvurulduğu üzre Hızırlık'ın onarıma muhtaç olan yerlerini onarıp ne kadar akça harcadığını yazıp bildiresin. Saçıp savurmaktan ve gereksiz harcamalardan sakınılsın. Şevval 979 (M. 1571).

Mimarbaşı'na (Sinan) ve Edirne'de Hassa Emmini Halil Bey'e hüküm ki: Eski Saray Ağası Mehmet mektup gönderip sarayda fırın olmaçlığını, ancak her gün fırın yakıldığı ve ekmek fırını da dışarıda bulunduğu için ekmekçilerin zaptedilemediğini, birbirleriyle çekişip karışıklık çıkardıklarını, bu yüzden sarayda fırın yapılması gerektiği yolunda başvurmuştur. Edirne'de kışlandığı zaman saray halına yetecek kadar ekmek pişirilebilecek bir fırın yaptırıp, nerede yapıldığını ve ne kadar akça harcandığını bildirsin. 8 Rebîü'l-evvel 979 (M. 1571).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Kutlu eşiğime mektup gönderip Edirne şehrinde yapılmasını buyurduğum caminin inşaat durumu ile usta, doğramacı ve işçilerin sayısını bildirmişsin. Konuyla ilgili ne demişsen öğrendim. Buyurdum ki, emrim eriştiğinde bu konuya kendini iyice verip, yapının bitirilmesinde görevli usta, işçi ve diğer çalışanların ücretlerinin tam olarak verilip kimseye haksızlık edilmesin ve diğer bakımlardan da gereği gibi çalışıp çabalayarak bütün gücünü ortaya koyasın. 6 Rebîü'l-evvel 979 (M. 1571).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Bundan önce kutlu eşiğime mektup gönderip, mermer için taş gemisi gerektiğini bildirmişsin. İstedığın gemi gönderildi. Ancak taş, rençber gemileriyle Ereğli'ye nakledilmiş bulunduğundan gemi boş gelmiştir. Şimdi buyurdum ki, bu emrim ulaştığında gelen mermeri Ereğli'den getirip, uygun gördüğün üzre binaya sarf edesin. 23 Zilhicce 979 (M. 1571).

Eskiden hazinemin defterdarı olup, şimdi Edirne şehrinde yapılan yüce caminin (Selimiye) bina emini olan Hasan'a ve hassa mimarlarımın başına (Sinan) hüküm ki: Ulu sarayımın bölüklerinden olup, Edirne'de yapılan caminin mutesmedliğine ve hizmet etmeğe atananların oradaki işlerinde olmadıkları, sırf başka işlerde bulunmak için kendilerini oradaki inşaat işinde çalışmağa tayin ettirip, evlerinde ve kendi özel işlerinde oldukları bildirildi. Buyurdum ki, bu emrim ulaştığında hiç beklemeden yapı yerine varıp, bölük halkından orada bulunanların kimler olduğunu görüp, bir tek kişiyi bile koruyup gözetmeksizin eksiksiz-fazlasız yazıp, defteri kutlu eşiğime gönderesin. Bir tek kimseyi dahi koruyup gözetmekden özellikle sakınasın. 28 Zilkâde 979 (M.1571).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Acemioğlanların Atmeydanı Sarayı'na nakledilmelerini buyurmuş, eğer sığılmazlarsa ve yeni oda yapılması gerekiyorsa, yapıp nakledilsinler diye emir vermiştim. Buyurdum ki, bu emrim ulaştığında, yüce emrim üzre Galata Sarayı'na naklolunmadı mı, nasıl oldu? İvedilikle bildirsin. 979 (M. 1571).

İstanbul Kadısı'na ve Hassa Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Sen ki kadısın, mektup göndererek Ayasofya evkâfına bağlı Zeyrek Camisi ve Eski İmaret adıyla bilinen mescidin cemaatinin mahkemeye başvurup adigeçen cami ve mescidin çevresinde bulunan boş arazinin mukataaya verildiğini, üstüne tek ve çift katlı evler yapıldığını söylediklerini bildirmişsin. Bunların camiye ve mescide çok zararları vardır, görülüp kaldırılmasını isteriz demeleri üzerine, Muslihiddin adlı naib ile saray mimarlarından Mustafa adlı güvenilir kişiler gönderilmiş ve durum yerinde incelenip araştırılmıştır. Caminin yanında Zahide adlı hatunun tek ve iki katlı evler yaptığı, iki penceresinin kapanıp üç kubbeden birinin tavuk kümesi ve ikincisinin ahır olduğu görülmüştür. Çevre halkı, adigeçen üç kubbenin camiye katılarak musalla olmasını istemektedirler. Ayrıca camiye bitişik tek ve iki katlı evlerin beş arşın uzak olması gerektiğini söylemektedirler. Adigeçen eski İmaret Mescidi'nin çevresi önceleri boş yerler iken mukataaya verilmiş, kuzey yönünde Abdi Halife'nin tek ve iki katlı evleri caminin iki penceresini ve Sinan Ağa vakfı yönünde kurulan ahır da camiye bütünüyle zarar verdiğinden ancak bir kapısı kapanabilmektedir. Ayrıca kuzey yönünde Derviş adlı kimse tek ve iki katlı odalar yaptırmış olup, mescidin üzerine bıraktığı saçak ve su oluklarının bütünüyle zararı vardır. Bunların camiden ve mescidden bina zirasıyla beşer zira uzak olmaları gerekir. Caminin kapılarının ve pencerelerinin bütünüyle açılıp, camiye ve mescide ışık girmesini istediklerini bildirdiğin için buyurdum ki: Sen kendin bizzat yerine gidip yüce şeriatın gereğini yerine getir. Kaldırılması gerekenleri söküp kaldır ve bildirildiği üzre cami ve mescidden beşer zira uzaklaştırıp, o kubbeleri de şeriat ve kanun gereği camiye katıp genişlettir. Ayrıca Ayasofya, Kalendarhane ve Zeyrek camilerinin de üzerlerine varıp, onların da zararları varsa her yönüyle yazıp bana sun. Sonra, o konuda emrim nasıl buyrulmuşsa gereği yapılsın. 13 Zilkâde 980 (M. 1572).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Bu sırada Edirne'de yapılması emrim olan yüce camiye (Selimiye) lazım olan yazılar için kâtib Molla Hasan'ı (Hattat Hasan Karahisarî) istemişsin. Şimdi, adigeçen kişi söylenilen iş için atanıp gönderilmiş-

tir. Varıp ulaştığında, yüce camide yazılması lazım olan yerleri çini ile yazılacaklar ve sade yazı ile yazılacaklar olmak üzere gösterip, uygun ve yakışır gördüğün gibi yazdırasın. 8 Muharrem 980 (M.1572).

21

Hassa mimarlarım başı Sinan'a hüküm ki: (Bazı kişilerin) Rumeli'nden ve başka yerlerden gelip doğramacılık ve yapıcılık ilminden haberleri olmadığı halde, ellerine arşın alıp mimarlık yaptıklarını, işin yabancısı olduklarından yaptıkları evlerin çoklukla ocaklarının tutuşarak yandığını bildirmişsin. Buyurdum ki; emrim ulaştığında bu konuya kendini iyice verip yapıcılık ve dülgerlik ilminden haberi olmayan ve ellerine arşın alarak açıklanan biçimde mimarlık yapanları yasaklayıp, senin bilgin olmadan, böyle yeteneksiz kimselere mimarlık ettirmeyesin. 17 Sefer 980 (M. 1572).

22

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Mektup gönderip yüce binamın (Edirne Selimiye Camii)'ne mertebeye vardığını, ana kemerlerin dördünün kilitlenip, dördünün kilitlenmek üzere olduğunu bildirip şahnişin kubbesi ve duvarının süslü yapılması mı buyrulur, yoksa sade mi olsun? diye yüce emrimi dilemişsin. Mutlaka pencerelerine kadar çini olup, pencerelerin üstüne Fâtiha Sûresi çini ile yazılmalıdır. Buyurdum ki; emrim ulaştığında, pencerelerine kadar çini olup, pencerelerinin üstüne çini ile Fâtiha Sûresi'ni yakışır ve uygun gördüğün üzere yazdırasın. 4 Rebîülevvel 980 (M.1572)

23

Hassa Mimarbaşı Sinan Ağa'ya hüküm ki: Mektup gönderip Edirne şehrinde yapılmakta olan caminin (Selimiye) şu sırada kubbeye geldiğini, haremde şadırvan etrafı ve dört yanda olan kapıların girişleri ile merdiven sahanları ve sofaların döşemelerinin küfeki olmasının uygun olduğunu bildirmişsin. Ayrıca yüce caminin çevresinin donatılması için, yakınında olan boş arazide yepyeni bir meyve kapını yapılmasını bu işten anlayan kimselerin uygun gördüklerini ve Eski Saray yanında bulunup boyu yüz altmış arşın, eni otuz arşın olan boş arazide de on ev yapılmasının uygun olacağını arzetmişsin. Öylece yaptırıp tamama erşitiresin. Ama sakın boşa harcama ihtimali olmasın. Ve kapan işi için alınması gerekli evleri, bedelleriyle miriden alıp, uygun gördüğün gibi yaptırasın. 13 Zilkâde 980 (M. 1572).

Edirne Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Bundan önce, Edirne yakınında bulunan Mustafa Paşa Köprüsü'nün önünde yapılan değirmenin, köprüye zararı olduğunun bildirilmesi üzerine yıkılması emredilmişti. Şimdi Umur Bey vakıfları mütevellisi gelip "Adıgeçen değirmen şimdiye değin yıkılmamıştır, daha da sağlamlaştırmışlardır, köprüye zararı vardır" diye bildirmiştir. Adıgeçen değirmenin toptan yıkılıp, köprüye olan zarar ne kadarla onarılacaksa, etraflıca bilgime sunmanı emredip buyurdum ki, emrim eriştiğinde sen kendin bizzat varıp, yüce camiye su gelmesi için konulan dolaba dokunmadan değirmeni yıkıp, emrime karşı gelen kimselere bahane fırsatı vermeyesin. Ayrıca, adıgeçen değirmenin kurulmasıyla köprüye ne kadar zararı olmuştur ve ne kadar harcama ile onarılması mümkündür, uygun olarak tahmin ettirip bana sunasın. 9 Rebîülâhîr 981 (M. 1573).

Hassa Mimarbaşı Sinan'a hüküm ki: Bu sırada kutlu eşiğime mektup gönderip, yüce caminin (Selimiye) kubbesinin Ulu Allah'ın emriyle kavuştuğunu bildirmişsin. Ve mektubunla gelen dervişden, cami ne zaman bitip içinde namaz kılınmak ne zamanda olur? diye sorulduğunda kurban bayramında ancak olur, diye cevap verdi. Şimdi, caminin durumunun tam olarak bilinmesi gerekli ve önemli olduğundan, buyurdum ki: emrim vardığında yüce caminin şimdiden sonra olacak yapımı nedir ve kışın içinde çalışılmasında bir mahzur yoksa, dikkat edip özenildiğinde kurban bayramına değin içinde namaz kılınmak mümkün müdür, değil midir? Şüpheli ve anlaşılmaz bir nokta bırakmadan, açık-seçik yazıp kutlu eşiğime sunasın. 27 Rebîül-âhîr 981 (M.1573)

Dırama Kadısı ve müfettiş olan Hayreddin'e hüküm ki: Hassa mimarlarımın başı (Sinan) mektup gönderip, Karasu Yenicesi'ni emrim üzerine varıp gördüğünde, köprünün onarıldığını fakat gözlerinin çoğunu kum ve ağaç kütüklerinin doludurup temizlenmeğe muhtaç olduklarını bildirmiştir. Kızılca (Kırklareli civarı) Müsellimlerinin iki nöbetlisi bu yıl o hizmete atanmıştır. Buyurdum ki: o hizmete atanan Hasan Çavuş geldiğinde, daha fazla beklemeden adıgeçen köprü konusunu sen kendin üstlenip, Kızılca Müselliminin o hizmete verilen iki nöbetlisini olagelen adet üzere çeribaşlarıyla ve azıklarıyla gönder. Ayrıca yukarıda adıgeçen köprünün temizlenmeğe muhtaç olan gözlerini gereği gibi temizleyip, zarar verecek hiçbir sebep komayasın. Ve dikkat edip özenmekte dakika kaybetmeyesin. 20 Receb 981 (M. 1573).

Akdağ Kadısı'na ve Hüseyin Çavuş'a hüküm ki: Şimdi Hassa mimarlarımın başı (Sinan) mektup gönderip Kıbrıs'a sürülmesi ferman olunan Kayseri halkı arasından kendi oturduğu Ağırnas adlı köy halkı ile diğer köylerde oturan akrabalarından Keçibürüngüz'de Sarıoğlu Düğence, Ürgüb köyünden Ulise (?) ve Kudişan (?) adlı zimmilerin Kıbrıs'a sürgün olmaktan bağışlanmasını dilemektedir. Sözü edilenin oturduğu söylenen köyünden ve akrabasından olan adigeçen zimmîlerin Kıbrıs'a sürülmek için deftere yazılmış olsalar bile, defterden çıkarıp "Kıbrıs'a sürgün olanlardansınız" diye incitilmelerine de engel olarsınız. Ve bu yüce hükmümü mahfuz sicile kaydedip ellerinde bırakınız. 7 Ramazan 981 (M. 1573)

Karaman Beylerbeyi'ne hüküm ki: Mektup gönderip, Kıbrıs'a sürgün olması, ferman olunanlardan Kayseri merkezindekilerin bağışlanması üzerine, çevredeki belde halkının da bağışlanmalarını yakardıklarını ve Kıbrıs'a yüce emrim gereğince yazılmayıp sonraya bırakıldığını bildirmişsin. Şimdi; bundan önce Konya merkezi, Kayseri ve Mimar Sinan bir köyden gayrı, bir teki bağışlanmamıştır. Buyurdum ki; emrim ulaştığında, adigeçenler dışındaki köylerde de önceden gönderilen yüce emrim uyarınca hareket edip, Kıbrıs'a sürülmesi emrim olanları yüce fermanım üzre çıkartıp gönderesin. O konuda sürgün hizmetine bakacak olan Hüseyin Çavuş ile ayrıntılı emrim de gönderilmiştir. Gereğini yapasın. 20 Ramazan 981 (M. 1573).

İstanbul Kadısı'na ve Ayasofya Mütevellisi'ne hüküm ki: Mescidlerin ve mabedlerin onarılması, yaratan ve tek olan Yüce Allah'ın emri olup, sarayımın önünde bulunan Ayasofya Camisi'nin onarıma muhtaç bazı yerlerinin olduğu bildirilmiştir. Bizzat görmek için ben kendim, mutluluk ve ululukla adigeçen camiye vardığımda, Hassa Mimarlarımın başı olan ve uluların, cömertlerin kendisine uyduğu Sinan ile bina hakkında bilgisi olanlar toplandılar. Yüce caminin sağ ve sol yanlarında otuz beşer arşın yerin boş olmasını, medresesinin çevresinde üç ziralık yol kalmasını, devlete ait anbarın bozulup kaldırılmasını, yarım kubbenin üzerinde olan minarenin kaldırılmasını ve önünde olan payenin üstüne minare yapılmasını, çevresinde boş kalacak otuzbeşer arşınlık yere payeler ve karizler yapılmasını, adigeçen caminin içinde ve dışında onarıma muhtaç yerlerin onarılmasını ve temizlenmesini, sınırlarında olan fazla yapıların yıkılıp taş ve tuğlasiyla gereken yerlerin onarılmasını, örtüye muhtaç olan yerlerin kurşunla örtülmesi gerektiğini haber vermiş, keşifte bulunmuş ve yerinde gösterip belirtmişlerdir. Ayrıca adigeçen caminin sınırları içinde ve hatta caminin kendi payeleri arasın-

da bazı kimseler az mukataa ile oturmakta olup, eski binayı bozdukları ve yerine başka binalar koyarken, bazı payeleri tahrib edip, kubbeleri ve tolozları kullandıkları, emrim üze hâkim, mimarbaşı ve bu konudan anlayan öbür ilgili kişiler tarafından yerinde tesbit edilmiştir. Ayrıca yüce caminin çevresinde bulunan damlar birbiri üzerinde ve birbirine bitişik olup, camiye destekleyici ve güçlendirici kemerleri kesip yol ettikleri, bazılarında payelerin temellerini çıkardıkları, kemerleri ve kalafatları oyup ocaklar, pencereler ve dolaplar yaptıkları, kendi dilediklerince evler ve odalar kurup, yüce caminin içinde ve payelerin dibinde hâşâ helalar, sofalar yaptıkları belli olmuştur. Bu durumu görenler “Bunların camiye zararları olup (cami) harap olmaya yüz tutmuştur. Caminin çevresi boşaltılıp bir çare bulunmazsa, Allah saklasın, pek yakında caminin yıkılması kaçınılmazdır” demişlerdir. Şeyhülislam da onları şiddetle azarladıktan sonra, “ettikleri zararların eksiksiz ödetilip o cinsten bozguncuların yüce camiden çıkarılıp uzaklaştırılmaları lazımdır” demiştir. Ayrıca payelerin taşlarını satıp ve kemerleri yıkıp, kendi dilediklerince ağaçtan ve topraktan yaptıkları evleri, yıktıklarının karşılığında almak yeterli midir, yahud aldıkları kiralardan ve yıkdıkları binanın ödetilmesi lâzım gelir mi? ya da bazılarının “biz böyle bulduk” demeleri yeterli midir? diye fetva için baş vurduklarında, Şeyhülislam “eksiksiz ödetilmesi lazımdır” demiştir. Adigeçenler yüce şeriatın gereği olarak çıkarıldıklarında, bazıları inad edip “Bize zulümdür, çıkmayız” demeleri ve bazı kimselerin de o inatçıları destekleyip “Kâfir binasıdır, yıkılması gerekir, nasıl olsa yıkılacaktır” demeleri halinde, Şeyhülislam’a ne yapılacağı sorulmuş O da; “Böyleleri kafirdirler, öldürülmeleri uygundur” diye cevap vermiştir. Benim güçlü hukukumun gereği ne ise o uygulanсын ve adigeçen sonradan yapılmış binalar toptan kaldırılсын, onarılıp donatılmasın. Emredip buyurdum ki, eskiden şeyhülislam olan Muhiddin sınırlarını belirtmiştir. Yazdığı defterlere bakıp, artık bir an ve bir saat gecikmeden bu konuda gereği gibi davranarak, adigeçen cami çevresinde vakıf üzerinde olan evleri ve yapıları toptan kaldırtıp, ayrıca mütevellisine el koydurasın. Ayrıca tahmin olduğu gibi, sağ ve sol yanındaki otuz beşer arşınlık yerleri boş bırakıp, mimarbaşının uygun gördüğü üze boş kalacak yerde payeler ve karizler yapasın ve medresesinin çevresinde yol için üç arşın yeri boş koyasın. Beylik anbarı da kaldırasın. Yarım kubbесinin üzerinde bir minare yaptırıp, bütün caminin içerisinde ve dışarısında onarıma muhtaç olan yerlerini gereği gibi onartıp, gerekli olan kurşun ile örttürerek harap olmaya sebep olacak bir nesne komayasın. Onarımında bir dakika kaybetmeden, gereği gibi çalışasın ve Mimarbaşı’nın uygun gördüğü gibi bakıp gözetesin. Fetvânın gereğince ve yüce şeriate göre gerekeni yapıp, temiz şeriate muhalif olan kimselere inad ve muhalefet ettirmeyesin ve sunulması lazım olanları yazıp bildiresin. Bu yüce hükmümü gördükten sonra, caminin evkafı mütevellisinin elinde bırakasın ve içinde yazılanları yerine getiresin. 21 Sefer 981 (M.1573).

Edirne Kadısı'na hüküm ki: Hassa mimarlarımın başı soyluların ve uluların kendisine uyduğu Sinan şöyle başvurdu ki, Hafsa'da inşa edilen hanın yapımına giderken. Kınık yönünde olan bağların içinden Fayık Paşaoğlu'nun adamlarından dört kişi yollarına çıkıp adlı kerpikçinin kızıl yeleğini almışlardır. Bunların ellerinden kurtulduktan sonra, yollarını kesmiş olan gençlerden biri sekiz gün sonra yolda öldürülmüş olarak bulunmuş ve yoldaşları da "Siz öldürdünüz" diye adigeçenleri hapseyleyip işkence etmişler. Buyurdum ki; yüce emrim ulaştığında, gerçekde adı anılanı yukarıda adigeçen taşçılar öldürmeyip, bunların gelip elbiselerini almışken, şeriate aykırı olarak habsolunan taşçıları güvenilir kefillere verip salıveresin. 25 Muharrem 982 (M. 1574).

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Sen ki İstanbul Kadısının, mektup göndererek İstanbul içinde ve Yedikule tarafında, hisar duvarlarına yakın mahallelerden Belgrad ve Samatya kapısı zimmîleri toptan şeriat meclisine gelip "Son yağın yağmurda sel suyu mahallemizde toplanmış, hisar duvarlarında su menfezi dar olduğundan çıkıp gidememiş ve mahallemize çok zarar vermiştir" demişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak hassa mimarlarından Muslihuddin ve mübâşir atanan Piri Çavuş gönderilmiştir. Gidip gördükten sonra "Hisar duvarında, Samatya Kapısı halkının menfezleri yarım arşın ve Belgrad mahallesi halkının menfezleri ise bina parmağıyla sekiz parmaktır. Geniş olmadığı için mahallelere zarar gelmiştir. Enine, yüksekliğine ve yanlamasına iki buçuk arşın genişletilip, demir parmaklıklı olması gerekli ve kaçınılmaz olmuştur" diye haber verdiklerini bildirmişsin. Sözü edilen menfezleri, gösterildiği üzere ikişer buçuk arşın genişleterek zararı ortadan kaldırın ve gerekli olduğu kadar demir parmaklık yaptırıp öylesine düzenleyesiniz ki, içeriden dışarıya ve dışarıdan içeriye insanın girip çıkması ve kale duvarına zarar gelmesi ihtimali olmaya. 9 Rebülevvel 982 (M. 1574).

Edirne Kadısı'na hüküm ki: Tarafımdan Edirne şehrinde yeni yaptırılan yüce caminin (Selimiye Camii), Tanrı'nın yardımıyla bu mübarek yılda tamamlandığı daha önce bildirilmişti. Şaban ayının on ikinci günü -ki Cuma günüdür- namaz kılınmağa başlanmasını emredip buyurdum ki; fermanım uyarınca cami görevlilerinin maaşlarını yerli yerine koyasın ve daha sonra, Allah'ın izniyle belirtilen günde namaz kılınmaya başlattırasın ki, saltanatımın devamına ve ululuğumun kalıcılığına dua etmekle meşgul olalar. 16 Receb 982 (M. 1574).

Karamürsel Kadısı'na hüküm ki: Bu günlerde sarayımda yapılmakta olan hamam için od taşı lazım olmuştur. Senin kazanda kestirilmesini buyurdum. Çavuşlarımdan Oruç yüce buyruğumla vardığında, emrim uyarınca, kazanda yeteri kadar od taşı kestirip adigeçen çavuşumla yüce katıma gönderesin. Mimarbaşı'na (Sinan) verildi. 8 Receb 982 (M. 1574).

Burgaz ve Vize Kadılarına hüküm ki: Halen hassa mimarlarının başı olan Sinan, Vize kazasında arpalık olarak kendisine verilen Turulya (?) köyünden, Hüsrev adlı adamının kendisine mektup gönderip, adigeçen köyde bir zımmide parası olduğunu, adamın ödemededen öldüğünü, kendisinin hasta olduğu için bizzat gidemeyip mühürünü göndererek zımminin eşyalarını mühürlettiğini yazmıştır. Ancak Vize kadı vekili adam gönderip: “ölen zımminin eşyalarını getirin” diye emir vermiş, Hüsrev harekete dermanı olmadığı için olay yerine gidemediğini, bunun üzerine sözü edilen kadı vekilinin “şeriatın çağrısına uymadın” diyerek onbeş kişiyi gönderip hasta yatağından zorla çıkarttığını ve olay yerine getirerek ikiyüz değnek vurdurduğunu, ayrıca köy halkından bir bölümüne de haksız yere üçer-yüz değnek vurdurduğunu yazmış ve “ölürsem adigeçen kadı vekilinin döğdürmesindendir” demiştir. Buyurdum ki, yüce hükmüm ulaştığında, adigeçen kadı vekilini getirtip, bizzat kendin olayı en ince ayrıntısına kadar araştı. Gerçekten adigeçen kadı vekili, söylenen adamı o şekilde döğüp kötülük etmiş midir? Sebebi nedir? Bu konuyu sağlıklı şekilde öğrenip, yazıyla bildir ve haksız ise adigeçen kadı vekilini hapseyle. 5 Ramazan 983 (M. 1575).

İstanbul Kadısına hüküm ki: Halen yüce makamıma Mimar Sinan hakkında bir şikayet dilekçesi sunulmuş olup, merhum atam Süleyman'ın imaretinin Süleymaniye suyundan bir lüle su alıp kendi kapısı önünde büyük hazneli bir çeşme yaptığı ve çeşme yakınında da mermerden sandık şeklinde bir nesne yaptırıp, çeşme yönünde bir delik bırakarak, öte yana künk döşemiş ve evinde hamamlar, musluklar yaptırmıştır. Ayrıca dışardaki çeşmenin lülesine aslan başlı bir oluk koyup, çeşme lülesini berkittiği ve su haznesini günde iki defa boşalttığı, Kağıthane Suyu'nun uğradığı yere kendi evinden kuyu kazarak o kuyuyu da kullandığı, kendi evi tarafındaki dükkanların bittiği yerde üstü kurşun örtülü bir damı kestirip kurşununu ve kerestesini evine taşıtarak vakfa haksızlık ettiği açıklanmıştır. Bu yüzden Tıp Medresesi ile üç medresenin suyunun abdeste ve diğer ihtiyaçlara yetmediği ve bunların dışında başka hususlar da yazılıp şikayet edilmiştir. Adigeçen vakfın mütevellisi ile yerinde görülüp bildirilmesi için şikayet dilekçesi

olduğu gibi sana gönderildi. Buyurdum ki, emrim ulaştığında dilekçede yazılı olan maddeleri yerli yerinde, mütevellî kanalıyla teftiş ettirip gönderesin. Gerçekten imaretin suyundan bir lüle alındığı doğru mudur? Elinde bir lüle su emri var mıdır, yoksa kendiliğinden mi almıştır? Çeşme inşaatında yaptığı sandığın adıgeçen imaretin suyuna şariat yönünden zararı var mıdır, niçin kesmiştir, emir ile mi kesmiştir, aslı nedir? Söylenen diğer konular da doğru mudur? Yerinde görüp, her yönüyle aslını ve gereğini anlayıp, olduğu gibi enine-boyuna yaz ve bildir. 25 Cumâdelevvel 985 (M. 1577).

36

Hamid ili Sancakbeyi'ne ve Afşar, Eğridir, Gönen, Yalvaç Kadıları'na hüküm ki: Halen oranın sakini olan medreseli müderrisler ortak bir şikayet dilekçesi göndererek, Eğridir kasabasında oturmakta olan Şah Mehmed adlı mübâşirin üç-dört yıldan beri padişah haslarından adıgeçen sancağın vergilerini iltizam yoluyla topladığı, ayrıca yanına onbeş-yirmi başıbozuk toplayarak, bir kadılıktaki kulları ve cariyeleri alıp bir başka kadılığa götürdükleri ve sicil ettirerek hemen bir delikanlıya verip Karaman vilâyetine ve başka vilâyetlere göndererek para topladıkları bildirilmiştir. Ayrıca insanlara suçsuz yere "siz mal bulmuşsunuz" veya "sizde devlet malı var mı?" diyerek üzerlerine olmamış suçları atıp, bitmemiş oğlanlarını yanındaki delikanlılara çektiirdiği, bazı namuslu kimselerin kızlarına el koyarak, kendi yakınlarına ve yardımcılarına alıverdiği, daha bunun gibi nice zulüm ve kötülüklerinin sonu olmadığı anlatılmıştır. Devlet malının tahsiliyle görevlidir (mübâşir) diye kadıların onun zulmünü ortadan kaldırmadıkları ve şikayeti gerektirecek girişimlerden geri durdukları, bu yüzden kendi bildiği gibi işleyip, görev süresi dolduğu halde, sırf devlet malı ile ilgim olsun diye zimmetinde bir mikdar bıraktığı ve o sebebden de gündün güne bozukluğunu ve alçaklığını artırdığı öne sürülmüştür. Ayrıca hamen Mimarbaşı olan Sinan'ın adıgeçen sancaktan bulunan timarının gelirini toplamaya giden adamlarını levendlerine öldürtmüş, timarından topladıkları akçaları aldıklarını, bunlardan bir kısmı yakalandıklarında itiraf etmişlerdir denilmektedir. Bu yüzden, şeriatın gereğinin uygulanmasını buyuruyor ve maliye tarafından gönderilen yüce emrim uyarınca, zimmetinde olan devlet malının tamamıyla derlenip toplanmasını, daha sonra da haklarını dava eden hasımlarıyla birlikte mahkeme edilmesini, yalnız şeriatin hükmüyle yetinmeyip, üzerinden on beş yıl geçmemiş hususları da hak üze teftiş edip göresiniz. Gerçekten bize bildirildiği gibi ise, o konuda yüce şeriatın gereği ne ise yerine getiresiniz. Ve zimmetinde devlet malı vardır diye fakirlerin uğradıkları zulümleri görmemezlikten gelip davayı uzatmaktan sakınasınız. 20 Cumâdelâhir 985 (M. 1577).

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: İstanbul şehrinde bazı kireç dükkanları açılmıştır. Devletin kireç konusunda sıkıntısı vardır. Bu yüzden kireç dükkanlarının yasaklanmasını emredip buyurdum ki; emrim ulaştığında, adigeçen şehirde açılmış ne kadar kireç dükkanı varsa yasaklayıp kaldırasın ve sıkıca tenbih edip bildiresin ki, bundan böyle benim yüce emrime aykırı kireç dükkanı işletmeyeler. Yasaklandığı halde yeniden kireç dükkanı açanları isimleriyle yazıp bildiresin ki haklarından geline. Ve bu yüce hükmümü, sen ki Mimarbaşısın, alıkoyup, buyurduğıyla iş göresin. 17 Cumâdelâhir 985 (M. 1577).

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: İstanbul'da merhum Koca Mustafa Paşa evkafı mütevellisi yüksek eşiğıme dilekçe verip, merhumun evkafından Darbhane yakınındaki Kurşunlu Han diye bilinen hanın karizinin olmadığını, bu yüzden her yıl çirkefin boşaltılmasına vakfın nice bin akçasının harcadığını, karşılığında kâr sağlanamadığını, bu iş için kârgir bina yapmanın gerektiğini, lakin çevrede şehirin bazı çeşmelerinin su yolları olduğu için akıtılacak başka yer bulunmadığını bildirerek, o konuda benim uygunumu dilemiştir. Buyurdum ki: sözü edilen hana bir usta bir adam gönderilip gerçekten hanın ihtiyacı olup olmadığını, söylenen karizin bunun çirkefini de alıp alamayacağını, ne kadar harcama ile olacağını ve olduğu takdirde vakfa yararı olup olmayacağını öğrenip, yazarak bildiresin. 3 Ramazan 986 (M. 1578).

İstanbul Kadısı'na Mimar'a (Sinan) ve Ayasofya Mütevellisi'ne hüküm ki: Üsküblü mahallesi halkı Divan'a gelerek adigeçen mahallenin altındaki "Hersekoğlu Bodrumu" adıyla bilinen bodrumun ayağının hassa bahçeye aktığını, üzerinde toplanan çirkefin ise suya karışması ihtimali bulunduğunu, bu yüzden mahalle halkının masrafını kendileri karşılamak üzere sözü edilen çirkefi yaya kaldırımının altından alıp, kariz ile Ayasofya karizine ulaştırmak için iznimi dilemişlerdir. Evkafa zararı yoksa ve mahalle halkı masrafını kendileri karşılamak üzere, sözü edilen çirkefi yaya kaldırımının altından alıp kariz ile Ayasofya karizine ulaştırarsın Safer ayının sonu 986 (M. 1578).

İstanbul Kadısı'na ve Hasa Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Sultan Beyazid Camii mütevellisi mektup göndererek, cami önünde ve merhumun türbe bahçesinin çarşı yönünde bir miktar boş yer bulunduğunu, burada yaklaşık beş parça

dükkan yapıldığı takdirde, vakfa yirmi bin akçadan fazla peşin gelir sağlanabileceğini ayrıca günlük beş akça peşin kira da getirebileceğini ve her bakımdan vakfa yararlı olacağını belirtmektedir. Bu durumun görülmesini emredip buyurdum ki: sen kendin bizzat üzerine varıp, dükkan olacak yeri gör ve ne mikdar akça ile yapılacağını kararlaştırıp, yüce kapıma yazıyla bildir. 5 Cumâdelâhir 988 (M. 1580)

41

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Halen başkumandan olan güçlü vezirim Ferhad Paşa yüce eşiğime tezkere gönderip kendin hassa mimarlarımdan on altı, on yedi kişiyi kaydedip kendisi ile sefere gitmelerini dilemiştir. Söylenen kişilerin beraberinde gitmeleri buyrulmuştur. Adıgeçen mimarların isimleri yazılıp sana gönderilmiştir. Buyurdum ki; emrim sana ulaştığında, sen kendi işi ele alıp defterde yazılı olan mimarlara tenbih edesin ki, hepsi hazır olsunlar ve sözü edilen kişi sefere yöneldiğinde birlikte gidip uygun ve gerekli gördüğü üzere hizmette bulunalar, 25 Zilhicce 990 (M. 1582)

42

Mimarbaşı Sinan Ağa'ya hüküm ki: Şu sırada Doğuya yapılması emir buyurulan sefer için dört yüz kişi usta doğramacı lazım olmuştur. Eskiden su yolu nâzırı olan saray çavuşlarından Davud (Mimar Davud Ağa) aracılığıyla işe yarar usta doğramacılardan dört yüz kişi, sanatlarında gerekli araç gereçleriyle ve Tanrı'nın izniyle Serdarımla yola çıksın, birlikte gidip, uygun ve yararlı gördüğü biçimde hizmetde bulunsunlar. Konu çok önemlidir, gevşeklik gösterip ihmalden sakınasın. Muharrem 991 (M. 1583).

43

Hassa mimarlarında Süleyman'a hüküm ki: Bu mübarek senede Doğu seferine atanıp gönderilen inşaatçı ve doğramacılara senin kâhya olman ve sözü edilenlere yolda, izde, konaklarda, duraklarda sıkıca göz kulak olup, kimseye zulüm ve kötülük ettirmemen kararlaştırılmıştır. Allah'ın yardımıyla Serdar'a varıp buluştuğunuzda,, gösterilen inşaat hizmetine başlayıp, uygun görüldüğü üzere atanan inşaatçı ve doğramacılarla gereği gibi hizmette bulunasın. 8 Rebiülâhir 992 (M. 1584).

44

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Bazı yapıların ihtiyacı

olarak İstanbul şehrine kesilip getirilen kerestelerin eskiden beri olageldiği gibi kesilmeyip eksik kesildiği ve bu yüzden yapılara zararı olacağı bildirilmiştir. Eskiden beri kesilegeldiği üzere Verdinar direklerinin en iyisinin uzunluğunun on arşın, eninin en iki parmak, vasat değerdekilerin uzunluğunun sekiz arşın, eninin on parmak olması gerekmektedir. Altı veya beş arşın boyu ve sekiz parmak eni olan direkler ile Verdinar cinsi olup bunlardan aşağı gelen altı, beş, dört ve üç arşın eksik, eni altı parmak olan direkler de, direk bölünüp bundan eksik gelmeye. Dolma ve avlu direklerinin uzunlukları altı, beş dört ve üç arşın, yassılığı ve kalınlıkları da altı ve beş parmak ola. Verdinar tabanlarının boyuna bire iki olan tabanlarının en iyisinin boyu on altı arşın, on dört arşın, on iki arşın ve on arşın gelip, Verdinar tabanlarının dört tarafı da onar parmak ola. Ve orta Verdinar tabanlarının boyu onaltı, ondört, oniki ve on arşın, tabanlarının dört yanları sekiz parmak olup bunlardan aşağı olan tabanları direk ve verdinar sayılmaya. Ayrıca Dolma direkleri üzerine yapılacak tabanların dört yanı altı parmak olup Karasu bucuğunun uzunluğu onaltı, ondört, oniki, on ola ve yassılığı yedi, kalını beş parmak ola. Ve tavşancıl tabanı -ki oluk olur- diğer adıyla gurna dedikleri tabanların uzunluğu sekiz arşın, yassılığı beş ve kalını üç parmak ola. Bundan yukarı anılan kerestenin değeri bütün mimarların aracılığıyla arşın olarak hesaplana. Ve Sağış kerestenin de, eskiden beri olduğu üzere, kerpi çubuğu on altı arşından eksik olmaya. Ayrıca sözü edilen çubuğun en iyisinin uzunluğu on arşın, orta değerdekisinin uzunluğu sekiz arşın, adı çubuk altı arşın, kara direk sekiz arşın ve adı direklerin uzunluğu altı arşın ola. Doğluk, dört arşın ve Samanlı merteğinin uzunluğu altı arşın ve kalını üç parmak ola. İbrek merteğinin uzunluğu beş arşın ola. Kumba yarma merteğinin uzunluğu üç arşın ola ve Emaret tahtasının uzunluğu on arşın, yassılığı on parmak ola. Ve kalını bir buçuk parmak ola. Sandal tahtasının uzunluğu sekiz arşın, yassılığı sekiz parmak, kalını parmak ola. Parladı tahtasının uzunluğu altı arşın, yassılığı altı parmak ve kalınlığı parmaktan eksik kesilmeye. Karadeniz tahtasının iki başı biçme ola ve Ahyolu'dan, İznik'den veya diğer vilâyetlerden gele. Gürgen tahtaları dört arşından eksik olmaya ve kalını üç parmaktan fazlaca ola. Uzun Kadnenin uzunluğu iki arşın, sekiz parmak olan ve orta kalitesinin uzunluğu bir buçuk, kısasının uzunluğu bir arşın ve sekiz parmak ola. Bozılık ve Fındık tahtasının uzunluğu dörder arşın olup eksik olmasını emredip buyurdum. Buyruğum ulaştığında, bu konuyu bütün dikkat ve gücünle üstlenip, kereste getirip götüren kimselere gereği gibi uyarıda bulunasın ve belirtesin ki, bundan böyle getirdikleri keresteyi açıklandığı biçimde gösterilen arşından eksik kesmesinler ve kerestenin en iyisini kesip getirsinler. Şöyle ki, emredildiğinden eksik keserlerse ve en iyisini getirmezlerse, gereği gibi azarlanıp cezalandırılacaklardır. Ona göre dikkat edip, sözü dilen keresteyi belirtilen arşından eksik getirmeyeler. Yüce emrimi mahfuz sicile kaydedip Mimarbaşının elinde bırakasın ve bundan böyle içinde belirtilene uyup, ona aykırı iş yapmak-tan fazlasıyla sakınasın. 10 Safer 990 (M. 1582).

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Sen ki kadısın, kutlu eşiğime mektup gönderip İstanbul şehrinde Aya Kapısı'yla Fener Kapısı arasında bulunan burcun yerinde ve hamam ile çeşmenin önüne kapı açılması konusunu arzetmişsin. Önceden müslümanların bu dileği bana bildirildiğinde, yerinde görülmesi buyrulmuş ve varılıp görüldüğünde, gerçekten müslümanların dilekleri üzre sözü edilen yerde kapı açılmasının uygun olacağını bildirdiğin için buyurdum ki, bildirdiğin üzre sözü edilen yerde kapı açtırasın. 29 Safer 990 (M. 1582).

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Halen İstanbul'a gelen su yolları üzerine bazı kimselerin helâlâr kurup, su yoluna zarar verdiği bildirilmektedir. Buyurdum ki: emrim ulaştığında, bu konuyu sen kendin üstlenip, su yolları üzerine kurulan şeyleri göresin. Eğer açıklandığı biçimde su yılları üzerinde o gibi kaldırılması gerekli şeyler bulunuyorsa eski olsun, yeni olsun su yollarına zararlı olanları hiçbir bahane dinlemeden kaldırasın. Yüce emrime aykırı, kimseye iş ettirmeyesin. 3 Muharrem 991 (M. 1583).

Midilli Kadısı'na hüküm ki: Halen Mimarbaşı olan Sinan mektup gönderip, İstanbul şehrindeki duvarcı ve doğramacıların çoğunun Doğu seferlerinin ardında gelmesinden ötürü seferde bulunduklarını, bu yüzden sultanların vakıflarının diğer vakıfların ve devlet binalarının onarımında doğramacılara şiddetle ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Bu ihtiyaçlarla beraber İstanbul hisarının onarımı ve sarayın bina ihtiyacı için, Midilli kazasından altı yüz kişi duvarcı ve doğramacıyı gerekli araç ve gereçleriyle çabucak çıkarıp İstanbul şehrine gönderesin ki, gelip olagelen âdet ve kanun üzre günlük ücretiyle hizmetde bulunalar. Bildirilen konuyu önemlidir, ihmalden özellikle sakınasın. 12 Rebîülâhîr 991 (M. 1583).

Tekirdağ Yürükleri Subaşı'na hüküm ki: Kutlu eşiğimde mimarbaşı olan Sinan mektup gönderip, İstanbul hisarının (İstanbul Surları) onarımı için Tekirdağ yürüklerinin bir nöbetlisinin atanması hususunu bildirmiştir. Buyurdum ki: emrim ulaştığında bu konuyu ele alıp, ilkbaharda Tekirdağ yürüklerinin bir nöbetlisi ile sen kendin altışar aylık yiyecek-giyeceklerle gelerek sözü edilen hisarın bakım ve onarımına başlayasın. Adıgeçenleri geç ve eksik getirmekten sakınasın. Bu çok önemli konu sakın ihmal edilmesin. 26 Zilkâde 991 (M. 1583).

Tekirdağ Yürükleri Subaşısi Sinan Subaşı'ya hüküm ki: Şimdi subaşılığına bağlı olan nöbetli yürük tâifesi olacaktır. İşbu 992 senesinde, Mimarbaşı'nın (Sinan) mektubu gereğince, İstanbul kalesinin onarımına çıkarıp getiresin diye, bundan önce buyruğum gönderilmiştir. Bu yılki onarım işi geriye bırakıldığından, yürük getirilmesiyle uğraşmayıp, her ocağın nöbetli eşkincilerinden devlet için altışar yüz akça toplayıp, ivedilikle hazineme teslim etmeni emredip, buyurdum. Emrim ulaştığında, bu konuda gereği gibi özen gösterip, subaşılığına bağlı olan yürük ocaklarının nöbetli eşkincilerinden devlet için فرمان olunan altıyüz akçayı acele toplayarak hazineme teslim eylesin. İhmal ve savsaklamadan sakınasın. 12 Rebi'alevvel 992 (M. 1584).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Şu sırada merhum cennetmekân babam Sultan Selim Han'ın Edirne şehrinde yaptırdığı caminin (Selimiye Camii) bazı yerlerine Tanrının kazasıyla yıldırım indiği ve bazı yerlerini yıkıp harâp ettiği bildirilmiştir. Senin acele varıp görmene gerekmektedir. Buyurdum ki: emrim ulaştığında, emrim üzere hemen varıp sözü edilen caminin yıkılan yerlerini gör ve tahmini ne kadar akça ile onarılması mümkün ise, gelip başvur ki ona göre mali imkan sağlansın. 10 Muharrem 992 (M. 1584).

Eş ve akrabının kendisine uyduğu hassa mimarlarından Mehmed Subaşı'ya hüküm ki: Şimdi hassa mimarlarımin başı olan Sinan hacca gitmiş olup, varıp gelinceye kadar, senin sözü edilenin kaim-makamı (Vekili) olmanı emredip buyurdum ki; emrim ulaştığında, o, hayırlı haccı borcunu ödeyip gelinceye kadar sen kaimmakamı olup gereken hizmetleri eksiksiz göresin. 16 safer 992 (M. 1584).

Vize yürükleri ve Canbaş subaşısi, Çingene ve Vize müsellimleri zabiti Hüseyin'e hüküm ki: Şimdi senin subaşılığına bağlı olan yürükler, canbazlar ve müsellimlerin işbu 992 senesinde Edirne şehrinde, merhum babam Sultan Selim Han camisinde (Selimiye Camii) yapılan onarıma varıp hizmette bulunmalarını emredip buyurdum. Emrim ulaştığında, asla gecikip beklemeden subaşılığına bağlı olan yürükleri, canbazları ve müsellimleri çeribaşlarıyla ve altı aylık yiyecekleriyle, olageldiği üzere kanun ve gelenek uyarınca derleyip, sözü edilen yere gönderesin. 25 Safer 992 (M. 1584).

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Sözü edilen şehrin (İstanbul) Bali Paşa ve Emir Buharı mahallelerindeki bazı evlerin sahiplerinin çirkeflerini yola döktüğü, dökülen çirkefin gelip Bali Paşa Camisi yakından akmakta olan çeşmenin suyuna karıştığı ve böylece Müslümanların suyunun murdar olduğu bildirilmiştir. Buyurdum ki; emrim vardığında, bu konuya gereği gibi kendini verip, sözü edilen mahallelerin halkına su yolu nâzırı İsmail Çavuş kanalıyla sıkıca tenbih et ki, o mahalle de herkes evinin önünde bir kuyu kazsın ve çıkan çirkeflerini o kuyuya döksün. Yola akıtıp Müslümanların suyuna zarar vermesinler. Şöyle ki tenbihten sonra akılları başlarına gelmezse, yola çirkef akıtan kimseleri ismi ile yazıp sunasın. Receb sonları 993 (M. 1585).

İstanbul Kadısı'na ve Suyolu Nâzırı'na hüküm ki: Hassa mimarlarımın başı Sinan mektup gönderip, merhum atam Sultan Süleyman Han, merhum Şehzade Sultan Mehmed Han Cami ve imaretlerini (Şehzade Külliyesi) yaptırdıklarında, sözü edilen imaret ve camiye ne kadar su verildiğini kendisine su nâzırı ve Dârüssaade Ağası Mehmed'in sorduğunu bildirmektedir. Sinan cevap olarak: sözü edilen imaret ve caminin yapımının ardından, saray sularından bir lüle su verilsin diye ferman olunduğunu, bunun üzerine sözkonusu suyun yıllarını tamir ederek iki bin arşın kadar dağıtılıp delip lağım açtığını bildirdikten sonra "Sözü edilen masraf karşılığında ferman olunan bir lüleyi kendi elimle takıp akıtmıştım" demektedir. Ayrıca "Merhum Sultan Selim Han zamanında benim yanımda çalışanlardan olup su yolu nazırı olan Hasan, taktığım lüleyi fodullakla çıkartıp yarım lüle takmış" diyerek hizmetkârların zarar verdiklerini bildirmektedir. Şimdi eskiden nasıl akmışsa yine öyle aksın diye ferman verdim. Buyurdum ki; emrim ulaştığında eskiden nasıl akmışsa öyle akıtasın. 18 Muharrem 994 4M. 1585).

Lala Paşa'ya hüküm ki: Hassa mimarlarının başı Sinan mektup göndererek, Manisa içinde yapılmakta olan caminin (Muradiye Camii) mimarı Mahmud'un öldüğünü eksik olan yapının tamamlanması için mimar olarak günlük otuz akça gelirli Mehmed'in atandığını bildirerek, dışarıdan kimsenin işine karışmaması için hükmümü dilemiştir. Buyurdum ki; emrim ulaştığında sözü edilen bina bitinceye kadar mimariyle ilgili işlerde sadece adigeçeni kullanıp, yapı ilminden habersiz olan kimseleri karıştırmayarak yapılması emir buyrulan binaları adigeçen mimara gösterip bitirtesin. 10 Safer 994 (M. 1585).

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Atam merhum Sultan Süleyman Han camisinin (Süleymaniye Camii) yakınındaki birkaç oda içinde bazı ergenler oturmakta ve bunlar durmadan uygunsuz işler yapmaktadırlar. Kaç defa tenbih ve nasihat edildikleri halde, kendilerini toplayıp nasihat dinlemedikleri ve iyne fesadlıkta devam ettikleri bildirilmiştir. Sözü edilen yerdeki ergenleri kaldırıp, sırf caminin vâzının oturması için evler yapılmasını emredip buyurdum ki; fermanım ulaştığında, uyarınca davranıp söz konusu odaların üzerine varasın ve içlerinde oturan ergenleri çıkarıp, sonra vâiz için uygun gördüğüm biçimde içli ve dışlı ev yapıp bitiresin. Nasıl olması uygun ise yazıp bildiresin. (Divan'da Vezir Mehmed Paşa hazretlerine verildi.) 26 Receb 994 (M. 1585)

Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Bundan önce mektup gönderip duvarcı, doğramacı ve taş yontucuların günlüklerinin on ikişer üze olup geçimlerine yetmediğini, on altışar akça olmasını dilediğim için, bundan böyle söz konusu taifenin günlüklerinin on altışar akça olup ondan daha fazla olmamasını buyurmuştum. Şimdi kutlu eşiğim ve mührümün hizmetinde olan Mehmed Paşa, yaptırdığı camide çalışanlara fermanım üze günlük on altışar akça ücret verirken, fazla istemişler ve "Vermezseniz işlemeyiz" diyerek huzursuzluk çıkarmışlardır. Şimdi fermanıma uymayanın hakkından gelmek lâzımdır. Buyurdum ki; sözü edilen binasında çalışan doğramacı, taş yontucu ve kalfalara gereği gibi tenbih eylesin ki, fermanım üze on altışar akça ücretlerini aldıktan sonra sakın huzursuzluk çıkarmasınlar ve kalfalarına da çıkarttırmasınlar. Şöyle ki, fermanımıza aykırı davranıp işini bırakan ve dedikodu edenleri her nerede iseler kalfalarına buldurup, sıkı tenbihle azarlayasın. Eğer kalfaları da bu konuyu ihmal edip emrime karşı gelerek dedikodu edenleri bulup getirmezse, bildiresin ki gedikleri başkasına verilecektir. Ve bundan böyle emrime uymayan söz konusu adamlara iş ettirmeyesin. (Nişancı Paşa hazretlerine gönderildi.) 15 Receb 995 (M. 1586).

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Bundan önce doğramacıların ve taşçıların günlük ücretleri on ikişer akça, işçilerin ise altışar akça iken, sen ki mimarsın, "On altışar akça olmak lâzımdır" diye başvurduğun için, sözü edilen taifeden ustalara günlükleri on altışar akça üzerinden verilsin ve bundan daha fazla olmasın diye ferman vermiştim. Ve eskiden beri işçiler ustaların yarı ücretlerini alageldiklerinden, ustalar on altışar akça alınca, işçilerin ücretinin sekizer akça olması gerekir. Şu sırada bazı binalarda fermanıma aykırı olarak fazla akça alınıp verildiği duyulmaktadır. Sen ki mimarsın, daha önceki

fermanımda senin önerdiğin ücretler verildiğinden, sözkonusu taife ile duvarcılara fazla verildiği ve bunların da aldığı eğer doğru ise, yüce emrimin uygulanması için asla gecikmeyesin. Buyurdum ki; yüce hükmüm sana ulaştığında, bu konuda gereği gibi davranıp her kimin binası varsa sahiplerine ve inşaatta görevli mimarlara, kalfalarına gereği gibi tenbih edip belirtsin ki, sözü edilen taifeye fermanımdakinden fazla bir akça dahi vermeyeler ve aldırmayalar, Şöyle ki, bina sahibi olsun, görevli mimar ve kalfaları olsun, eğer fermanıma aykırı olarak fazladan akça verilirse, eğer mimar ve kalfa da aldırırsa, uyardıktan sonra fermanıma aykırı iş gören bina sahiplerini bildirip, mimar ve kalfayı da cezalandırasın. Şöyle ki, eğer herhangi bir binada fermanıma aykırı bir iş olursa, sonucu sizlere ait olup özrünüz kabul olunmaz. Ve bu hükmümü mahfuz sicile kaydettirip, her zaman adaletli fermanımla iş işleyesin diye emir verilmiştir. 29 Receb 995 (M. 1586).

59

İstanbul Kadısı'na ve Mimarbaşı'na (Sinan) hüküm ki: Sen ki kadısın, mektup göndererek eski zamanlardan beri bu şehirde doğramacı ve duvarcı taifesinin günlük on ikişer akçaya, işçilerin ise beşer akça ücretle çalıştıklarını, ancak kıtlık nedeniyle herbirinin ücretinin iki katından yukarıya çıktığını, ayrıca Yahudilerin yüksek binalara başladıkları için doğramacı ve duvarcı taifesini yüksek ücretle çalıştırdıklarını, bu yüzden vakıfların çok zarara girdiğini, üç bin akça ile yapılacak onarımın altı bin akça ile ancak olduğunu, bu yüzden memlekette çeşitli karışıklıklar doğduğunu söyleyip, doğramacı ve duvarcı taifesinin günlük on altışar akçadan, işçi taifesinin ise sekizer akçadan fazlaya işlememesi için hükmümü dilemişsin. Şimdi, söz konusu hususta bir-iki defa Mimarbaşı'na hitaben emir verilmiş ve emre aykırı olarak fazla ücret isteyenlerin haklarından gelinmesi ferman olunmuş iken, gereğinin yapılmamasına sebep nedir? Buyurdum ki; bu emrim ulaştığında, İstanbul'daki duvarcı, doğramacı ve kalfaların bir kaçını çağırıp, doğramacı taifesinin günlük on altışar akçaya, işçilerin sekizer akçaya işlemekteyken, fazla isteyenlerin kimler olduğunu isimleri ile yazıp bildirsin ki, haklarından gelsin ve diğerlerine de ibret olsun. Ve bu emrimin sûretini mahfuz sicile kaydeylesin ki, bundan böyle içindekine göre davranılıp aksinin yapılmasına izin verilmeye 26 Safer 996 4M. 1587).